

DISKURZUS

A Batthyány Lajos Szakkollégium
Tudományos Folyóirata

4. évfolyam
2014. 1. szám

DISKURZUS

A SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMÁNAK TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA | GYŐR

NEGYEDIK ÉVFOLYAM | 2014/1. SZÁM.

KÉZIRAT LEZÁRVA | 2014. JÚNIUS

FŐSZERKESZTŐ | DR. KÁLMÁN JÁNOS
SZERKESZTŐ | SZENTGYÖRGYVÁRI TAMÁS
OLVASÓ SZERKESZTŐ | CSITEI BÉLA
GÁLICZ BOGLÁRKA
HEGEDŰS LAURA

A KIADÓ KÉPVISELŐJE | DR. KÁLMÁN JÁNOS

A SZAKMAI BIZOTTSÁG ÁLLANDÓ TAGJAI | DR. BENDE-SZABÓ GÁBOR CSc., EGYETEMI DOCENS,
DR. KOVÁCS GÁBOR PhD, EGYETEMI DOCENS,
DR. SZEGEDI ANDRÁS PhD, EGYETEMI DOCENS,
DR. SMUK PÉTER PhD, EGYETEMI DOCENS,
DR. SULYOK GÁBOR PhD, EGYETEMI DOCENS.

A SZAKMAI BIZOTTSÁG MEGHÍVOTT TAGJAI | DR. ERDŐS CSABA PhD, EGYETEMI TANÁRSEGÉD,
DR. HULKÓ GÁBOR PhD, EGYETEMI ADJUNKTUS,
DR. KÖHIDI ÁKOS PhD, EGYETEMI ADJUNKTUS,
DR. VÁCZI PÉTER PhD, EGYETEMI ADJUNKTUS.

A BORÍTÓ FARKAS ÁDÁM MUNKÁJA.

MINDEN JOG FENNTARTVA. BÁRMILYEN MÁSOLÁS, SOKSZOROSÍTÁS, ILLETVE ADATFELDOLGOZÓ
RENDSZERBEN VALÓ TÁROLÁS A KIADÓ ELŐZETES ÍRÁSBELI HOZZÁJÁRULÁSÁHOZ VAN KÖTVE.

A 2014. ÉVI 1. SZÁM MEGJELENÉSÉT AZ UNIVERSITAS-GYŐR ALAPÍTVÁNY TÁMOGATTA.

MEGJELENIK | FÉLÉVENTE, A/4-ES FORMÁTUMBAN
FELELŐS KIADÓ | SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMA
Cím | 9027 GYŐR, BUDAI ÚT 12.
HONLAP | [HTTP://BLSZK.SZE.HU](http://BLSZK.SZE.HU)
NYOMDAI KIVITELEZÉS | ART-PR 2005 KFT, CSORNA
ISSN | 2062–5715 (NYOMTATOTT)
ISSN | 2064–6992 (ONLINE)

©BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUM, 2014.

©A SZERZŐK, 2014.

TARTALOM

Tanulmányok

Gálicz Boglárka: <i>Gyámoltalan életek, avagy a csecsemőgyilkosság és az abortusz összehasonlítása a büntetőjogban</i>	3
Komp Bálint: <i>Adalékok az egyes nemi erkölcs elleni bűncselekmények elméletéhez és bizonyításával kapcsolatos gyakorlati nehézségekhez</i>	15
Molnár Dóra: <i>A népszavazás és a népszavazási eljárás az új törvény tükrében – különös tekintettel az alkotmányjogi panasz jogorvoslati eljárásban betöltött szerepére</i>	26
Pongrácz Dávid: <i>Véleményszabadság vs. közösségek méltósága</i>	37

A Batthyány-esszé pályázat díjnyertes dolgozatai

Horváth Viktória: <i>A hajléktalanság: megoldás-e az üldözés/büntetés?</i>	48
Dornfeld László: <i>Fájlmegosztás: a szellemi tulajdonjog legújabb kihívása</i>	54
Szántó Krisztina: <i>Gondolatok az új Ptk. elfogadásáról – A támogatott döntéshozatal bevezetése a magyar jogrendszerbe</i>	62
Szerzőinkhez (A publikálás feltételei)	70
Támogatóink	72

GÁLICZ BOGLÁRKA

GYÁMOLTALAN ÉLETEK, AVAGY A CSECSEMŐGYILKOSSÁG ÉS AZ ABORTUSZ ÖSSZE- HASONLÍTÁSA A BÜNTETŐJOGBAN

1. BEVEZETÉS

„...aki nem akar gyermekeket nevelni, mi köze annak a mi jövődönkhöz?”¹

Manapság nem nyithatunk meg egy hírközlő portált sem anélkül, hogy ne értesülnénk arról, egy nő emésztőgödörbe, mosógépbe vagy éppen kukába dobta újszülöttjét. Ezek ugyanis a csecsemőgyilkosságok tipikus végállomásai. Gondolnák, hogy a rendszerváltozás idején 90 000 abortuszt végeztek hazánkban? Tanulmányomban feltett szándékom, hogy bemutassam mindkét probléma akutságát, továbbá megtaláljam azokat az alternatívákat, amelyek a büntetőjog ultima ratio jellegének érvényesülését segíthetnék.

Journal of Medical Ethics folyóirat 2012. februári számában megjelent cikk kapcsán kezdtem el komolyabban foglalkozni az abortusszal és az újszülött megölésével.

A cikk szerzői, *Alberto Giubilini* és *Francesca Minerva* szerint az újszülött hasonló erkölcsi kategóriába esik, mint a magzat, ezért minden olyan esetben, amikor az abortusz engedélyezett, engedélyezni kellene a „szülés utáni abortuszt” is, azaz az újszülött megölését.² Gondolnak itt például arra, ha a csecsemő valamely rendellenességben szenved, indokoltnak tartják az újszülött megölését, ha a család jóléte veszélybe kerülne a gyermek érkezése miatt. A tanulmány világszerte mélyszéges felháborodást keltett. A szerzők úgy vélik, hogy a magzat és az újszülött nem rendelkezik ugyanazzal a morális státusszal, mint egy igazi személy, valamint önmagában az a tény, hogy valaki ember, nem garantálja az élethez való jogot.³

Ezen alapfeltevésekből kiindulva azokra a kérdésekre keresem a választ, hogy szükséges-e és mennyiben arányos e két tényállásnak jelenleg hatályos kriminalizálása. Végül kutatómunkámat jövőbeli szabályozásra utaló gondolatokkal, javaslatokkal kívánom zárni.

2. CSECSEMŐGYILKOSSÁG ÉS A MAGZATELHAJTÁS SZABÁLYOZÁSA A CSEMEGI-KÓDEXTŐL AZ 1978. ÉVI IV. TÖRVÉNYIG

Hazánkban szigorú erkölcsi és jogi szabályok vonatkoztak az utódnemzésre. Azzal szemben, aki megszegte ezeket a szabályokat társadalmi rosszállás és büntetőjogi szankciók érvényesültek.

A Csemegei-kódexben már megjelentek az emberölés különös nemei, többek között a gyermekölés is. „Azon anya, a ki a házasságon kívül született gyermekét a szülés alatt, vagy közvetlenül a szülés után szándékosan megöli: öt évig terjedhető börtönnel büntetendő.”⁴ Az enyhébb szankció indoka az volt, hogy a gyermekölés megítélése az adott korban megváltozott. Eszerint a figyelem az áldozatról a delictumot elkövető anyára helyeződött.⁵ A jogalkotót több indok is megerősítette abban, hogy a szülő nő a szülés alatt vagy a szülést követően olyan speciális testi és lelki állapotba kerül, amely bűnösségét enyhíti. Gondolok itt például a házasságon kívül teherbe esett nő szégyentől, meggyaláztatástól való félelmére, amelyek közrejátszanak a gyermek megölésében, mint a nyomasztó érzéstől való szabadulásban. Továbbá ide sorolhatjuk a szülés során jelentkező testi fájdalmat, a vérvesztéséget, amelyek szintén ösztönzik az anyát szenvedésük tárgyának megsemmisítésére. Végül szintén nem hagyhatta figyelmen kívül a jogalkotó azt a tény, hogy a nők félnek a gyermeknevelés költségeinek előteremtésétől.

¹ KRISTÓ NAGY ISTVÁN (szerk.): *Bölcsességek könyve*, 1983, Gondolat, Budapest, 557. o.

² *Döbbenet: újszülöttek megölését engedélyezné két bioetikus*, <http://www.magyarurir.hu/hirek/doebbenet-ujszue-loettek-megoeliset-engedelyezne-ke-t-bioetikus> (2013.07.08.).

³ A tanulmányra való hivatkozásom nem lehetséges, 2012. március 4. után eltávolításra került az internetről.

⁴ 1878. évi V. törvénycikk 284. §.

⁵ BELOVICS ERVIN – MOLNÁR GÁBOR MIKLÓS – SINKU PÁL: *Büntetőjog II. A 2012. évi C. törvény alapján*, 2012, HVG Orac, Budapest, 85. o.

A cselekmény az emberölés privilegizált alakzataként került szabályozásra. Alanya a gyermekét szülés alatt vagy után megölő anya, passzív alanya pedig a házasságon kívül élve született gyermek. Azt, hogy a gyermek valóban élve született-e, az orvosszakértőnek ún. tüdőpróba segítségével kellett megállapítani. Ha az apró darabokra vágott tüdő a víz felszínén úszott, lélegzett a gyermek, vagyis élve született.⁶

A Csemegi-kódex szintén ebben a fejezetben szabályozta a magzatelhajtást, mely szerint „a teherben levő nő, aki méhmagzatát szándékosan elhajtja, megöli, vagy azt más által eszközölteti, ha házasságon kívül esett teherbe: két évig terjedhető börtönnel, ellenkező esetben pedig három évig terjedhető börtönnel büntetendő. Ugyanazon büntetés éri azt, aki a büntettet, a teherben lévő nő beleegyezésével követi el, ha pedig azt nyereményvágyból tette: öt évig terjedhető börtönnel büntetendő.”⁷ A bűncselekmény alanya egyes esetekben a terhes nő, az elkövetési tárgy/passzív alany pedig az élő magzat. A cselekmény maga a magzat anyaméhben belüli elpusztításával vagy a szülés korai előidézésével volt megvalósítható. A törvény a magzatelhajtást minden esetben büntetni rendelte, kivéve, ha az orvos a beavatkozást az anya életének megmentése érdekében végezte el.

A Csemegi-kódex szabályai elvben az 1961. évi V. törvény hatályba lépéséig érvényesültek. Az 1961. évi V. törvény azonban már nem kezelte a gyermekölést az emberölés különös nemeként. A jogalkotó ezt a szocialista társadalmi viszonyok kialakulásával magyarázta. Ugyanis a Csemegi-kódex megalkotása idején fennálló viszonyokhoz képest a nők termelőmunkába, társadalmi és politikai életbe való bevonása, a házasságon kívül született gyermekek jogállásának változása, valamint a terhességmegszakítás lehetővé tétele útján megszűntek azok az okok, amelyek a nőket csecsemőgyilkosságra készítették. Ezek okán a cselekmény privilegizálása szükségtelenné vált.

Ebben az időszakban a születésszabályozás fő eszközévé a művi terhességmegszakítás vált, a szocialista Btk. pedig a következőképpen szabályozta a magzatelhajtást:

(1) *Aki más magzatát elhajtja, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

(2) *A büntetés hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztés, ha*

a) az elkövető visszaeső;

b) a büntettet üzletszerűen vagy

c) a nő beleegyezése nélkül követték el;

d) a büntett súlyos testi sértést okozott.

(3) *A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a büntett halált okozott.*

(4) *Az a nő, aki magzatát elhajtja, vagy elhajtja, hat hónapig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

(5) *Nem büntethető magzatelhajtás miatt, aki a terhesség megszakítását az arra hivatott szerv által jogszabály alapján kiadott engedélynek megfelelően hajtja, illetve hajtja végre.*⁸

Fontos különbséget jelent a korábbi szabályozáshoz képest az (5) bekezdés, amely speciális jogellességet kizáró okot határoz meg.

Az 1978. évi IV. törvény osztotta a korábbi Btk. álláspontját és eredeti formájában szintén nem tartalmazott külön rendelkezést a csecsemőgyilkossággal kapcsolatban. Ugyanakkor a bíróságok úgy vélték, hogy titkolt terhesség esetén, orvosi ellátás nélkül szülő nő kivételes testi és lelki állapotban van, amely a beszámítási képességére is hatással van. Így az ítélkező bíróságok gyakorlatává vált, hogy ilyen esetekben a törvényi büntetési tétel minimumában szabták ki a főbüntetést, valamint enyhítő rendelkezéseket is alkalmaztak a 15. számú Irányelv ellenére is, amely szerint „az újszülötteknek a szülés tartama alatt vagy közvetlenül ezt követően az anya által történő megölése esetén a büntetés kiszabásánál az igényel alapos vizsgálatot, hogy az a különleges állapot, amely az újszülött világrahozatalával jár, kihatott-e az elkövető beszámítási képességére. Tekintettel kell lenni arra is, hogy a szülő nőt milyen ok vezette az újszülött megölésére. A házasságon kívül szülő nő esetében azt is figyelembe kell venni, hogy a társadalmi rosszallás a tudatilag elmaradott környezetben még olyan súllyal nehezíthet az elkövetőre, hogy az motiválhatja a cselekmény elkövetését. Egyebekben azonban nincs társadalmi, erkölcsi és jogi alapja annak, hogy az újszülöttek megölése esetén általánossá váljék a törvényi büntetési tétel legkisebb mértékén aluli büntetések kiszabása.”⁹

⁶ PÓCZA RÓBERT: Az újszülött megölése: alap-, minősített vagy privilegizált eset? in *Magyar jog*, 2005/3. szám, 155. o.

⁷ 1878. évi V. törvénycikk 285. §.

⁸ 1961. évi V. törvény 256. §.

⁹ A Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelve az élet és a testi épség büntetőjogi védelméről IV. 5.

Az 1978. évi IV. törvény hasonló módon szabályozta a magzatelhajtást, mint a szocialista Btk., azonban mégis van egy szembeötlő különbség. A későbbi Btk. ugyanis nem rendelkezik kifejezetten jogszabályi engedélyről, mint jogellenességet kizáró okról.

Városban és falun egyaránt ma sem ritka a megdöbbentő körülmények között, gyakran több gyermekes családayák által elkövetett csecsemőgyilkosságok. Ezeknek az eseteknek az elemzése, azonban már nem a jogtörténeti áttekintés feladata. A témával a 4. fejezetben foglalkozom részletesebben.

3. AZ ÚJSZÜLÖTT MEGÖLÉSÉNEK PRIVILEGIZÁLÁSA, MAJD RÖVID IDŐN BELÜL HATÁLYON KÍVÜL HELYEZÉSE HAZÁNKBAN

Mint ahogy korábban már említettem, az 1961. évi V. törvény és az 1978. évi IV. törvény sem tartalmazott külön rendelkezést a csecsemőgyilkossággal kapcsolatban. A helyzet azonban 1999-ben megváltozott. A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1998. évi LXXXVII. törvény többek között két fontos módosítást tartalmazott. Egyrészt új minősített esetként bevezette a tizennegyedik életévét be nem töltött személlyel szembeni elkövetést, másrészt az emberölés privilegizált eseteként az újszülött megölése bűncselekményt 1999. március 1-jével iktatta a Btk. rendszerébe.

A további megjegyzések előtt itt az ideje, hogy idézzük a vizsgálandó törvényi tényállást: „Az a nő, aki születő gyermekét a szülés alatt, vagy a megszületett gyermekét közvetlenül a szülés után megöli, büntetést követ el, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Az új privilegizált eset bevezetésének fő indoka az volt, hogy az anya a szülési folyamat során kivételes testi és lelki állapotba kerül, amely sok esetben a beszámítási képességet is befolyásolja. A másik ok a kiskorúak fokozottabb büntetőjogi védelme, amelyet több nemzetközi egyezmény is megkívánt. Ide sorolhatjuk a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát, a Gyermekek jogairól szóló egyezményt, amelyet az ENSZ Közgyűlése fogadott el New Yorkban, továbbá Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát.¹⁰

A miniszteri indokolás szerint az újszülött megölése ugyanolyan bűncselekmény, mint bármely más természetes személy megölése. A törvény éppen ezért a szülő nőnek a szüléskori állapotából indult ki, és az enyhébb megítélést is erre építette. Az új tényállás két évtől nyolc évig terjedő büntetési tételének meghatározásával elérték, hogy a bírói gyakorlatnak ne kelljen enyhítő szakaszt alkalmaznia.

3.1. A tényállás kapcsán felvetődő kérdések

Vitathatatlanul orvosi szakkérdés az anyának a szülés alatti, illetőleg közvetlenül azután jelentkező fizikális és mentális helyzetének a megítélése. Azonban a hangsúly itt a titkolt terhességen van, amely számos kérdést felvet bennem.

Először is, a kismama terhessége során miért nem kér orvosi segítséget, ellátást, a szülés megindultával miért nem vonul kórházba? Holott napjainkban például a házasságon kívül gyermeket szülő nők megítélése már korántsem olyan negatív, mint a Csemegi-kódex megalkotása idején. Továbbá már nem hozható fel enyhítő körülményként a szegénység, a magáláztatástól való félelem sem, melyek korábban lehetővé tették az enyhébb elbírálást.

Másrészt a terhes nő környezete hogyhogy nem észlel semmit a várandóságból? Kilenc hónapon át környezete végig asszisztálja az eseményeket és mégsem tesznek semmit. Főként a primitívség és a nemtörődomség jellemző rájuk. Az anya közvetlen környezete, legalább annyira felelős az újszülött megöléséért, mint maga az anya, csak hogy tevőleges felelősségük mégsem merül fel soha. A megoldás az lenne, hogyha erősítenénk a köztudatban a „közreműködő környezet” felelősségét is, így kevesebb lenne az eltitkolt terhesség, ami szintén csökkentené megölt újszülöttek számát.

Harmadrészt az anyában – ha lehet egyáltalán ilyen megnevezéssel illetni – milyen gondolatok játszódnak le terhessége során? Hiszen tudva tudja, hogy egyszer világra kell hoznia a gyermeket, és ha már megszületett köztudomást fog róla szerezni a családjá és közvetlen környezete. Vélhetőleg úgy gondolja, hogy csak két megoldás közül választhat: a gyermekkítétel és a gyermekölés között. *Dettre Erzsébet* szerint szociálpolitikai szempontból az újszülött gyilkosság melletti érv lehet az, hogy az anyák úgy érezhetik, a

---

¹⁰ SÁRI JÁNOS – SOMODY BERNADETTE: *Alapjogok*, 2008, Osiris, Budapest, 340. o.

csecsemő megölése egyetlen lehetőség arra, hogy addigi életlehetőségeiket, kapcsolatrendszerüket fenntartsák.¹¹

3.2. A szülő nők mentális állapota

A tényállás privilegizálása során abból indultak ki, hogy a szülés alatt a nőnek a fizikai és a pszichikai állapota úgy változik meg, hogy nem képes teljes mértékben az akaratának megfelelő magatartás tanúsítására a szülési fájdalmak, a szülési folyamatokhoz kapcsolódó szorongások, továbbá a kivérzéses sokk miatt. Ezekben az esetekben a cselekvés azonnali, a nő ítéletalkotása nem kap szerepet, tehát nem mérlegel, csak cselekszik és reménykedik, hogy nem jut köztudomásra tette.

Mindebből következik, hogy az újszülött megölése bűncselekmény bizonyítása során igazságügyi orvosszakértő igénybevétele minden esetben indokolt. A kóros elmeállapot esetei közül az újszülött megölése tényállás aktív alanyánál orvosszakértői szempontból a tudatzavar, mint önálló, múltó átmeneti állapot az, amely a cselekmény elkövetőinél nagyobb gyakorisággal fordulhat elő.¹² A tudatzavarok sokféleképpen csoportosíthatók, de jelen esetben a rövidzárlati cselekmények és a homályállapot jelentkezik ezeknél a nőknél. Rövidzárlati cselekmények során a tudat beszűkül, az egyén mérlegelés nélkül „énidegen” cselekvést hajt végre és a cselekményt követően önvád, nyugtalanság, depresszió léphet fel. A homályállapotot különleges fizikai, valamint pszichés megterhelések okozhatják és ezen állapotnál jellemző minden esetben a történetekre vonatkozó emlékezetkiesés. Azonban az ilyen speciális lelkiállapot bekövetkezésének általános érvényű elismerése orvostani szempontból nem látszik megalapozhatónak.¹³

3.3. Az újszülött megölésének hatályon kívül helyezéséről

A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvény 88. § (1) bekezdés e) pontja 2003. március 1-től hatályon kívül helyezte a Btk. újszülött megöléséről rendelkező 166/A. §-át. A törvény tehát minősített emberölésként határozza meg a tizenegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére történő elkövetést.

Érdekes ellentmondás figyelhető meg a törvényjavaslat szövege, indokolása és az elfogadott törvény tartalma között, ugyanis a törvényjavaslatban szerepelt a 14. életévét be nem töltött gyermek sérelmére elkövetett emberölés büntettének, mint az emberölés minősített esetének hatályon kívül helyezése is. Azonban az elfogadott törvényből ez hiányzik.

Sokan úgy gondolják, hogy a jogalkotó ezzel túllőtt a célon. Papp László tanulmányában a tényállás hatályon kívül helyezését követően azt vallotta, hogy a lehető legrosszabb megoldás született, amelyet senki sem akart, vagyis privilegizált esetből minősített eset lett az újszülöttgyilkosság.¹⁴ Földvári József is a privilegizálás mellett foglalt állást. Véleménye szerint az új tényállás megalkotása a szülő nő kivételes testi-lelki állapota, az emberölés új minősített esete miatt indokolt.¹⁵

Személy szerint örömmel konstatáltam, hogy a nemrég hatályba lépett a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény szintén nem tartalmaz ilyen rendelkezést. Álláspontom szerint főszabályként a gyermeki élet fokozott védelmét kell tartalmazni mind Alaptörvényünknek, mind pedig Büntető törvénykönyvünknek egyaránt. Az újszülött a leggyámoltalanabb teremtmény, ezért sérelmére elkövetett emberölést a legszigorúbban kell büntetni, még akkor is, ha ez sokak szerint méltánytalan hátrányt jelent az elkövetőre nézve. Az emberölés megítélése nagyon szubjektív dolog. Azon a véleményen vagyok, hogy a szülő nőt nem kéne enyhébben elbírálni. Ezen gondolatot továbbvíve enyhébb büntetést kéne kiszabni annak az elkövetőnek is, aki egy idős vagy beteg embert öl meg, hiszen már úgyszólván közelebb van a halálhoz. Értelemszerűen ez csak irreleváns példa volt a szemléltetés kedvéért.

További érvként lényegében ugyanazt tudom felhozni, mint amit az 1961. évi V. törvény megalkotásakor a jogalkotó. Közel sem állnak fent azok a társadalmi és etikai szempontok, mint a Csemegi-kódex létrehozásakor. Megváltozott a házasságon vagy élettársi kapcsolaton kívül született gyermekek jogállása kö-

---

¹¹ Ld. bővebben DETTRE ERZSÉBET: Az újszülöttgyilkosságok megjelenése a hazai médiában – és ami abból kimaradt, in *Család, gyermek, ifjúság*, 1995/6. szám, 83. o.

¹² KOVÁCS GÁBOR: Az újszülött megölése: az emberölés privilegizált vagy minősített esete? in *Leviatán Tomus III.* 2005. 109. o.

¹³ Uo. 110-113. o.

¹⁴ Ld. részletesebben PAPP LÁSZLÓ: Privilegizált esetből minősített eset; avagy hogyan lett „gyilkos” az anyából? in *Magyar jog*, 2003/6. szám, 355-356. o.

¹⁵ Ld. Bővebben FÖLDVÁRI JÓZSEF: Gondolatok az újszülött megölésének büntetéről, in *Jura*, 2002/1. szám, 42-49. o.

szönhetően a XXI. századi családmodelleknek például a csonka családoknak. Manapság a nőknek nem kell rettegniük a közvéleménytől. Nézzünk csak körbe a környezetünkben, és biztos találunk nem egy egyedülálló anyát. Az anyaság megbecsülésének a hiánya már nincsen jelen társadalmunkban. Mindemellett a magyar jogrendszer meghatározó főbb európai országok ez irányú szabályozása sem indokolja az újszülött megőlése törvényi tényállásának privilegizált esetként való szabályozását.

A tényállás hatályon kívül helyezésével az újszülöttjét megőléő nő tíz évtől tizenöt évig terjedő, vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel sújtható. Amennyiben a büntetés enyhítésének feltételei fennállnak a Btk. 82. § (2) bekezdés a) pontja alapján ötévi szabadságvesztés is kiszabható. 2003. március 1-je előtt ezen szakasz alkalmazásával a szülő nővel szemben legkevesebb egy évi és hat hónapnyi szabadságvesztést lehetett kiszabni.

4. A TERHESSÉGMESZAKÍTÁS MAGYAR SZABÁLYOZÁSA NAPJAINKBAN

A rendszerváltozás időszakában ismét felszínre került az abortuszkérdés. Eltörölték az 1956-ban felállított abortuszbizottságokat és helyettük a Család- és Nővédelmi Tanácsadó szolgálat vált jogosulttá az abortusz engedélyezésére. Mind a magzatvédők, mind a másik oldal elégedetlen volt a szabályozással, így az Alkotmánybírósághoz fordultak, amely végül meghozta a 64/1991. (XII.17) AB határozatot. Eszerint a terhességmetszakításra vonatkozó szabályok rendeletben való meghatározása alkotmányellenes, mivel az 1949. évi XX. törvény 8. § (2) bekezdése szerint az alapvető jogokra vonatkozó szabályokat törvénynek kell megállapítani. Az AB azt is megállapította, hogy a magzat jogalanyiségének kérdése körében döntést a jogalkotónak kell hozni és e tekintetben két lehetőséget is felvázolt. „A törvényhozó határozhat úgy, hogy a magzat jogalany és így megilleti az élethez és az emberi méltósághoz való joga. Ekkor a terhességmetszakítás kizárólag azokban az esetekben végezhető el, ha az anya életének megmentése érdekében válik szükségessé. Ha viszont a jogalkotó úgy dönt, hogy a magzat nem jogalany, akkor az anya önrendelkezési és más alapjogai alapján kell megállapítani az abortusz feltételeit.”¹⁶

Mind a teljes abortusztilalom, mind az indok nélkül engedélyezett abortusz alkotmányellenes lenne, így az Országgyűlés az első abortuszhatározatban meghatározott keretek között alkotta meg a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvényt, illetve a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény végrehajtásáról szóló 32/1992. (XII. 23) NM rendeletet.

A magzati élet védelméről szóló törvényben a jogalkotó mérlegelte a magzat élethez való joga és a nő önrendelkezési joga közötti összeütközést. Ennek feloldását abban látta, hogy az abortuszt általában tiltja és csak a törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén teszi lehetővé:

A terhesség a 12. *hetéig* szakítható meg, ha

- a) a nő egészségét súlyosan veszélyeztető ok indokolja;
- b) a magzat orvosilag valószínűsíthetően súlyos fogyatékoságban vagy egyéb károsodásban szenved;
- c) a terhesség bűncselekmény következménye;
- d) az állapotos nő súlyos válsághelyzete esetén.

A terhesség a 18. *hetéig* szakítható meg, ha az állapotos nő

- a) korlátozottan cselekvőképes vagy cselekvőképtelen;
- b) terhességét neki fel nem róható egészségi ok, illetve orvosi tévedés miatt nem ismeri fel korábban, vagy az egészségügyi intézmény, illetve valamely hatóság mulasztása miatt haladta meg a terhessége 12. hetét.

A terhesség a 20. *hetéig* – a diagnosztikus eljárás elhúzódása esetén 24. *hetéig* – szakítható meg, ha a magzat genetikai károsodásának valószínűsége az 50%-ot eléri.

A terhesség az *időtartamától függetlenül* szakítható meg

- a) az állapotos nő életét veszélyeztető egészségi ok miatt, illetve
- b) a magzatnál a szülés utáni élettel összeegyeztethetetlen rendellenesség fennállása esetén.¹⁷

A törvény elfogadása után újabb indítványt terjesztettek az AB elé. Az Országgyűlés a magzati élet védelméről szóló törvény megalkotásával formailag eleget tett az első abortuszhatározatban meghatározott követelményeknek, ugyanakkor kifogásolták, hogy a törvény nem rendelkezik a magzat jogállásáról, vala-

---

¹⁶ SÁRI–SOMODY: i. m. 93. o.

¹⁷ A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény 6. §.

mint azt is, hogy a „súlyos válsághelyzet” fogalma igen szubjektív és bizonyítani nem kell. Az AB a 46/1998. (XI. 23) határozatában alkotmányellenesnek találta a „súlyos válsághelyzet” fogalmát, továbbá azt, hogy a Családvédelmi Szolgálat munkatársa csak tájékoztatja a nőt, nem találta elégségesnek a magzat védelme szempontjából. „Az AB több lehetséges megoldást ajánlott az alkotmányellenes helyzet kiküszöbölésére. Az egyik, hogy a jogalkotó ellenőrizhetővé teszi a súlyos válsághelyzet fennállását. A másik lehetőség, hogy a súlyos válsághelyzet továbbra sem lenne ellenőrizhető, de a jogalkotó a magzati élet védelme érdekében ennek ellensúlyát képezheti, ha biztosítja az állapotos nővel való együttműködést, krízishelyzetében való megsegítését azzal a törekvéssel, hogy a nő a magzatot megtartsa.”¹⁸

A magzati élet védelméről szóló törvényt az Országgyűlés a második javaslat alapján módosította. A módosítás alapján „Súlyos válsághelyzet az, amely testi vagy lelki megrendülést, illetve társadalmi ellehetetlenülést okoz.”¹⁹

A magzattvédelmi törvény tehát annyiban egyszerűsítette az engedélyezési eljárás indokait, hogy a korábbi szociális és lakáshelyzet, családi állapot és gyermekszám szerinti kritériumokat az anya súlyos válsághelyzete váltotta fel, ami viszont nem részletezi, hogy a válsághelyzetet mi idézte elő. Lényegében egy kiskapu, amelybe bármely indok beleérthető. Főleg ezzel magyarázható, hogy a művi vetélések engedélyezésének döntő többségénél, 97 százalékánál a súlyos válsághelyzet szerepel indokként. Ami a terhességmegszakítások engedélyezésének indokait illeti, a törvény bevezetése óta mára nem történt érdemi változás.²⁰

A magzattelhajtás elenyésző helyet tölt be a hazai bűnözési statisztikában. A bűncselekmény gyakorisága tehát nem indokolt megújult szabályozást az új Btk.-ban. E törvény 163. §-a ugyanúgy bünteti az (1) bekezdésben az *extraneust*,²¹ (4) bekezdésben pedig az állapotos nőt, mint a régi Btk. Minimális eltérés azonban mutatkozik, ugyanis az új Btk. a (4) bekezdésben már nem helyezi kilátásba a javító-nevelő munkát és a pénzbüntetést.

5. A LEGÁRTATLANABBAK STATISZTIKÁJA

5.1. Az újszülött sérelmére elkövetett emberölések számokban

Magyarországon minden két hétben történik csecsemőgyilkosság. Érthetetlen módon évente 7-20 újszülöttgyilkosságot derítenek fel, de a szakemberek szerint a magas szintű látencia miatt az ilyen bűncselekmények tényleges száma ennek tízszerese is lehet. Míg Németországban, Angliában, az USA-ban rendelkezésre állnak adatok a csecsemőkorúakkal és a kisgyerekkorúakkal szemben elkövetett életellenes cselekedetekről, csecsemőgyilkosságokról, addig ezt a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) adatbázisában hiába keressük. Ennek oka, hogy az újszülött megölése az emberölés keretébe tartozik. Ebből azt a következtetést kell levonni, hogy ez a kérdéskör annak ellenére nem kap figyelmet, hogy a gyerekeket fokozott védelemben kellene részesíteni.

Év	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Napvilágra került csecsemőgyilkosságok	30	18	10	24	12	8

1. táblázat: Csecsemőgyilkosságok statisztikái²²

A korábban már tárgyalt pszichés tényezők a terhesség felismerésétől már jelentkeznek a nőknél, és ezek csak szaporodnak bennük a delictum elkövetéséig. A nők nagy része, amint megtudja, hogy gyermeket vár örömet érez és ez a normális. Vannak azonban olyan nők is, akikben sokféle negatív érzés keveredhet, mint például pánik, félelem és eluralkodhat rajtuk a kilátástalanság érzése is. Ezen emocionális kiegyensúlyozatlanságnak oka számos életkörülményre vezethető vissza például, nem fejezte még be az iskolát, nincs munkaviszonya vagy nincs biztos párkapcsolata.

¹⁸ SÁRI – SOMODY: i. m. 96. o.

¹⁹ A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény 5. § (2) bek.

²⁰ KSH: Terhesség-megszakítások demográfiai jellemzői, in *Statisztikai tükrök*, 2012/110. szám, 3. o.

²¹ ERDŐSY EMIL – RÉPÁSY ISTVÁN: Megjegyzések a magzattelhajtás tárgyáról, in *Magyar Jog*, 1987/5. szám, 411. o.

²² Forrás: Legfőbb Ügyészség adatai.

A kislányok rendszerint nem is fogják fel mi történt velük, ezért szüleiknek nem is szólnak. A serdülő lányok viszont már kifejezetten a szüleiktől félnek, de okkal tartanak az iskolától is, hiszen így tanulmányaik megszakadnak. A nagykorú lányok nem csak a szüleiktől, az iskolától tartanak, hanem inkább a társadalom kiközösítésétől.²³

„Az elkövetőket személyiség típusaik alapján négy csoportba sorolhatjuk:

- a) Könnyen befolyásolható, kiegyensúlyozatlan, helyzetének áldozata, de egyébként a társadalomba jól beilleszkedő.
- b) Szociálisan labilis, érzelmileg fejletlen, de szexuális igényekkel rendelkező, futó kapcsolatokra hajlamos.
- c) Primitív személyiségek.
- d) Specifikus személyiségjegyeket nem mutatnak.”²⁴

A cselekmények közvetlen oka, tehát az elkövetők személyiségében rejlik. A tettesek ölési szándéka csak a szülés alatt alakul ki, ugyanis várandóságuk idején abban reménykednek, hogy gyermekük halva születik vagy a terhességük megszakad. „Tehát az a körülmény, hogy az elkövető titkolja a terhességét, nem tesz előkészületeket a szülésre, s nem vesz igénybe orvosi ellátást, gondozást sem, önmagában még nem alapozza meg a cselekmény előre kiterveltkénti minősítését.”²⁵ Ezeket a szubjektív tényezőket persze befolyásolják a társadalom negatív hatásai, megvetésük, kiközösítésük. Végül mindezen járulékos indítékok realizálódnak tetté. „A nő a saját szuicid kríziséből eredő autoagresszív késztetéseit csecsemőjével szemben fejezi ki, elpusztítva így újszülött gyermekén keresztül magát az anyaságot.”²⁶

A felmérések azt mutatják, hogy a csecsemőgyilkosságokat főleg vidéken, kisvárosban vagy falun, illetve tanyán követik el. A tényállás megállapításához szükséges, hogy a nő tettét a szülés alatt vagy közvetlenül a szülés után kövesse el. Emberi életéről az ún. tolófájások megindulásától kezdve beszélhetünk, tehát szülés alatti elkövetés ekkor állapítható meg. „Közvetlenül a szülés után” fogalom meghatározása jóval bonyolultabb. A mai bírói gyakorlat állásfoglalása szerint 2-3 óráig fennállhat a különleges testi-lelki állapot. A gyermek az orvosi fogalmak szerint az első lélegzetvételtől egy hónapos koráig újszülöttnek tekintendő. Az újszülött megölése bűncselekmény sértettje azonban csak a szülést követő néhány óráig nevezhető újszülöttnak büntetőjogilag és ez egyértelműen következik a 166/A. § szövegezéséből. Jogilag tehát az első létfontosságú testrészt megjelenésével kezdődik az önálló élet és vált a magzat fogalma újszülöttre.²⁷

Az a nő, aki újszülött gyermekének halálát fontolgatja, tettét csakis szándékosan valósíthatja meg, akár tevés, akár mulasztás útján. Mulasztáson az ellátatlanságot értem, melynek következménye a kihülés, kiszáradás vagy a kivézetetés a köldökzsinóron át.

„A leggyakoribb elkövetési mód a fullasztás, melynek kivitelezése a legegyszerűbb. Ezt követi gyakoriságban a megfojtás majd a gondozás elmulasztása, végül a véres, brutális elkövetési módszerek. A fullasztásos módszerek változatai között a leggyakoribb mód vagy az árnyékszékbe, WC-be, illetve vödörbe szülés, vagy pedig az újszülött légzőnyílásainak befedése. A megfojtás esetén a halált szintén fulladás okozza, ezt a módszert azonban indokolt külön kategóriaként kezelni. Ennél a formánál ugyanis az anyának már hozzá kell nyúlnia a gyermek testéhez. Itt tehát egy többletaktivitásról, brutalitásról van szó. A megfojtásnak, mint elkövetési módnak fő oka, hogy a nő elnyomja az újszülött sírását. Brutális, illetve véres módszerekhez sorolható az ökölrel vagy kemény tárggyal okozott fejsérülés, a gyermek földhöz vágása, valamint a szűrő- és vágóeszközzel való ölés.”²⁸ A fiatalokú tettesekre főként ez a durvább elkövetés jellemző.

A bűnelkövető anyáknál az intellektuális szint az átlagnál alacsonyabb. A családi élet rendezetlensége és a környezet elmaradott műveltségi szintje jellemző. A nők többnyire magukra hagyatottak és kiszolgáltatottak. Az elkövetők minden korosztályban feltűnően tájékozatlanok a fogamzásgátlással kapcsolatban.

A tettesek többsége 18 és 34 év közötti, főként általános iskolai vagy szakmunkás végzettséggel rendelkező személy. A bűncselekmény elkövetésének időpontjában a többség tanuló, háztartásbeli vagy munka-

²³ CSERES JUDIT: Újszülöttek sérelmére elkövetett emberölések, in *Belügyi Szemle*, 1995/6. szám, 54-56. o.

²⁴ JUNG I ESZTER: Az újszülött megölésének és a magzatelhajtás büntetőjogi megítélése, in *Bírák lapja*, 2001/1. szám, 58. o.

²⁵ 3/2013. számú BJE határozat.

²⁶ ANGYAL MIKLÓS – PÁSZTOR ATTILA: Autoagressziós elemek az újszülöttgyilkosságok elkövetőinél, in *Belügyi Szemle*, 2001/1. szám, 68. o.

²⁷ JUNG I: i. m. 49-50. o.

²⁸ RASKÓ GABRIELLA: *A női bűnözés*, 1978, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 460-461. o.

nélküli. Az elkövetők felét általában hajadonok teszik ki, ebből következik, hogy a másik nagy csoportba a férjezett asszonyok tartoznak, az élettársi közösségben élők mellett.²⁹

Úgy gondolom, hogy az elkövetők ismertetőjegyei némiképp „megmagyarázzák” a fentebb említett barbár elkövetési módokat. Megállapíthatjuk, hogy az öléshez vezető pszichés folyamatok nagyon különbözőek, de az infanticidium elkövetésének lélektana merőben különbözik az emberöléstől. Itt ugyanis lényegesen nagyobb szerepük van az objektív körülményeknek, elsősorban az előítéleteknek.

5.2. A magzati veszteség statisztikája

Amint láthatjuk – a KSH adatai szerint – a riasztó számok ellenére csökkenő tendencia figyelhető meg. 2005 óta 12 ezerrel kevesebb művi terhesség-megszakítást végeznek hazánkban. A rendszerváltozás idején volt a legborzasztóbb a helyzet, akkor ugyanis 90 ezer abortuszt végeztek. 2001 és 2012 között több mint egyharmadával, 56,4 ezerről 36,1 ezerre esett a művi vetélések száma. A csökkenés azonban nem volt töretlen, hiszen 2008-ban kismértékű és ideiglenes emelkedés mutatkozott.

IDŐSZAK	ABORTUSZOK SZÁMA
2001	56 404
2002	56 075
2003	53 789
2004	52 539
2005	48 689
2006	46 324
2007	43 870
2008	44 089
2009	43 181
2010	40 449
2011	38 443
2012	36 118

2. táblázat: Az elmúlt évek terhességmegszakításai számokban³⁰

Kutatásom során igyekeztem összegyűjteni a KSH legfrissebb adatait, ugyanakkor a továbbiakban a 2011-es és a 2012-es adatokkal foglalkozom részletesebben, utalva a korábbi statisztikákra is. A terhességmegszakításokon átesett nők évenkénti számának ismertetésével egy általános képet adtam a hosszabb távon kialakult trendről, de ennél pontosabb képet kapunk, ha a vizsgálódás körébe bevonjuk az abortuszon átesett nők életkorát, iskolai végzettségét, családi állapotát és gyermekszámát.

A következő táblázat mutatja, hogy 2007-től a legtöbb beavatkozást a 30 és 34 év közöttiek végeztették el. Ezek igen érdekes adatok, hiszen az elmúlt pár évben észrevehetően kitolódott a gyermekvállalás időszaka a nőknél harmincas éveik elejére, mégis ez a korosztály jár élen a műtetre jelentkezők közül. Második helyen főként a 25 és 29 év közöttiek állnak, ami azért meglepő, mert orvos szakmai vélemények szerint ez az életkor tekinthető a legkedvezőbbnek a gyermekáldás szempontjából. Továbbá ijesztő adat, hogy a kiskorúak is ilyen nagy számban érintettek a témában. „Ennek egyik oka a biológiai akcelaráció. A mai fiatal korábban válik éretté, így korábban jelentkezik a nemi életre való igény. A másik tényező, hogy meghosszabbodott a fiatalok tanulmányi ideje, tehát kiszélesedik az az idősáv, amikor a nemi vágy fokozott, ugyanakkor a felelősségteljes családalapítás még nem lehetséges.”³¹

²⁹ KOVÁCS GYULA: *Az anyák által az újszülöttek sérelmére elkövetett ölési cselekmények büntetőjogi szabályozása*, http://5mp.eu/fajlok/kgyula/az_anyak_atal...%28olvashato%29_www.5mp.eu_.pdf (2013.08.17.)

³⁰ Forrás: KSH adatbázisa.

³¹ FOJTAYK ILDIKÓ: A terhességmegszakítás egyéni és társadalmi háttere, in *Belügyi Szemle*, 2001/1. szám, 42. o.

KORCSOPORT	IDŐSZAK						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
0-14	175	184	184	164	171	170	172
14-19	5325	5109	5179	5173	4849	4539	4353
20-24	9138	8607	8848	8573	8101	7841	7219
25-29	10984	9929	9434	8939	8299	7596	7237
30-34	10605	10228	10484	10357	9250	8990	7522
35-39	7369	7205	7136	7161	6962	7231	6952
40-44	2532	2430	2633	2643	2648	2563	2500
45-49	194	172	185	168	167	110	158
50-x	---	6	6	3	---	3	5

3. táblázat: Nők korcsoport szerinti terhességmegszakításainak száma³²

A családi állapot a terhességmegszakítások esetében is figyelmet érdemlő változó, mivelhogy érdekes megfigyelést tehetünk az eszerinti rangsorolást illetően is. 2012-ben 22 281, 2011-ben 23 130 hajadonon végeztek terhességmegszakítást, tehát folytatódott az a trend, miszerint csökkent a házások és dinamikusan emelkedett a nem házások aránya. Ez a tendencia azonban lassan fordult meg az évek során, merthogy régen inkább a férjzett nők jelentkeztek terhességmegszakításra. 2002-ben volt a fordulat, amikor is a 23 939 házasságban élő nő és 25 624 hajadon vett részt abortuszon. Mára azonban a házasságban élő nők száma a felére csökkent a műtétek során. A házias nőket követik az elváltak, akik 3-4 ezer főt tesznek ki, majd az özvegyek 2012-ben 230, 2011-ben 227 fővel.

Az iskolai végzettség szintje főleg a fogamzásgátlási gyakorlat különbségei miatt okoz eltéréseket a terhességmegszakítások gyakoriságában. 2012-ben és 2011-ben egyaránt a nyolc osztályt végzettek jelentkeztek legtöbbször abortuszra. Ez számokban 14 762 és 15 155 terhességmegszakítást jelent. Második helyen a középiskolai végzettséggel rendelkező nők állnak 9885 és 10 654 fővel. Őket azonban nem a hét osztállyal vagy szakmunkás végzettséggel rendelkezők követik, hanem felsőfokú tanulmányokat végzettek, mégpedig 3420 és 3822 abortusszal. Ez azonban nem azt jelenti, hogy körükben a művi vetélések is gyakoribbak, hanem a szülőképes korú női népesség egészében is nőtt a magasabb végzettségűek aránya.³³

Majdnem 11 ezer gyermektelen nő végeztetett abortuszt 2012-ben és 2011-ben is. Őket 2012-ben és 2011-ben is az egygyermekes anyák követték. Magas számban (2012: 4898; 2011: 5177) vettek részt terhességük művi megszakításában a háromgyermekes családanyák is. Ez azt jelenti, hogy már lezártnak tekintik termékeny életciklusukat és kialakították végleges családnagyságukat.

A fővárosnak hosszú időszakon keresztül kitüntetett szerepe volt a művi vetélésekben. Ez azonban az elmúlt évtizedekben jelentősen mérséklődött és megnöttek a különbségek az ország keleti és nyugati térségei között. Heves megyében volt a legmagasabb és Vas megyében volt a legalacsonyabb a teljes abortusz arányszám értéke 2011-ben.³⁴

Összességében megállapíthatjuk ezen két év adatait összehasonlítva, hogy főként gyermektelen, nyolc osztályt végzett, hajadonok vagy házias, gyermekes, 30-34 év közötti anyukák körében szignifikánsan a legmagasabb a terhességmegszakítások száma.

³² Forrás: KSH adatbázisa.

³³ KSH: Terhességmegszakítások demográfiai jellemzői, in *Statistikai tükör*, 2012/110. szám, 3. o.

³⁴ Uo. 6. o.

6. KÖVETKEZTETÉSEIM, JAVASLATAIM

Több ponton is érezhető volt álláspontom, miszerint az esetek túlnyomó részében nem támogatom a művi terhességmegszakítást, ezenfelül az újszülött megölése tényállás privilegizált esetként való szabályozását. Fontosnak tartom, hogy országunk vessen be minden alkalmas eszközt a felelősségteljes szexuális magatartás kialakítása érdekében, és tegyen meg mindent azért, hogy ne az abortusz szolgáljon a születésszabályozás eszközeként. A továbbiakban preventív megoldásokat vázlok fel, melyek megvalósulása esetén elérhető lenne az abortuszok és az újszülött gyilkosságok számának csökkentése.

Elsőként szükségesnek látom egy olyan ellátórendszer kiépítését, amely országos lefedettséggel és optimális kapacitással rendelkezik – tehát megfelelő számú pszichológiát, konfliktuskezelést tanult védőnővel, nevelési tanácsadóval –, akiknek feladata a fiatal vagy hátrányosabb helyzetű kismamáknak, krízisterheseknek a gondozása. A létező ellátórendszerrel gondok vannak a helyettesítés, a túlterheltség és az felszereltség okán. Hazánkban számos községben nem működik az a gyakorlat, miszerint a családorvosnak vagy a védőnőnek a szülést megelőzően, valamint a kórházból történő hazatérést követő 24 órán belül látogatást kell tennie a frissen bővült családnál. Véleményem szerint elengedhetetlen, hogy a kisebb települések akár önállóan, akár más településsel e téren egyesülve rendelkezzenek védőnői, segítő szolgálattal, hiszen mint ahogy már a korábbiakban tárgyaltam, ezek a helységek a csecsemőgyilkosságok melegágyai, és egy ilyen ellátórendszer hivatott lenne az ilyen tragédiák megelőzésére.

Úgy vélem, hogy az újszülött életek megóvásához hozzájárul a kórházak szülészeti, nőgyógyászati osztályai által indított ún. inkubátor program. Jelenleg az Egyesült Államok 42 államában, Németországban, Csehországban, Lengyelországban, Ausztriában, Szlovákiában és hazánkban alkalmaznak egészségügyi intézménybe kített inkubátorokat, ahol az anya büntetlenül otthagyhathja csecsemőjét. Évente átlagosan 3-8, az utóbbi másfél évtizedben közel 40 inkubátorbabát találtak országszerte.³⁵ Ennek ellenére az ENSZ gyermekjogi bizottsága a babamentő inkubátorprogram leállítását javasolja. *Herczog Mária* szociológus álláspontja szerint az inkubátorprogram a gyermekjogi egyezménynek ellentmond, márpedig Magyarország ratifikálta ezt a megállapodást. Ezenfelül az inkubátoros megoldás hazug helyzetet legitimál, hiszen az a tény, hogy otthagya az anya a csecsemőt az inkubátorban nem nyilatkozat, még ha a szándék vélelmezhető is. Továbbá a Daphne program által gyerek- és nőellenesnek titulált bababoxok megfosztják a gyermeket a szülőjétől és a saját származása ismeretétől, így identitáshoz való joga sérül.³⁶ *Herczog Mária* érvei számomra azonban még mindig nem teszik egyértelművé, hogy felszámolják ezt a jól bevált rendszert. Nélkülözhetetlennek tartom a kihelyezett inkubátorokat, ugyanis a nők névtelenül és láthatatlanul hagyhatják ott újszülöttjüket, elkerülve azt, hogy a csecsemő édesanyja nehéz helyzetének, félelmének vagy pszichés problémájának áldozatává váljon. Az inkubátor helyett kórházban otthagyt babák esetében még az azonnali örökbeadhatóság sincs meg, ugyanis amíg sorsáról nem nyilatkoznak, csecsemőotthonba kerül. Ezzel szemben az inkubátorban hagyott babák azonnal örökbe adhatók, egy jobb élet reményében. További érvként hoznám fel, hogy az inkubátorok fenntartása alig pár száz forint.

Megoldásként szolgálhat az anonim szülés bevezetése hazánkban. Anonim szülésről akkor beszélünk, ha az anya jelzi a kórházban vagy a terhesség során az őt gondozó védőnőnek, orvosnak, hogy le kíván mondani a gyermekről. Természetesen ilyenkor intenzív terápia kezdődik annak érdekében, hogy az anya vállalja a csecsemőt. Ha az anya ellenkezik, miután otthagya újszülöttjét a kórházban, a gyermek állami gondozásba kerül, amíg nem adoptálják. Az anonim szülés során rögzítik az anya és a gyermek adatait, azonban azt zártan kezelik. Főszabály szerint a gyermek felnőtté válásakor ismeri meg az anyja adatait. Az inkubátorbabákkal szemben előnyösebb helyzetben vannak, hiszen 18. életévük betöltése után elkezdhetik kutatni gyökereiket. Ausztriában 2001-ben vezették be az anonim szülés lehetőségét, melynek következtében csökkent a csecsemőgyilkosságok száma. Az osztrákoknál nyolc hete van a szülés után a biológiai anyának, hogy meggondolja magát. Franciaországban és Szlovákiában is fenntartják ezt a lehetőséget, ám Görögországban, Finnországban és Svédországban tiltott az anonim szülés.³⁷

Mindemellett javasolnám a fogamzásgátló tabletták, eszközök árának csökkentését, valamint még több óvszer automata elhelyezését például hotelekben, szórakozóhelyeken, bevásárlóközpontokban vagy középis-

---

³⁵ *Gyerekellenesek a kórházak előtti inkubátorok?* Elérhető: <http://bezzeganya.postr.hu/gyerekellenesek-a-korhazak-elotti-inkubatorok> (2013.08.21.).

³⁶ HERCZOG MÁRIA: *Csecsemőgyilkosságok megelőzésének és kezelésének lehetőségei*, in *Kriminológiai és kriminológiai tanulmányok*, 1999/36. kötet, 113. o.

³⁷ *Újszülöttek anya nélkül*, elérhető: <http://www.csaladhalo.hu/cikk/hatter/ujszulottek-anya-nelkul> (2013.08.21.).

kolákban. A védekezés fontosságára való felhívás érdekében a közlekedési eszközöket, a középületeket és a médiában a főmüsortidőt kellene ismeretterjesztésre, tájékoztatásra használni.

2014. január 1-jével egyszerűsödő örökbefogadási szabályok szintén a magukra hagyott gyermek érdekeit szolgálják. A jövőben ugyanis egyszerűbb lesz az örökbefogadás előtti eljárás és az örökbefogadás engedélyezése. A jelentkezők alkalmasságát a jelenlegi két év helyett három évre állapítja meg a hatóság, emellett a hathetesnél fiatalabb csecsemők esetében az eddigi 15 nap helyett nyolc napon belül kell döntenie a gyámhivatalnak az örökbeadásról.³⁸

Magyarország a legalacsonyabb születésszámú országok közé tartozik. A büntetőjog ugyan nem lehet a népesedéspolitikai eszköze,³⁹ de nem kétség, hogy a fentebb említett preventív megoldások a lakosság elöregedésének megakadályozását és a lélekszám növekedését eredményeznék.

Az újszülöttek megölésének megelőzését szolgáló tervezeteknek, jövőbeli javaslatoknak a kívánt célkitűzés elérése mellett nagy előnye, hogy egy komplex tevékenység része, így számos más konstruktív társadalmi, egészségügyi problémára is megoldást nyújtanak.

7. ZÁRSZÓ

A fentebb felsorolt preventív alternatívák megvalósítása úgy gondolom, hogy a büntetőjog ultima ratio jellegének érvényesülését segíthetnék. *Varga Zoltán* korábbi véleményével értek egyet az újszülöttgyilkosságok privilegizálása kapcsán, miszerint ellentmondásosnak érezte azt, hogy a kiskorúak fokozottabb büntetőjogi védelme abban nyilvánul meg, hogy a kiskorú kategóriába tartozó újszülött megölése már lényegesen enyhébb büntetés alá esik.⁴⁰

Személyes véleményem, hogy az újszülött megölését az emberölés minősített eseteként helyes értékelni, ezért messzemenőig egyetértek a 2003. évi II. törvény azon módosításával, mellyel az újszülött megölésének privilegizált esetét hatályon kívül helyezte. Megítélésem szerint a csecsemőgyilkosságok pszichológiai kérdéseit túlkomplikáljuk. Ugyanis akármennyire abszurd, nem tartom elképzelhetetlennek, hogy valaki újszülöttjét előre kitervelten, különös kegyetlenséggel például az örökség megszerzése érdekében ölje meg. Azt vallom, hogy bárkinek a megölése, személyi, egészségi állapotától és az elkövető céljától függetlenül emberölés, és a többletelemelek fennállása esetén igenis szükséges a minősített esetként való büntetés.

A cikk elkészítése során igyekeztem reflektálni az orvostudomány mai állására, valamint pontos statisztikai adatokkal dolgozni.

Véleményem szerint okolhatjuk a fogyasztói társadalmat, a rossz, engedékeny szexuális neveltetést, fő célom mégis az volt, hogy bebizonyítsam, társadalmi felelősségvállalásunk jegyében nekünk kell tenni az abortuszok és a csecsemőgyilkosságok számának csökkentése érdekében, akár gyermekeink felvilágosításával, akár egy-egy támogató kampányban való részvétellel, de pár jó szó egy krízisterhes kismamához is nagyon sokat jelenthet. Akár életeket, akár a készülő tragédia alternatív útra terelését.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- [1.] ANGYAL MIKLÓS – PÁSZTOR ATTILA: Autoagressziós elemek az újszülöttgyilkosságok elkövetőinél, in *Belügyi Szemle*, 2001/1. szám.
- [2.] BELOVICS ERVIN – MOLNÁR GÁBOR MIKLÓS – SINKU PÁL: *Büntetőjog II. A 2012. évi C. törvény alapján*, 2012, HVG-ORAC, Budapest.
- [3.] CSERES JUDIT: Újszülöttek sérelmére elkövetett emberölések, in *Belügyi Szemle*, 1995/6. szám.
- [4.] DETTRE ERZSÉBET: Az újszülöttgyilkosságok megjelenése a hazai médiába – és ami abból kimaradt, in *Család, gyermek, ifjúság*, 1995/6. szám.
- [5.] ERDŐSY EMIL – RÉPÁSY ISTVÁN: Megjegyzések a magzatelhajtás tárgyáról, in *Magyar Jog*, 1987/5. szám.
- [6.] FOJTYIK ILDIKÓ: A terhességmegszakítás egyéni és társadalmi háttere, in *Belügyi Szemle*, 2001/1. szám.
- [7.] FÖLDVÁRI JÓZSEF: Gondolatok az újszülött megölésének büntetéről, in *Jura*, 2002/1. szám.

---

³⁸ *Egyszerűsödnek az örökbefogadás szabályai*, elérhető: http://hvg.hu/itthon/20130204_Egyszerusodnek_az_orokbefogadas_szabalyai (2013.08.21.).

³⁹ NAGY FERENC – LAMMICH, SIEGFRIED: A terhességmegszakítás és a magzatelhajtás egyes jogi, illetve büntetőjogi kérdései, in *Magyar Jog*, 1986/7-8. szám, 639. o.

⁴⁰ Részletesebben ld. VARGA ZOLTÁN: Gondolatok az újszülött megölésének bűncselekményéről, in *Magyar jog*, 2002/11. szám, 659-661. o.

- [8.] HERCZOG MÁRIA: Csecsemőgyilkosságok megelőzésének és kezelésének lehetőségei, in *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 1999/36. kötet.
- [9.] JUNGI ESZTER: Az újszülött megelőzésének és a magzatelhajtás büntetőjogi megítélése, in *Birák lapja*, 2001/1. szám.
- [10.] KOVÁCS GÁBOR: Az újszülött megölése: az emberölés privilegizált vagy minősített esete? in *Leviatán Tomus III.* 2005.
- [11.] KRISTÓ NAGY ISTVÁN (szerk.): *Bölcsességek könyve*, 1983, Gondolat, Budapest.
- [12.] KSH: Terhességmegszakítások demográfiai jellemzői, in *Statisztikai tükrök*, 2012/110. szám.
- [13.] NAGY FERENC – LAMMICH, SIEGFRIED: A terhességmegszakítás és a magzatelhajtás egyes jogi, illetve büntetőjogi kérdései, in *Magyar Jog*, 1986/7-8. szám.
- [14.] PAPP LÁSZLÓ: Privilegizált esetből minősített eset; avagy hogyan lett „gyilkos” az anyából? in *Magyar jog*, 2003/6. szám.
- [15.] PÓCZA RÓBERT: Az újszülött megölése: alap-, minősített vagy privilegizált eset? in *Magyar jog*, 2005/3. szám.
- [16.] RASKÓ GABRIELLA: *A női bűnözés*, 1978, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [17.] SÁRI JÁNOS – SOMODY BERNADETTE: *Alapjogok*, 2008, Osiris, Budapest.
- [18.] VARGA ZOLTÁN: Gondolatok az újszülött megelőzésének büncselekményéről, in *Magyar jog*, 2002/11. szám.

Felhasznált jogforrások

- [1.] A büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikk.
- [2.] A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény.
- [3.] A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény.
- [4.] A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1998. évi LXXXVII. törvény.
- [5.] A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi. II. törvény.
- [6.] A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény.
- [7.] 64/1991. (XII. 17) AB határozat.
- [8.] 46/1998. (XI. 23) AB határozat.
- [9.] 3/2013. számú BJE határozat.
- [10.] A Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelve az élet és a testi épség büntetőjogi védelméről.

Internetes források

- [1.] Döbbenet: újszülöttek megölését engedélyezné két bioetikus, elérhető: <http://www.magyarkurir.hu/hirek/doebbenet-ujszuloettek-megoeleset-engedelyezne-ket-bioetikus> (2013.07.08.).
- [2.] Egyszerűsödnek az örökbefogadás szabályai, elérhető: http://hvg.hu/itthon/20130204_Egyszerusodnek_az_orokbefogadas_szabalyai (2013.08.21.).
- [3.] Gyerekellenesek a kórházak előtti inkubátorok? elérhető: <http://bezzeganya.posttr.hu/gyerekellenesek-akorhazak-elotti-inkubatorok> (2013.08.21.).
- [4.] KOVÁCS GYULA: *Az anyák által az újszülöttek sérelmére elkövetett ölési cselekmények büntetőjogi szabályozása*, elérhető: http://5mp.eu/fajlok/kgyula/az_anyak_altal...%28olvashato%29_www.5mp.eu_.pdf (2013.08.17.).
- [5.] KSH adatbázisa. <http://statinfo.ksh.hu/Stainfo/haViewer.jsp>.
- [6.] Újszülöttek anya nélkül, elérhető: <http://www.csaladhalo.hu/cikk/hatter/ujszulottek-anya-nelkul> (2013.08.21.).

KOMP BÁLINT

ADALÉKOK AZ EGYES NEMI ERKÖLCS ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK ELMÉLETÉHEZ ÉS BIZONYÍTÁSÁVAL KAPCSOLATOS GYAKORLATI NEHÉZSÉGEKHEZ

1. BEVEZETÉS

A társadalom tagjai a következő két bűncselekményi csoportot ítélik meg legsúlyosabban: az élet elleni szándékos támadásokat, valamint a nemi erkölcs elleni erőszakos cselekményeket.¹A nemi erkölcs elleni erőszakos támadásokat, a nemi erőszakot minden korban büntették. A jogalkotó által tilalmazott szexuális jellegű bűncselekmények súlyosságát a Büntető Törvénykönyvben elfoglalt rendszertani helyük, büntetési tételeik is igazolják.

A közvélemény, a média szintén kiemelt figyelemmel kíséri az ilyen ügyeket, példaként említhető az ilyen jellegű bűnügyi híradások magas nézettsége. Magyarországon minden ötödik nemi erkölcs elleni bűncselekmény áldozata gyermek. Nem csupán a törvénytisztelő polgárok ítélik el a védtelen helyzetben lévő gyermekekkel szembeni szexuális visszaélést, hanem még a bűnözői körökben is negatív reakciókat vált ki. A büntetés-végrehajtási intézetekben is a bűncselekményi hierarchia legalsó fokára helyezik a gyermekek sérelmére bűncselekményeket elkövetőket, és ennek megfelelő módon, durván bánnak velük. A szexuális töltésű bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozásra nincsenek a rendőrségnél erre a célra kiképzett szakemberek.

Egy közelmúltban elkészült, tizenegy európai országra kiterjedő felmérés² szerint Magyarországon a legkevesebb a 100.000 főre jutó nemi erőszak miatt tett feljelentések száma. Ennek oka azonban a szakértők szerint nem az, hogy valóban kevesebb nemi erőszak történne, sokkal inkább a nemi erőszak túlságosan szűk definícióját, valamint az emberek igazságszolgáltatásba vetett bizalmának a hiányát emelték ki. A feljelentésig eljutó ügyek nagy százaléka tovább gördül a bíróságig, ami jogvédők szerint arra enged következtetni, hogy Magyarországon eleve csak megfelelő bizonyítékokkal rendelkezők tesznek feljelentést.

Diószegi Gábor 2000 és 2003 között zajlott kutatásában gyermekek elleni szexuális visszaéléseket vizsgált. A tanulmányozott 333 esetből a rendőrség mindösszesen 161 esetben vette őrizetbe az elkövetőt, 169 esetben pedig semmilyen személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedést nem léptetett életbe. Az általa vizsgált 333 esetből csupán 258 ügyben került sor vádemelésre, a kutatás (mivel a hangsúly a rendőrségi, vizsgálati szakaszon volt) csupán 39 bírósági határozattal foglalkozik. A bírói döntéseket vizsgálva azt vehetjük észre, hogy csak 1 esetben zárult felmentéssel az eljárás, tehát a rendőri és az ügyészi eljárások megalapozottak voltak.³ Ezeket a statisztikai adatokat tanulmányozva jutottam arra az elhatározásra, hogy a témával mélyebben szükséges foglalkozni, és fel kell hívni a hatóságok figyelmét a gyermekek sérelmére elkövetett nemi deliktumokkal kapcsolatos eljárás hibáira, hiányosságaira, és azok kiküszöbölését kell célként szem előtt tartani.

Az általam vizsgált eseteknél több esetben is előfordult, hogy a gyermekkorúak sérelmére elkövetett szexuális jellegű bűncselekmények elkövetése miatt indult büntetőeljárás a vádlott felmentésével zárult. A felmentés indoka esetenként eltérő. Előfordult, hogy a törvényszék bizonyítékok hiányában mentette fel a terheltet. A bíróság a határozat meghozatalánál tehát mindvégig szem előtt tartotta az *indubio pro reo* elvét, miszerint a kétséget kizáróan nem bizonyított tény a terhelt terhére nem értékelhető.

2. A NEMI ERKÖLCS ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK KIALAKULÁSA, FEJLŐDÉSE

A nemi kapcsolatok jogi és erkölcsi pónalizálása hazánk és az egész emberiség történelmében a kezdetekhez nyúlik vissza. Több okból kifolyólag azonban lényeges eltérések figyelhetők meg az egyes államok nemi erkölcs elleni bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozásában, de közös vonásként megemlíthető, hogy a

---

¹ MERÉNYI KÁLMÁN: *A szexuális erőszak*, 1987, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 21. o.

² http://www.nol.hu/belfold/20090514-nem_biznak_a_megeroszakolt_nok_a_hatosagokban (2013.11.10.).

³ http://www.remet.hu/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=4&Itemid=4 (2013.11.10.)

szexuális jellegű erőszakos cselekményeket szerte a világban az adott kornak és társadalmi viszonyoknak megfelelően szabályozták.⁴

Rózsa János szerint a „szexuális bűncselekmény a bűnözésen, mint tömegjelenségen belül a különös kategóriájával jelölhető.”⁵ Ez azt jelenti, hogy különbözik az általános bűnözéstől, de a társadalmi élet egyéb jelenségeitől, a gazdasági és politikai viszonyoktól nem választható el.⁶

A honfoglalás előtti kor nemi viszonyainak megismerése nem könnyű feladat, mivel ebből az időből rendkívül kevés forrás maradt ránk. A honfoglalást, még inkább az államalapítást követően megindult a hazai büntetőjogi szabályok írásba foglalása, rendszerezése és ebből a nemi erkölcs elleni deliktumok sem maradhettek ki. Az Árpád-házi királyok korából származó dekrétumokat még a kánonjogi alap és a patrimonális jelleg hatotta át. Ekkor még szűk volt a büntetőjog által tilalmazott magatartások köre, a represszív szankció alkalmazása a társadalom természetes reakciója volt.⁷

Az Árpád-házi királyok törvényei a szemérem elleni bűncselekmények között szabályozták a paráznságot, nemi erőszakot, nőrablást, valamint a házasságtörést. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a nemi erőszakot Szent István király korában csupán a házasságot kikényszerítő eszköznek tekintették, önálló bűncselekményként azt nem rendelték büntetni. Jelentős változást hoztak I. László törvényei. Ez a változás főként a szexuális jellegű cselekményekkel szemben kiszabható szankció súlyosságában öltött testet. A nemi erőszakot halállal rendelték büntetni. A cselekmény passzív alanya hajadon és házasságban élő személy is lehetett. László és Könyves Kálmán törvényei külön rendelkeznek az egyházi személy által elkövetett cselekményekről is.⁸

A Hármaskönyv is szabályozta a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket, többek között a vérfertőzést, a mostohaanyán elkövetett erőszakot, valamint a feleség házasságtörését. A nemi erőszak hazai szabályozásával kapcsolatban meg kell említeni II. Lajos dekrétumát, amely az egyház elleni és a nőknél elkövetett erőszak megbüntetéséről rendelkezik. Az 1700-as évektől az erőszakos közönség sértettje csak 14 év feletti személy lehetett, tekintet nélkül annak erkölcsiségére, az elkövető társadalmi rangjára, valamint a közöttük lévő társadalmi különbségekre. A szankció ebben az esetben halál volt.⁹

A hazai büntetőjog kodifikálásának gondolata már az 1667-es országgyűlésen felmerült, az 1712-es országgyűlés pedig már önálló büntetőjogi javaslatot (*Praxis Criminalis*) tárgyalt. A Bencsik Mihály nagyszombati jogtudós által kidolgozott javaslatot az országgyűlés elfogadta, a becikkelyezés hiánya miatt azonban a hatályba lépés elmaradt. A magyar jogi szabályozásban először a *Praxis Criminalisban* nyertek szabályozást a természet elleni fajtalanosság esetei, nevezetesen a szodómia és a bestialitás. „Szodómia embernek emberrel való természetellenes fajtalanossága, a testi bűnök legborzasztóbbika, amikor férfi férfival, vagy nő nővel közönség; büntetése kard általi halál. Bestialitás embernek állattal való közönsége; az elkövető ember és állat máglyán haljanak meg, hamvaikat szórják a szelekbe vagy a vízbe.”¹⁰

Az 1795. évi javaslat volt az első tervezet, amely az egész büntetőjogot átfogta, hiszen mind anyagi, mind eljárásjogi rendelkezéseket tartalmazott. A javaslat nem csupán a korábbi büntetőjogi szabályok összefoglalását jelentette volna, hanem a felvilágosult hazai büntetőjogot alapozta volna meg.¹¹ A javaslat a szemérem elleni bűncselekményeket részben a polgárok javait, vagyonát és szabadságát veszélyeztető, részben az erkölcsök megrontására irányuló bűncselekmények között szabályozta.

Újítást hoz a törvényjavaslat abban a tekintetben, hogy a nemi erőszak passzív alanya tisztességtelen nő, szajha, valamint férfi is lehetett. „Az erkölcsök megrontására irányuló büntettek között vannak a bigámiáról, a poligámiáról, a vérfertőzésről, a házasságtörésről, a kerítésről, a bujálkodásról és a paráznalkodásról,

---

⁴ CSONTOS ZSOLT: A nemi erkölcs elleni erőszakos deliktumok elmélete és gyakorlata, in *Rendészeti Szemle*, 2007/11. szám, 77. o.

⁵ RÓZSA JÁNOS: *Szexuális bűnözés*, 1977, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 31. o.

⁶ VUCSKÓ BERNADETT: *Fiatalkorúak körében elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmények a mai ítélkezési gyakorlatban*, 1999, Budapest, 14. o.

⁷ MADARASSY-MOLNÁR MÁTÉ: Adalékok a nemi erkölcs elleni bűncselekmények Csemegi-kódex előtti történetéhez, in *Jogtudományi Közlöny*, 2009/7-8. szám, 343. o.

⁸ MERÉNYI: i. m. 113-115. o.

⁹ MADARASSY-MOLNÁR: i. m. 346-347. o.

¹⁰ ANGYAL PÁL: *A szemérem elleni büntettek és vétségek*, 1937, Attila Nyomda Részvénytársaság, Budapest, 74. o.

¹¹ MADARASSY-MOLNÁR: i. m. 349. o.

a természetellenes fajtalankodásról, valamint a közbotránkozást okozó cselekedetéről szóló rendelkezések.¹²

Az 1827. évi javaslat az erőszakos nemi közösülésnél csak a tisztességes nőt helyezi védelem alá, a „megszéplősíti” és a „megrontja” kifejezéseket használja. Ez jelentős visszalépést jelent a korábbi, 1795-ös javaslatához képest.

Jelentős forrásnak számít, az 1843. évi Deák Ferenc készítette javaslat. A tervezet a bigámia körében eltérően szankcionálta a szándékos és a gondatlan elkövetést, valamint az olyan személy cselekményét, akinek a házastársa hosszabb ideig volt távol, illetve tévedésben volt. A javaslatban megjelent az erőszakos nemi közösülés kísérlete is. Meghatározást nyert a cselekmény elkövetésével kapcsolatosan a bevégeztség fogalma. A 202. § szerint az erőszakos közösüldési bűntettet akkor tekintik bevégezettnek, midőn a nemző részek már valósággal egyesítettek.

A Csemegi-kódex (1878. évi V. törvény.) részletesen szabályozta a szemérem elleni bűntetteket és vétségeket. Az erőszakos nemi közösülés passzív alanya kizárólag nő lehetett, tekintet nélkül korára, családi állapotára, erkölcsi magatartására. Büntetendő volt továbbá az öntudatlan, akaratnyilvánításra, védekezésre képtelen állapot kihasználásával, továbbá 12 éven aluli sértett sérelmére elkövetett házasságon kívüli közösülés. Megvalósult a cselekmény akkor is, ha a házastársak csupán ágytól és asztaltól voltak elválasztva. Ez a jogintézmény a házassági életközösség felbontásának speciális változata volt. A kiszabható maximális szankció tíz évig terjedő fegyházbüntetés volt.

A szemérem elleni erőszak esetén nem a közösülésre, hanem valamilyen fajtalan cselekményre terjedt ki az elkövető szándéka. Minősített esetért volt büntethető az elkövető, ha a cselekmény sértette az elkövető fel- vagy lemenője, illetve oldalági rokona, vagy az elkövető nevelésére, tanítására, gondnokságára, felügyeletére, gondviselésére vagy gyógykezelésére bízott személy volt. A büntetés ebben az esetben tíztől tizenöt, illetve öttől tíz évig terjedő fegyház volt. Fontos megjegyezni, hogy a Csemegi-kódexben foglalt szabályozás és minősítő körülmények hasonlóságot mutatnak a korábbi Btk. jogi szabályozásával. Különbség csupán a büntetési tételeknél figyelhető meg, a szemérem elleni cselekmények, a fajtalanság enyhébb elbírálás alá esett a Csemegi-kódexben.¹³ Fontos kihangsúlyozni, hogy a Csemegi-kódex jóval enyhébben büntette a szemérem elleni erőszakot, mint az erőszakos közösülést. Ezt egyébként azzal a társadalmi felfogással indokolták, amely szerint a közösülés a legintenzívebb cselekmény, a sértett számára ez a bűncselekmény okozza a legnagyobb traumát, valamint a közösülés következménye lehet a szüzesség elvesztése és a nem kívánt terhesség is.¹⁴

A Csemegi-kódex által lefektetett szabályozás lényegében az 1961. évi V. törvény (szocialista Btk.) létrejöttéig hatályban maradt. Lényeges rendelkezést tartalmazott az 1955. évi 17. törvényerejű rendelet, amely szerint bűntettet követ el az, aki üzletszerű kéjelgést folytat. Az 1960. évi 14. tvr. azonban ezen változtatott és az üzletszerű kéjelgést szabálysértésként pönalizálta. Az üzletszerű kéjelgés egyébként a hatályos jogi szabályozás szerint is „csak” szabálysértésnek minősül.

Az 1961. évi V. törvény szankcionálni rendelte az erőszakos közösülést, a szemérem elleni erőszakot, a természet elleni fajtalanság két változatát, a megrontást, a vérfertőzést, az üzletszerű kéjelgést és annak járulékos cselekményeit, valamint a szeméremsértést.

A megrontás bűncselekménye az 1961. évi Btk.-ban jelent meg először a hazai jogi szabályozásban. A törvény szerint az követi el a megrontás bűncselekményét, aki tizennégy éven aluli gyermekkel bármilyen nemi tevékenységet követ el. A törvény büntette a mással történő közösülésre vagy fajtalanságra irányuló felbujtás is. Ami a természet elleni fajtalanságot illeti, annak csak erőszakos változatát szankcionálta, továbbá azt az esetkört, amikor az elkövető már betöltötte a huszadik életévét, a sértett viszont tizennégy és húsz év közötti fiatal volt. A bestialitást azonban nem pönalizálta a szocialista Btk.¹⁵

Az 1978. évi IV. törvény a nemi erkölcs elleni bűncselekmények tekintetében követte az 1961. évi V. törvényt. Jelentős változásokat a rendszerváltást követően figyelhetünk meg. Az 1993. évi XVII. törvény összhangba hozta a szemérem elleni erőszak és az erőszakos közösülés büntetési tételeit. A jogalkotó ezt azzal indokolta, hogy a szemérem elleni erőszak is elkövethető oly módon, hogy az emberi mivoltában

---

¹² MERÉNYI: i. m. 122. o.

¹³ MERÉNYI: i. m. 124-125.o.

¹⁴ TÓTH ÁRON LÁSZLÓ: A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények hatályos szabályozásával kapcsolatos néhány problémáról, in *Iustum Aequum Salutare*, 2007/4. szám, 239. o.

¹⁵ MERÉNYI: i. m. 128-129. o.

mélyen megalázott sértettnek nagymérvű testi vagy lelki gyötrelmet kell elszenvednie. Az 1993-as módosítás következtében a 210/A. § (2) bekezdésében határozta meg a jogalkotó először a fajtalanság törvényi definícióját. Eszerint fajtalanságnak minősül a közösülés kivételével minden olyan súlyosan szeméremsertő cselekmény, amely a nemi vágy felkeltésére vagy kielégítésére szolgál. Ezt a törvényi fogalmat a bírói gyakorlat még annyival egészíti ki, hogy a fajtalan cselekmény csak a sértett testének közvetlen, fizikai érintésével valósulhat meg.¹⁶

Az 1997. évi LXXIII. törvény az erőszakos közösülés vonatkozásában megszüntette a nők kizárólagos passzív alanyiságát. Ezt követően már férfi is lehetett sértettje a bűncselekménynek. Igaz azonban, hogy a jogszabályváltozás óta a gyakorlat kevés példával tud szolgálni a férfiak sérelmére elkövetett erőszakos közösülésre vonatkozóan. E megoldás azonban elméleti oldalról nem támadható, hiszen megszüntette a korábbi diszkriminatív rendelkezést, mely korábban nem nyújtott a férfiak számára a másik nem tagjával megegyező, azonos szintű védelmet. Az ilyen esetek ritkaságát bizonyítja az, hogy amennyiben nő által férfi sérelmére elkövetett erőszakos közösülés következne be, az a médiában minden bizonnyal egyfajta „szenzációként” jelenne meg.¹⁷

Az 1997. évi LXXIII. törvény következtében már házasságon belül is elkövethetővé vált az erőszakos közösülés. A korábbi szabályozás szerint ugyanis a büntett tényállási eleme volt a házassági életközösségen kívüli elkövetés.

Az 1997. évi LXXIII. törvény új minősített esetet vezetett be az erőszakos közösülés és a szemérem elleni erőszak tekintetében. A jogalkotó súlyosabban rendelte büntetni a 12. életévét meg nem haladott személy sérelmére elkövetett cselekményt.

A probléma azonban az új minősítő körülménnyel kapcsolatban az volt, hogy a tizenkettedik életévét be nem töltött sértett sérelmére történő elkövetés a gyakorlatban kétféle esetben is értékelhető volt minősítő körülményként. Az első eset, amikor az elkövető a törvényben meghatározott módon (erőszakkal, vagy az élet testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel) közösülésre, fajtalankodásra vagy annak eltérésére kényszeríti a sértettet, vagy annak meghatározott állapotát (védekezésre, akarattnyilvánításra képtelen állapotát) közösülésre, fajtalanságra használja fel. A második esetben a sértett a közösülésbe, fajtalanságba, annak eltérésébe beleegyezett, vagy az alkalmazott erőszak, illetve fenyegetés nem érte el a törvényben meghatározott szintet. A második eset önmagában nem minősül erőszakos közösülésnek, tényállásszerűvé azt csak a 210/A. § (2) bekezdése teszi azáltal, hogy kinyilvánítja, hogy a tizenkettedik életévét be nem töltött személyt védekezésre képtelennek kell tekinteni. Ez a helyzet ütközött a kétszeres értékelés tilalmának büntetőjogi alapjával, hiszen a sértett életkorát kétszeresen értékelte az elkövető terhére. Először akkor, amikor a cselekményt megrontás helyett erőszakos közösülésnek, vagy szemérem elleni erőszak büntettének minősítette, másodsor pedig annak minősítő körülményként való kezelésekor. A jogértelmezési problémákat a jogalkotó a 2005. évi XCI. törvénnyel oldotta meg.¹⁸ A 2005. évi XCI. törvény 5. § (1) bekezdésével módosította a jogalkotó a korábbi Btk. 197. § (2) bekezdését. A változás értelmében a büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha az erőszakkal, avagy az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel közösülésre kényszerített sértett a tizenkettedik életévét nem töltötte be. A novella módosította a régi Btk. 198. § (2) bekezdését is. A korábbi Btk. 198. §-a (2) bekezdésének a) pontja helyébe a következő rendelkezés lép: A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha az erőszakkal, avagy az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel fajtalanságra, vagy ennek eltérésére kényszerített sértett a tizenkettedik életévét nem töltötte be.

A jogalkotó az értelmező rendelkezés bevezetésével azt kívánta biztosítani, hogy a tizenkettedik életévét be nem töltött gyermekkel folytatott nemi cselekmény is erőszakos nemi bűncselekménynek minősüljön, továbbá, hogy megrontáshoz képest súlyosabb szankció alkalmazására is sor kerülhessen.¹⁹

---

¹⁶ BH 1993. 341.

¹⁷ TÓTH: i. m. 242. o.

¹⁸ Uo. 247. o.

¹⁹ SZOMORA ZSOLT: *A nemi bűncselekmények egyes dogmatikai alapkérdéseiről*, Doktori értekezés, 2008, SZTE ÁJK, 157. o.

3. A NEMI ERKÖLCS ELLENI DELIKTUMOK HATÁLYOS SZABÁLYOZÁSA

A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket a Btk. XIX. fejezete tartalmazza. „Először is fontos hangsúlyozni, hogy a bűncselekmények közös jogi tárgya az emberi szabadságjogok részét képező nemi szabadság és a nemi kapcsolatoknak a társadalmilag elfogadott rendje. A bűncselekmények a közös jogi tárgyat három szempontból támadhatják:

- sértik a nemi szabadságot (szexuális kényszerítés, szexuális erőszak);
- veszélyeztetik a gyermekek egészséges fejlődését (szexuális visszaélés, gyermekprostitúció kihasználása, gyermekpornográfia);
- sértik a nemi kapcsolatoknak a társadalmilag elfogadott rendjét (vérfertőzés, kerítés, prostitúció elősegítése, kitartottság, szemérem sértés).²⁰

Mielőtt a bűncselekmények törvényi tényállásának elemzésére rátérek, fontosnak tartom kiemelni, hogy a jogalkotó az új Btk. megalkotása során megszüntette a korábbi megkülönböztetést a közösülés és a fajtalanság között. A jogalkotó egy új fogalmat vezetett be szexuális cselekmény néven.

Eszerint szexuális cselekménynek minősül a közösülés és minden súlyosan szemérem sértő cselekmény, amely a nemi vágy felkeltésére, fenntartására vagy kielégítésére alkalmas, vagy arra irányul. Úgy vélem e két fogalom egy közös fogalom alá történő egyesítése számos jogértelmezési problémát előzhet meg a jövőben.

3.1. Szexuális kényszerítés

Ez az új bűncselekményi tényállás a korábbi bírói gyakorlat által ismert nemi zsarolás esetét szabályozza, a kényszerítés speciális megjelenési formájaként. A Btk. 196. § szerint, aki mást szexuális cselekményre, vagy annak eltérésére kényszerít, az elköveti a szexuális kényszerítés büntettét. A büntetési tételeket szemlélve észrevehetjük, hogy lényegesen súlyosabban rendeli büntetni a szexuális kényszerítést a jogalkotó, mint az egyszerű kényszerítést.²¹

„A bűncselekmény elkövetési magatartásának két fordulatát különíthetjük el: a szexuális cselekményre vagy annak eltérésére kényszerítést. A szexuális kényszerítés ún. eredmény bűncselekmény, az eredmény a passzív alany akaratával ellentétes szexuális cselekmény vagy annak eltérése.”²² Az elkövető minősített esetért lesz felelősségre vonható, ha a szexuális kényszerítést tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére, vagy a hozzátartozója, vagy a nevelése, gondozása, felügyelete, gyógykezelése alatt álló személy sérelmére, illetve a sértettel kapcsolatban fennálló egyéb hatalmi vagy befolyásolási viszonyával visszaélve követi el. „Nevelés fogalmán tervszerű magatartások sorozatát értjük, amelyek célja részben az ismeretanyag, illetve a képzet- és érzelemlátás gazdagítása, tágítása. Szűkebb értelemben a nevelés a kiskorú testi és szellemi fejlődésének elősegítését célzó tudatos ráhatások összessége. Felügyeleti viszony a kiskorú magatartásának, körülményeinek folyamatos, időről-időre visszatérően, vagy meghatározott időtartamra korlátozó figyelemmel kísérése, ellenőrzése, amelynek célja a kiskorú befolyásolására és testi épségének sértésére alkalmas ártalmak elhárítása. A gondozás alapvetően a kiskorú testi szükségleteinek kielégítésére irányul, ezáltal biztosítva a kiskorú normális, egészséges fejlődését. Gyógykezelés alatt áll a sértett akkor, ha gyógyító eljárásokat, illetve ápolói tevékenységeket alkalmaznak vele szemben.”²³

Új elemként jelenik meg a Btk.-ban a hatalmi vagy befolyásolási viszony, ez tipikusan a munkajogi kapcsolatokban érhető tetten.

3.2. Szexuális erőszak

A Btk. 197. § szerinti szexuális erőszak tulajdonképpen a korábbi erőszakos közösülés és szemérem elleni erőszak tényállásait foglalja össze. Ezt egyébként hasonlóan rendezte a német Btk. is.²⁴ A német Büntető Tör-

---

²⁰ BELOVICS ERVIN – GELLÉR BALÁZS – NAGY FERENC – TÓTH MIHÁLY: *Büntetőjog II. Különös rész a 2012. évi C. törvény alapján*, 2012, HVG-ORAC, Budapest, 172. o.

²¹ A szexuális kényszerítés egy évtől öt évig terjedő, míg az egyszerű kényszerítés három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

²² BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH: i. m. 173-174. o.

²³ Ld. http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/simonne_peti_viktoria_csaladon_belul_gyermekek_serelmere_elkovetett_szexuális_eroszak_a_buntetoeljarasban%5Bjogi_forum%5D.pdf (2013.11.03.) 2. o.

²⁴ BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH: i. m. 176. o.

vénykönyv a nemi erőszak tényállását a 177. § (2) bekezdésében szabályozza: „a tettes a sértettel közösül, vagy a sértetten olyan hasonló nemi cselekményt végez, illetve magán a sértettel végeztet, amelyek a sértettet különös módon megalázzák, így különösen akkor, ha testbe történő behatolással járnak (nemi erőszak)”²⁵ Ebben az esetben is megfigyelhető a közösülés és az ahhoz hasonló cselekmény egy tényállásban történő kriminalizálása.

A szexuális erőszak elkövetője bárki lehet közösülési képességre és nemre való tekintet nélkül, a passzív alanya pedig kortól és nemtől függetlenül szintén bárki lehet. Az elkövetési magatartásnak két fordulata van: a szexuális kényszerítés és szexuális cselekményre való felhasználás. Mindkettő elkövetési magatartás közös eleme a szexuális cselekmény. Tehát a korábbi Btk. szabályozásától eltérően, aki kizárólag fajtalanságra kényszerít erőszakkal vagy az élet és testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel valakit, az is szexuális erőszakért lesz felelősségre vonható.

Szükséges meghatározni a közösülés fogalmát is. Élettani értelemben a közösülés olyan nemi aktust jelent, amelynek eredményeként a férfi nemi szerve részben vagy egészben behatol a nő nemi szervébe, s ezt követően magömlés is bekövetkezik. Büntetőjogi értelemben azonban a cselekmény már a nemi szervek pusztá érintkezésével, összeérintésével befejezetté válik.²⁶

Az első fordulat megvalósulásához szükséges a szexuális cselekményen kívül a kényszerítés is. A második fordulat azonban egyetlen magatartással, a szexuális cselekménnyel megvalósul. Az elkövetési mód mindkettő fordulat esetében az erőszak vagy az élet, testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetés. Az erőszakos közösülés büntettének elkövetési magatartása: a közösülésre kényszerítés erőszakkal, illetőleg az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel (avagy a nő védekezésére, akaratnyilvánításra képtelen állapotának a közösülésre felhasználásával) valósul meg; erőszakon az ellenállás leküzdésére szolgáló fizikai kényszert; fenyegetésen pedig nemcsak az ellenállásra képtelenséget eredményező, hanem az olyan pszichés ráhatást kell érteni, amely – a sértett szempontjából megítélve – benne komoly félelem kiváltására objektíve alkalmas.²⁷

A (2) bekezdésben meghatározott szabály szakított a korábbi Btk. értelmezési rendelkezésében foglaltakkal, amely megdönthetetlen vélelemként rögzítette, hogy amennyiben a sértett a tizenkettedik életévét nem töltötte be, védekezésre képtelennek kell tekinteni.

A törvény három minősített esetet szabályoz a szexuális erőszak vonatkozásában. A törvény értelmében súlyosabban büntetendő az elkövető, amennyiben tizennyolcadik életévét be nem töltött személlyel úgy végez szexuális cselekményt, hogy ennek során erőszakot, vagy az élet, testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetést alkalmaz, vagy e személy védekezésére vagy akaratnyilvánításra képtelen állapotát használja fel szexuális cselekményre.

Ugyancsak minősített esetért lesz felelősségre vonható az elkövető akkor, ha a szexuális cselekményt a nevelése, gondozása, felügyelete, vagy gyógykezelése alatt álló, vagy egyéb módon a hatalma vagy befolyásolási viszonya alatt álló személy sérelmére követi el. A nemi erkölcs elleni bűncselekmények szempontjából a sértett felügyelet alatt állása, mint minősítő körülmény megállapítható akkor is, ha rövid az az időtartam, ami alatt az elkövető meghatározhatja a passzív alanytól elvárt magatartást, kiskorú esetén gyakorolhatja mindazon jogokat, amelyek az adott körülmények között a szülőt illetnék.²⁸

Tehát a második minősítő körülmény alapja egyfajta függőségi viszony. Jelen esetben is kitételként jelent meg a hatalmi, befolyásolási viszony, amelyet kétséget kizáróan a munkahelyi kapcsolatokban gyakori-vá váló szexuális bántalmazások elszaporodása miatt vezetett be a jogalkotó. Fontos kiemelni, hogy ezeknek a viszonyoknak az elkövetés időpontjában kell fennállniuk.

Harmadik minősítő körülményként a törvény a többes elkövetést rendeli súlyosabban büntetni. E minősítő körülmény megállapításának feltétele, hogy a sértettel többen végezzenek szexuális cselekményt. Másik feltétel a sértett azonossága, továbbá, hogy az elkövetők egymás tevékenységéről tudva, azonos alkalommal végezzenek szexuális cselekményt a sértettel. A többes elkövetés akkor is megállapítható, ha az egyik elkövető kóros elmeállapotú személy. A többek által elkövetett erőszakos közösülés (szexuális erő-

---

²⁵ SZOMORA: i. m. 189. o.

²⁶ BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH: i. m. 177. o.

²⁷ BH 1997.252.

²⁸ BH 2011.30.

szak) büntette esetén a társtetteség megállapítása kizárt, mivel mindegyik elkövető önálló tettesként lesz felelősségre vonható.²⁹

3.3. Szexuális visszaélés

Kijelenthető, hogy az új Büntető Törvénykönyvben a nemi erkölcs elleni bűncselekmények közül aszexuális visszaélés szabályai változtak meg a leginkább a korábbi szabályozáshoz képest. A korábbi Btk. a szexuális visszaélés alatt meghatározott cselekményt megrontásként rendelte büntetni, akként, hogy, aki tizennegyedik életévét be nem töltött személlyel közösül, valamint az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennegyedik életévét meg nem haladott személlyel fajtalankodik, büntettet követ el, és egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő (korábbi Btk. 201. §). A korábbi Btk. 202. §-a szerint, aki tizennegyedik életévét be nem töltött személyt arra bír rá, hogy mással közösüljön vagy fajtalankodjék, büntettet követ el, és egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Az új Btk. 198. § (1) bekezdése szerint az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennegyedik életévét be nem töltött személlyel szexuális cselekményt végez, vagy ilyen személyt arra bír rá, hogy mással szexuális cselekményt végezzen, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A két szabályozást összehasonlítva arra a megállapításra jutunk, hogy a jogalkotó az új Btk.-ban az elkövetés alanyaként kizárólag tizennyolcadik életévét betöltött személy büntetőjogi felelősségét kívánja megállapítani. Korábban a felnőtt kor csak a második fordulathoz volt tényállási eleme. A közösülés esetén a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy is büntethető volt. Fajtalankodás esetén a büntetőjogi felelősség megállapításnak feltétele volt a tizennyolcadik életév betöltése. Tehát tizennyolc év alatti személy fajtalankodhatott tizennégy év alatti személlyel, a közösülés azonban tiltott volt.

Az elkövetési magatartás az első fordulat esetében a szexuális cselekmény végzése, a második fordulat esetén pedig a mással való szexuális cselekményre történő rábírás, vagyis egy sikeres felhívás. A törvény a (3) bekezdésben szabályozza a minősített eseteket. Nevezetesen, ha a sértett az elkövető nevelése, gondozása, felügyelete, vagy gyógykezelése alatt áll, illetve az elkövető a szexuális visszaélést a sértettel kapcsolatban fennálló egyéb hatalmi vagy befolyásolási viszonyával visszaélve követi el. A büntetési tételek tekintetében különbség van. A törvény két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel rendeli büntetni a cselekményt, ha a tizennyolcadik életévét betöltött elkövető függőségi viszonyát kihasználva, azzal visszaélve végez szexuális cselekményt a sértettel, vagy a sértettet arra bírja rá, hogy mással végezzen szexuális cselekményt. A függőségi viszony kihasználásával történő sikertelen rábírás enyhébb megítélés alá esik, ebben az esetben a büntetési tétel egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés.

3.4. Vérfertőzés

A vérfertőzés vonatkozásában jelentős változást nem hozott az új Btk., a tényállás tekintetében annyi módosítás történt, hogy a korábbi közösülés és fajtalankodás elkövetési magatartás helyébe a szexuális cselekmény végzése lépett. Erre már a korábban tárgyalt bűncselekményeknél is utaltam.

Eltérés inkább a büntetési tételnél figyelhető meg. A korábbi Btk. egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel rendelte büntetni a vérfertőzést, az új Btk. azonban a büntetési tételt három évig terjedő szabadságvesztésben állapította meg. Egyéb változás e bűncselekmény tekintetében nem történt. A testvérek közötti szexuális kapcsolat létesítését továbbra is vétségként, két évig terjedő szabadságvesztéssel bünteti a törvény. Megmaradt büntethetőséget kizáró okként, ha a leszármazó a cselekmény elkövetésekor még nem töltötte be a tizennyolcadik életévét.

4. A KISKORÚAK SÉRELMERE ELKÖVETHETŐ EGYES NEMI ERKÖLCS ELLENI BŰNCSELEKMÉNY BIZONYÍTÁSÁVAL KAPCSOLATOS GYAKORLATI PROBLÉMÁK

Jelen fejezetben kizárólag a szexuális erőszak, szexuális kényszerítés, a szexuális visszaélés, valamint a vérfertőzés (korábbi Btk. szerinti erőszakos közülés, szemérem elleni erőszak és a megrontás, vérfertőzés) felderítésének nehézségeivel foglalkozom. A prostitúcióval kapcsolatos bűncselekmények, valamint a gyermekpornográfia jelen tanulmányomnak nem képezik a tárgyát. Ezt egyrészt a terjedelmi korlátokkal kívánom

---

²⁹ BH 2003.271.

indokolni, másrészt azzal, hogy ezek a bűncselekmények jogtárgyi szempontból kevésbé kapcsolódnak az előbb említett bűncselekményekhez. Ellenben az általam vizsgálni kívánt bűncselekmények a joggyakorlatban szorosan tapadnak egymáshoz, a mindennapi jogalkalmazás terén egymással szorosan összefüggő területként jelennek meg. Az úgynevezett prostitúcióval kapcsolatos bűncselekmények az ember szexuális magatartásához csupán közvetett módon kapcsolódnak, e bűncselekmények kriminalizálását is egyéb érdekek, pl. közrend indokolják. A dolgozatom tárgyát képező gyakoribb bűncselekményeknek közös eleme a nemi cselekmény (közösülés, fajtalanság). Tehát megállapítható, hogy a négy bűncselekménynek közös az elkövetési magatartása (hatályos Btk. szerint a szexuális cselekmény).

Azt állapíthatjuk meg, hogy növekvő tendencia mutatkozik a bűncselekmények számában. 2001-től egyértelmű növekedés tapasztalható a tizenkettedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett erőszakos közösülés, de még inkább a szemérem elleni erőszak számában. Míg 2001-ben az elkövető nevelése, felügyelete, gondozása, gyógykezelése alatt álló, valamint tizenkét év alatti gyermek sérelmére elkövetett, a hatóság által felderített szemérem elleni erőszakok száma 90 körül volt, addig 2004-ben már 150.³⁰ Felvetődik a kérdés, hogy vajon ténylegesen ennyire elszaporodtak volna a szexuális jellegű bűncselekmények, vagy csupán a látencia mértéke csökkent.

A kiskorúak sérelmére elkövetett szexuális jellegű bűncselekmények közös jellemzője, hogy ezek többnyire látens bűncselekmények, melyek többsége nem jut a hatóság tudomására. Ennek többféle oka lehet. Egyrészt az elkövető mindent megtesz annak érdekében, hogy ne derülhessen ki a bántalmazás, másrészt a gyermek esetleg nem is tudja, hogy ami vele történik, az bűncselekmény, illetve szégyelli elmondani. A közvéleményben elterjedt az a feltételezés, hogy a gyermekek elleni szexuális erőszakra általában a gyermekek számára ismeretlen, perverz elkövető útonálló jellegű támadása során kerül sor.³¹

Ezzel szemben az elkövetők 75-85 százaléka felnőtt férfi, rendszerint a gyermek édesapja, mostohaapja, szülő testvére, testvér, illetve olyan személyek, akik nem képesek hozzájuk korban illő személlyel normális kapcsolat létesítésére. Az áldozatok magas száma, 80-90 százaléka lány, többségük 7-8 éves. A szexuális bántalmazásoknak többnyire csak az egyszeri elkövetése bizonyítható, ritkán sikerül bizonyítani a többszöri elkövetést (20 százalék körüli). A bántalmazás gyakran olyan korban kezdődik, amikor a gyermek még nem is érti, hogy mi történik vele, nem képes visszautasítani a közeledést. A felnőtt korú elkövető a tapasztalatát, tudását használja fel a gyermekkel szemben (megfigyeli a gyermek szokásait, jutalmat ígér). A gyermeknek továbbá tetszhet az ismeretlen kellemes érzés, kényeztetés, azonban érzi, hogy amit tesznek vele, az rossz, titkolni való. A szexuális erőszak tünetei többfélék lehetnek. Az eltérésnek oka lehet a bántalmazás gyakorisága, mértéke, a gyermek életkora. Tünetként jelentkezhet például az ismeretlen okú vérzés, hasi fájdalom, alvászavar, étvágytalanság, tanulási zavarok. Szintén figyelemfelhívó lehet, ha a gyermek a társaival szemben szexuális jellegű magatartást tanúsít, trágár szavakat használ, korábban nem jellemző ismeretekről kezd beszélni. Valószínűleg súlyosabb hatást gyakorol a gyermekekre a szexuális abúzus, minél idősebb az áldozat, illetve az elkövető, az áldozat és az elkövető közötti kapcsolat közeli, a gyermek több elkövető áldozatává válik.³²

Nehezíti még a bizonyítást az elkövető és a sértett között fennálló szoros érzelmi kötődés is, amennyiben a szexuális abúzus (szexuális bántalmazás, visszaélés) családon belül történik.³³ „Egy esetleges büntető-eljárás a legbelsőbb érzelmi kapcsolatokat érinti, ezért nehezen hozható összhangba a legalitás elvéből fakadó bűnüldözési kötelezettség és a magánszféra védelme. Sok esetben maguk a sértettek is titkolják, hogy mi történt az otthon falai között.”³⁴

A gyermekeket minden esetben gyermekpszichológus vizsgálja, továbbá a cselekmény jellegétől függően orvosszakértő kirendelésére is sor kerül. Az eljárás során a sértetti nyilatkozatot csak közvetett tanúvallomások támaszthatják alá, melyekkel kapcsolatban több aggály is felmerülhet. Például ők kizárólag a gyer-

---

³⁰ SZELEZSÁN ANNAMÁRIA: A gyermekek sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmény (Beszámoló az Országos Kriminológiai Intézetben 2005. május 24-én megtartott kerekasztal-beszélgetésben), in *Ügyészek Lapja*, 2005/4. szám, 22. o.

³¹ MORVAI KRISZTINA: A „gyermekekkel szembeni rossz bánásmód” (erőszak, elhanyagolás, visszaélés) Magyarországon az ezredfordulón – büntetőbírói ítéletek tükrében, in *Collega*, 2002/3. szám, 14. o.

³² KIRÁLY RÉKA: A gyerekkorúak sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények, in *Büntetőjogi Tanulmányok*, 2004. 68. o.

³³ SZELEZSÁN: i. m. 22-25. o.

³⁴ JUNGJI ESZTER: A családon belüli erőszak az ítélkezési gyakorlatban, in *Bírák Lapja*, 2003/2. szám, 62. o.

mek által elmondottakból következtetnek a történetekre, és gyakran ezt helytelenül teszik. Gyakori eset az is, amikor a válófélben lévő házastársak egymást gyanúsítják meg azzal, hogy a közös kiskorú gyermekkel szexuális jellegű cselekményt végeztek, vagy kívántak végezni. Amennyiben az eljárás megindul, gyakori, hogy a gyanúsítottat elmeorvos szakértő és pszichológus szakértő vizsgálja meg. Gyakori ebben az esetben a poligráf alkalmazása is.³⁵

Szintén sűrűn előforduló probléma, hogy a tanúk az eljárás korai szakaszában vallomást tesznek, majd valamilyen okból a későbbiekben visszavonják a korábban megtett vallomást, a család és az anyagi biztonság fenntartása érdekében. A vallomás visszavonásának pedig az a jogi következménye, hogy az nem tehető a tárgyalás anyagává.

A hozzátartozói körön kívül eső tanúk sem tesznek szívesen vallomást, ennek oka, hogy eluralkodik rajtuk a fenyegetettség érzése. Bizonyos foglalkozást végző személyek azzal tesznek eleget hivatásuk írott és íratlan szabályainak, ha feltárják azt, amit tapasztaltak. A családdal kapcsolatban álló orvos, védőnő nem háríthatja el tanúkénti meghallgatását. Célszerű tehát az ilyen jellegű foglalkozást végzők továbbképzése, melynek során szakemberek készítik fel őket ezeknek az eseteknek a kezelésére.³⁶

A nyomozóhatóságnak és az ügyészségnek így gyakran nem marad semmi bizonyítéka és az eljárást bizonyítékok hiányában meg kell szüntetni. Probléma az is, hogy a gyermek tanúkénti meghallgatásához szükség van a szülő beleegyezésére is. Amennyiben a szülő, mint törvényes képviselő a gyermek tanúkénti kihallgatásához nem járul hozzá, a gyermek tanúként nem hallgatható ki.

Mint ahogy arról korábban már említést tettem, felmerülő speciális nehézség az is, hogy a szülők gyakran az egymás elleni küzdelem eszközeként használják fel a büntetőeljárást. Nagyon sok szülő úgy éli ki a másik szülővel szembeni indulatát, hogy megtiltja számára azt, hogy lássa gyermekét és a végén már arra jut, hogy bűncselekmény elkövetésével vádolja meg a másik szülőt, a gyermeket pedig betanítja. Ezért lehetőleg semleges körülmények között kell meghallgatni a gyermeket, ezáltal a gyermek a szülőktől független vallomást tud tenni. Mivel a kiskorú gyermek törvényes képviselője általában valamelyik szülő, ezért ezt a gyakorlatban úgy oldják meg, hogy a meghallgatás kezdetén a szülő is jelen van, majd később a szülőt megkérlik, hogy hagyja el a vizsgálatot.

Gyakori eset a bírói gyakorlatban az, hogy nem sikerül kétséget kizáróan bizonyítani azt, hogy az elkövető elkövette a nevelése, felügyelete, gondozása, gyógykezelése alatt álló személy sérelmére a bűncselekményt. Ebben az esetben megtörténhet, hogy szűkül a vádbeli tényállás, és kiskorú veszélyeztetésének büntette miatt folytatódik csak az eljárás, vagyis az elkövetőt a „maradék bűncselekmény” miatt vonják felelősségre. Ha az elkövető tehát nem valósítja meg valamelyik nemi erkölcs elleni bűncselekmény törvényi tényállását, vagy az kétséget kizáróan nem bizonyítható, de a gyermek erkölcsi fejlődését veszélyezteti, azzal megvalósítja a kiskorú veszélyeztetésének büntetettét. Például nem megfelelő ruhában járattja, elhanyagolja, ütlegeti, az egészséges fejlődéshez szükséges feltételeket nem biztosítja, ezzel kimeríti a kiskorú veszélyeztetésének törvényi tényállását.

Továbbá nehézség az is a tényállás felderítése kapcsán, hogy minél fiatalabb a gyermek, annál nehezebben tud emlékezni. A gyermekek emlékei akár 1-2 év alatt teljesen átformálódhatnak. Nehezíti még a bizonyítást az a körülmény is, hogy a gyermek gondolkodásában keverednek a valóság és a képzelet elemei. Bonyolítja még az is az emlékek felidézését, hogy az eljáró hatóság azt várja el, hogy úgy emlékezzünk, ahogyan lehetetlenség. Ezért az a gyakorlat alakult ki, hogy röviddel a cselekmény megtörténte után a gyermeket lehetőség szerint nyilatkoztatni kell.

A gyermekek számára hasonlóan nagy traumát jelent maga a büntetőeljárás, mint a sérelmükre elkövetett bűncselekmény. Az eljárás során a gyermeket többször meghallgatják, ami további traumát idézhet elő. Diószegi Gábor kutatásában az áldozatokat 278 esetben több mint egyszer hallgatták ki, 67 esetben háromszor, vagy annál is többször. Bizonyos ügyekben a gyerekeket 6-7 alkalommal hallgatták meg. Speciális gyermekek kihallgatására alkalmas szobát mindössze egyetlen esetben használtak.³⁷ Az lenne a megfelelő, ha a gyermeket csak egyetlen alkalommal hallgatnák meg a történetéről. Ezzel elkerülhetővé válna a gyermek további károsodása.

---

³⁵ SZELEZSÁN: i. m. 25. o.

³⁶ JUNGI: i. m. 62-63. o.

³⁷ Ld. http://www.remet.hu/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=4&Itemid=4 (2013.11.10.).

5. DE LEGE FERENDA JELLEGŰ JAVASLATOK A NEMI ERKÖLCS ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK MIATT INDULT BÜNTETŐELJÁRÁSSAL KAPCSOLATBAN

Álláspontom szerint a nemi deliktumokkal kapcsolatosan indult büntetőeljárások terén fő feladat az eljárás hatékonyabbá tétele. A hatékonyság elsősorban gyorsaságot jelent, ehhez pedig komolyabb együttműködés szükséges a hatóságok részéről. A nyomozóhatóság munkájára egyébként is a bürokratikus ügymenet jellemző, én a sértett központú ügyintézészt tartom megfelelőnek. Fontos lenne, ha a sértett jogainak biztosítása nagyobb figyelmet kapna, különösen a gyermekkorú sértettekre kell kiemelt figyelmet fordítani. A gyermekek kihallgatásánál nem csupán a külsőségekre kell nagy hangsúlyt fektetni (látványos kihallgató szobák), hanem magára a tartalomra, hogy olyan személy hallgassa ki őket, aki erre felkészült.

Megelőzőképpen folyamatos felvilágosítások, tájékoztatások során beszélgetni kell a témáról a gyermekekkel és szüleikkel.

A nyomozó hatóság számára is hasznos lenne, ha nyilvántartást vezetnének azokról a személyekről, akik korábban szexuális cselekményeket követtek el. Ezzel egyrészt könnyebb lenne az azonosítás, másrészt a nemi bűncselekményeket elkövető személyek ellenőrzésével csökkenteni lehetne a deliktumok bekövetkezésének számát. Kiemelt szerepe van a nemi bűncselekményekkel kapcsolatos megelőzésben a médiának is. A sajtónak nem a szenzációt kell keresnie, hanem tényszerűen, megfelelően kellene bemutatnia a kialakult helyzetet, és segítenie a megelőzésben. A közérdeklődés az utóbbi időben a jogalkotó figyelmének középpontjába ajánlotta a gyermekpornográfiát, a gyermekekkel kapcsolatos pornográf felvételek, fényképek készítését, jelentős eredménynek tartanám, ha a családon belüli erőszak visszaszorítása is a jogalkotó figyelmének középpontjába kerülne.

Az általam vizsgált jogesetek közös tanulsága az, hogy nem megfelelő a szigor a büntetések tekintetében. Úgy vélem, sokkal súlyosabb szankciókat kell alkalmazni a gyermekek sérelmére szexuális jellegű bűncselekményt megvalósító elkövetőkre. A büntetési tételkeret a törvényben adott, azonban az ítékezésben ezt nem használják ki megfelelően, és a büntetési tételkeret alsó határához közeli büntetést szabnak ki. Fontos azonban, hogy a szigorú szankció mellett a segítő szándék is megjelenjen. A legtöbb elkövető személyiségzavarban szenved, mentális problémáik vannak. Mivel betegek, következetes pszichiátriai felügyeletet is biztosító kezelésnek kell alávetni őket. Külön figyelmet kellene fordítani a börtönből szabadult elkövetőkre is, megelőzve ezzel a visszaesést.

6. ZÁRÓ GONDOLATOK

Jelen tanulmány elsődleges és nem titkolt célja, hogy a nemi erkölcs elleni bűncselekmények hazai jogfejlődésének és hatályos szabályozásának ismertetésén túl, a nemi deliktumok miatt indult büntetőeljárás eredményességét célzó javaslatokat vonultasson fel.

Azt látom, hogy az új Btk. hatályba lépésével a korábbi anyagi jogi problémák megoldódtak. A közösülés és a fajtalankodás egy közös definícióban történő egyesítése a korábbi jogalkalmazói igénynek megfelelő, a jövőben jelentős jogértelmezési problémákat előzhet meg, de a bizonyítási nehézségek megmaradnak.

Összességében tehát elmondható, hogy a jogalkotó feloldotta a korábbi értelmezési gondokat az új Btk. elfogadásával, azonban a bűncselekmények visszaszorítása és az elkövetett bűncselekmények felderítése érdekében a büntetőeljárásban részt vevő szervek hatékonyabb együttműködése szükséges.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] ANGYAL PÁL: *A szemérem elleni büntettek és vétségek*, 1937, Attila Nyomda Részvénytársaság, Budapest.
- [2.] BELOVICS ERVIN – GELLÉR BALÁZS – NAGY FERENC – TÓTH MIHÁLY: *Büntetőjog II. Különös rész a 2012. évi C. törvény alapján*, 2012, HVG-ORAC, Budapest.
- [3.] CSONTOS ZSOLT: A nemi erkölcs elleni erőszakos deliktumok elmélete és gyakorlata, in *Rendészeti Szemle*, 2007/11. szám.
- [4.] JUNG ESZTER: A családon belüli erőszak az ítélezési gyakorlatban, in *Bírák Lapja*, 2003/2. szám.
- [5.] KIRÁLY RÉKA: A gyerekkorúak sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények, in *Büntetőjogi Tanulmányok*, 2004.

- [6.] MADARASSY-MOLNÁR MÁTÉ: Adalékok a nemi erkölcs elleni bűncselekmények Csemegi-kódex előtti történetéhez, in *Jogtudományi Közlöny*, 2009/7-8. szám.
- [7.] MERÉNYI KÁLMÁN: *A szexuális erőszak*, 1987, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [8.] MORVAI KRISZTINA: A „gyermekkel szembeni rossz bánásmód” (erőszak, elhanyagolás, visszaélés) Magyarországon az ezredfordulón – büntetőbírói ítéletek tükrében, in *Collega*, 2002/3. szám.
- [9.] RÓZSA JÁNOS: *Szexuális bűnözés*, 1977, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [10.] SZELEZSÁN ANNAMÁRIA: A gyermekek sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmény (Beszámoló az Országos Kriminológiai Intézetben 2005. május 24-én megtartott kerekasztal-beszélgetésben), in *Ügyészek Lapja*, 2005/4. szám.
- [11.] SZOMORA ZSOLT: *A nemi bűncselekmények egyes dogmatikai alapkérdéseiről*, Doktori értekezés, 2008, SZTE ÁJK.
- [12.] TÓTH ÁRON LÁSZLÓ: A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények hatályos szabályozásával kapcsolatos néhány problémáról, in *Iustum Aequum Salutare*, 2007/4. szám.
- [13.] VUCSKÓ BERNADETT: *Fiatalkoriak körében elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmények a mai ítélkezési gyakorlatban*, 1999, Budapest.

Bírói gyakorlat

- [1.] BH 1993. 341.
- [2.] BH 1997.252.
- [3.] BH 2011.30.
- [4.] BH 2003.271.

Elektronikus források

- [1.] http://www.nol.hu/belfold/20090514-nem_biznak_a_megeroszakolt_nok_a_hatosagokban (2013.11.10.).
- [2.] http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/simonne_peti_viktoria_csaladon_belul_gyermekek_serelmere_elkovetett_szexualis_eroszak_a_buntetoeljarasban%5Bjogi_forum%5D.pdf (2013.11.03.).

MOLNÁR DÓRA

A NÉPSZAVAZÁS ÉS A NÉPSZAVAZÁSI ELJÁRÁS AZ ÚJ TÖRVÉNY TÜKRÉBEN - KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ALKOTMÁNYJOGI PANASZ JOGORVOSLATI ELJÁRÁSBAN BETÖLTÖTT SZEREPÉRE

1. BEVEZETÉS

A népszavazás a közvetlen demokrácia legfontosabb eszköze, ez az intézmény teremti meg annak a lehetőségét, hogy a nép ne csupán a képviselői szervek megválasztásán keresztül – azaz közvetetten –, hanem közvetlenül is beleszólhasson az ország életét nagyban befolyásoló kérdésekbe. Tehát a népszavazás, azon belül is az országos népszavazás a népszuverenitás gyakorlásának kivételes módja, amelyet az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdésekben lehet tartani. A népszavazással kapcsolatos rendelkezések 1997 óta részei az alkotmányi szabályoknak. Az ekkor elfogadott 1997. évi LIX. törvény meghatározta az országos népszavazásra és népi kezdeményezésre vonatkozó előírásokat, valamint tételesen felsorolta az ún. tiltott népszavazási tárgyköröket. E szabályozásból is kitűnt már, hogy az országos népszavazás a hatalom közvetlen gyakorlásának egyik formája, tárgya az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdés lehet, ami által a népszavazás a parlament hatáskörét korlátozza.¹ A tekintetben, hogy a népszavazás általi közvetlen vagy a parlament általi közvetett hatalomgyakorlás tekinthető elsődlegesnek, az Alkotmánybíróság foglalt állást.

A közelmúltban megalkotott törvényeknek köszönhetően teljesen megváltozott a népszavazásra vonatkozó hazai szabályozás: kezdve Magyarország Alaptörvényével,² a népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezésről, valamint a népszavazási eljárásról szóló 2013. évi CCXXXVIII. törvényen³ keresztül, egészen a választási eljárásról szóló 2013. évi XXXVI. törvényig.⁴ Ennek köszönhetően jelentős átalakulás következett be a vonatkozó joganyagban, azon belül pedig szinte önálló területként kezelhető jogorvoslati eljárásban, amelynek részletes bemutatására törekedem.

2. A HATÁLYOS HAZAI SZABÁLYOZÁS

Az Alaptörvény hatályba lépése előtt a népszavazásra hárompilléres szabályozás vonatkozott. Ide tartozott az Alkotmány, az országos népszavazásról és népi kezdeményezésről szóló 1998. évi III. törvény,⁵ valamint a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény.⁶ A helyi népszavazás és a népi kezdeményezésre vonatkozó szabályokat az önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény IV. Fejezete tartalmazta.⁷

Ahogy már az előző pontban is kitértem, a népszavazásra vonatkozó joganyag teljesen megváltozott, ami az elmúlt négy év alatt végbement, a rendszerváltás óta nem tapasztalt mérvű alkotmányozási-törvényhozási folyamatnak köszönhető. Bár a népszavazási jog pilléres szabályozása továbbra is megmaradt, azonban számos változás figyelhető meg. Az Alaptörvény nem tartalmaz rendelkezést a népi kezdeményezés intézményére vonatkozóan, amely ezáltal elvesztette alapvető politikai jog jellegét, és így fenntartása a törvényhozó politikai mérlegelésétől vált függővé. Ekként történhetett meg az, hogy az országos népszavazásról és népi kezdeményezésről szóló 1998. évi III. törvényt hatályon kívül helyező, az Országgyűlés által 2013. decemberében elfogadott új Nsztv. megszüntette a népi kezdeményezés intézményét, amely negyed évszázadon keresztül egészítette ki az országos és a helyi népszavazás intézményét. Az Alaptörvény novumai között meg kell említeni még a véleménynyilvánító népszavazási típus eltörlését, a tiltott tárgykörök pontosítását, valamint azt, hogy megkülönbözteti a népszavazás érvényességét annak az eredményességétől.

---

¹ PETRÉTEI JÓZSEF: *Magyarország alkotmányjoga I. Alapvetés, alkotmányos intézmények*, 2013, Kodifikátor Alapítvány, Pécs, 287-289. o.

² A továbbiakban: Alaptörvény.

³ A továbbiakban: új Nsztv.

⁴ A továbbiakban új Ve.

⁵ A továbbiakban: régi Nsztv.

⁶ A továbbiakban: régi Ve.

⁷ PETRÉTEI: i. m. 287. o.

A népszavazásra vonatkozó jogforrások közül elsősorban az új Nsztv. novumait szeretném bemutatni. A 2013 decemberében elfogadott Nsztv. hatályba lépésére fokozatosság jellemző. Az országgyűlési képviselők 2014. évi általános választása kitűzésének napján lépett hatályba, amely alól csak a helyi népszavazási eljárásra vonatkozó VI. Fejezete jelent kivételt, ugyanis annak hatályba lépésére 2014. október 31. napján kerül sor.⁸ Ebből ki is derül a törvény egyik újdonsága, hogy tárgyi hatálya a korábbi törvénytől eltérően az országos népszavazás mellett a helyi népszavazás normáira is kiterjed, amivel egyidejűleg az Ötv. vonatkozó részeit hatályon kívül helyezi. Ki kell emelni továbbá azt is, hogy anyagi szabályok mellett immár eljárási kérdéseket is rendez. S bár az Alaptörvény alatti jogforrási szinten országos népszavazásra vonatkozó anyagi jogszabályokat kizárólag az Nsztv. tartalmazza, az eljárási szabályok tekintetében azonban továbbra is alkalmazni kell a Ve. általános részét az Nsztv.-ben foglalt eltérésekkel.⁹ Így elmondható, hogy az új Nsztv. nem kódex, csak kódex jellegű törvény, ugyanis a Ve. mögöttes jogszabályi jellege továbbra is megmaradt, ami számos esetben értelmezési nehézséget is okoz. Mindezekből következően a népszavazással kapcsolatos részletes szabályokat e két törvényből ismerhetjük meg.

A népszavazásra vonatkozó jogforrások sorából nem hagyhatók ki a részletszabályokat taglaló rendeletek sem. A választások és népszavazások szabályozásáért felelős miniszter rendeletben szabályozhat számos eljárásjogi kérdést, mint például az eljárásban használandó nyomtatványokat, eljárási határidők naptár szerinti dátumait vagy például az országos népszavazási eredmény országosan összesített adatainak a körét.¹⁰

Írásom központi témája a népszavazási eljárással kapcsolatos jogorvoslatok, így a jogforrások közül az Nsztv. és a Ve. szabályain túl az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvényt (a továbbiakban: Abtv.) is meg kell említenem. Az Alkotmánybíróság népszavazási eljárással kapcsolatos hatásköre tekintetében lényeges változás következett be, hiszen míg az 1997. évi C. törvény értelmében: „az Országos Választási Bizottságnak (a továbbiakban: OVB) az aláírásgyűjtő íven szereplő kérdés hitelesítésével kapcsolatos döntése elleni kifogást az Alkotmánybíróság soron kívül bírálja el”,¹¹ addig az új Nsztv. értelmében a Nemzeti Választási Bizottság (a továbbiakban: NVB) döntése ellen felülvizsgálati kérelmet a Kúriához címezve lehet benyújtani.¹² Ezáltal a jogorvoslati eljárásban az AB helyett a Kúria lett az NVB (korábbi elnevezéssel OVB) kontrollfóruma. Így az Alkotmánybíróság hatáskörében csupán az Országgyűlés népszavazás elrendelésével összefüggő határozatainak vizsgálata maradt.¹³ Írásom során e változás részletes kifejtésére törekedem.

3. A NÉPSZAVAZÁS FAJTÁI ÉS A NÉPSZAVAZÁSI TÁRGYKÖRÖK

A népszavazásnak számos formája ismert mind hazánkban, mind a külföldi államokban. A hatályos Alaptörvény alapján népszavazás az Országgyűlés és a helyi önkormányzatok hatáskörébe tartozó kérdésben tartható.¹⁴ Így megkülönböztethetjük a népszavazásnak két fő formáját, az országos és helyi népszavazást. Írásomban főképpen az országos népszavazásra és az azon belüli csoportosításokra koncentrálok.

Az Alaptörvény alapján az országos népszavazásnak többféle csoportosítása lehetséges. A jogi alapja szerint megkülönböztetjük a népszavazás kötelező, azaz kötelezően elrendelendő, valamint a fakultatív formáját, amelynek elrendelése az Országgyűlés mérlegelésén múlik.¹⁵ Az Alaptörvény értelmében kötelező a népszavazás elrendelése, ha azt legalább kétszázézer választópolgár kezdeményezési, míg fakultatív népszavazásról van szó a köztársasági elnök, a Kormány vagy százezer választópolgár kezdeményezése estén.¹⁶ E két népszavazási típus között lévő különbségre az Alkotmánybíróság mutatott rá. Ugyanis a fakultatív népszavazás esetén a kérdés megfogalmazásától kezdve a népszavazás megtartásáig minden döntés az Országgyűlés mérlegelésén múlik, s arra a kezdeményezőnek semmilyen befolyása nincs. Az ügy ura ebben az esetben tehát a népképviselői szerv egészen a népszavazás lefolytatásáig. Így az ügyszóba fakultatív népszavazásról van szó.

---

⁸ Nsztv. 93. § (1)-(2) bek.

⁹ Nsztv. 1. § (1) bek.

¹⁰ Nsztv. 91. §.

¹¹ 1997. évi C. tv. 130. § (1) bek.

¹² Nsztv. 29. § (1) bek.

¹³ Abtv. 33. § (1)-(3) bek.

¹⁴ Alaptörvény 8. cikk és 31. cikk (2) bek.

¹⁵ BALOGH ZSOLT – HOLLÓ ANDRÁS – KUKORELLI ISTVÁN – SÁRI JÁNOS: *Az Alkotmány magyarázata*, 2003, Complex Kiadó, Budapest, 341-342. o.

¹⁶ Alaptörvény 8. cikk (1) bek.

vazásban a kikényszeríthetőség, mint a közvetlen hatalomgyakorlás egyik szükségképpeni eleme, nincs meg sem a megtartás, sem pedig az eredmény tekintetében. Ez az intézmény sokkal inkább egyfajta együttműködést jelent a közvetlen és a képviseleti hatalomgyakorlás között, ami a képviseleti oldal igényei szerint alakítható, tipikus esetben utólagos legitimációt szolgáltatva a képviseleti hatalomgyakorlás intézményein belüli döntésekhez.

Ezzel szemben a kötelező népszavazás esetében elmondható, hogy annak mindegyik eleme, a kezdeményezés, a kérdés megfogalmazása és a kikényszeríthetőség is (azzal, hogy megfelelő számú támogató gyűlik össze) az érdekelt választópolgárok befolyása alatt áll. Ebben az esetben a nép az ügy ura a közvetlen hatalomgyakorlás mindegyik ismervét tekintve. Az Országgyűlésnek nincs lehetősége az eljárás befolyásolására, ellenkezőleg: köteles minden kiszolgáló, megvalósító cselekményt teljesíteni a szavazás megtartására, majd pedig az eredmény végrehajtására. E kötelessége magában foglalja azt is, hogy az Országgyűlés tartózkodni köteles minden olyan döntéstől vagy mulasztástól, amely befolyásolná vagy megghiúsítaná a független és közvetlen hatalomgyakorlás megvalósítását, s köteles más szerveket is távol tartani ettől.¹⁷

Az országos népszavazásra bocsátandó kérdéssel szemben érvényesülnek tartalmi és formai követelmények is. A tartalmi követelmények között szerepel, hogy a kérdés az Országgyűlés feladat- és hatáskörébe tartozzon, ne ütközzön a tiltott tárgykörökbe és feleljen meg az egyértelműség- és a rendeltetésszerű joggyakorlás követelmények, illetve mentes legyen a szeméremsértő- és megbotránkoztató kifejezésektől. E követelmények részletes kifejtésével, valamint gyakorlati érvényesülésükkel a formai követelményeken belül egy közelmúltban felmerült eseten keresztül szemléltetve, a dolgozatomban során foglalkoztam. Jelen esetben csak az Országgyűlés feladat – és hatáskörébe tartozóság kritériumára térek ki, hiszen a Kúria új hatásköre által e körben kialakított gyakorlata alátámasztja a később a de lege ferenda javaslat körében kifejtett módosítások megfontolását a jogorvoslati eljárásban belül.

E bevezető után elmondható tehát, hogy a tartalmi követelmény között az elsődleges és Alaptörvényben is rögzített formula, hogy: „[a]z országos népszavazás tárgya az Országgyűlés feladat- és hatáskörébe tartozó kérdés lehet.”¹⁸ E szabály indokoltsága abban rejlik, hogy a népszavazáson hozott döntés nem alkalmazható közvetlenül, azaz népszavazás nem „önvégrehajtó”, joghatása csupán annyi, hogy jogalkotási vagy más intézkedési kötelezettséget ró a parlamentre. Ahhoz tehát, hogy a népszavazás eredménye a jogalanyokat kötelezze, a döntés jogszabályi formába öntése szükségeltetik. Mivel országos népszavazásról van szó, ezért legcélszerűbb a törvényi forma, hiszen legmagasabb szintű jogszabályként ennek a szabályozási tárgyköre a legszélesebb.¹⁹

Az, hogy mi tekinthető pontosan az Országgyűlés feladat- és hatáskörébe tartozó kérdésnek, számos értelmezési kérdést vet fel. Éppen ezért az Országgyűlés feladat- és hatásköre tekintetében a következő megállapításokat kell tenni. A parlament határákörét két irányból szükséges elhatárolni az eddig benyújtott népszavazási kezdeményezések alapján. Az egyik a szintén Országgyűlés által gyakorolt alkotmányozói hatalom, a másik a Kormány rendeletalkotási hatásköre. Az Alaptörvény, igazodva az Alkotmánybíróság e körben hozott döntéseihez,²⁰ maga zárja ki az Alaptörvény módosítására irányuló kezdeményezéseket.

Az Alkotmánybíróság azonban a többszintű szabályozással összefüggésben az 53/2001. (XI. 29.) AB határozatában azt állapította meg, hogy „az Országgyűlés Alkotmányban biztosított jogalkotói hatásköre teljes, és mind a Kormány, mind a Kormány tagjai irányába nyitott. Önmagában az, hogy jelenleg valamely jogviszonyt nem törvényi, hanem rendeleti szinten szabályoznak, nem zárja ki azt, hogy később az Országgyűlés törvényt alkosson abban a tárgyban.” Így a kizárólagos törvényhozási tárgyak alkotmányi megjelenítése csupán példálódzó felsorolást tartalmaz, nem tekinthető semmiképpen sem zárt alkotmányi taxációnak. Az Országgyűlés jogköre az, hogy időről időre eldöntse, mely kérdéseket kíván – figyelemmel az alkotmányi rendelkezésekre – törvényi úton szabályozni, és melyek azok a tárgykörök, amelyekben rendeleti szintű szabályozás elegendő. A jogforrási hierarchia elvének megfelelően a magyar jogforrási rendszerben az egyszer már törvényben szabályozott jogviszonyok átalakítása, megváltoztatása azonban csak törvénnyel történhet.²¹

---

¹⁷ SZÜTS KORINNA – KARSAI DÁNIEL – MÁNDI GÁBOR: *Az Alkotmánybíróság egyes határozatainak ismertetése*, 2006, Rejtjel Kiadó, Budapest, 249-251. o.

¹⁸ Alaptörvény 8. cikk (2) bek.

¹⁹ ERDŐS CSABA: A közvetlen demokrácia intézményei, in SMUK PÉTER (szerk.): *Alkotmányjog I. Alkotmányos fogalmak és eljárások*, 2014, Universitas-Győr, Győr, 219. o.

²⁰ Lásd. 2/1993. (I. 22) AB határozat, 25/1999. (VII. 7.) AB határozat.

²¹ 53/2001. (XI. 29.) AB határozat, Indokolás IV/2. pont.

Eszerint az Alkotmánybíróság az Országgyűlés feladat- és hatásköre értelmezésénél a jogforrási hierarchia mellett foglalt állást és így a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 10. § (3) bekezdése értelmében lehetővé teszi a rendeletben szabályozott kérdésben való népszavazás kezdeményezését, amit az Országgyűlés hatáskörének tágan való értelmezésével valósított meg.²²

A Kúria azonban a fenti alkotmánybírósági gyakorlattal ellentétben nem a jogforrási hierarchia, hanem a hatalommegosztás felől közelítette meg a problémát.²³ Ez alapján „amikor a törvény a Kormányt (vagy kormány tagjait) jogalkotásra hatalmazza fel, akkor a törvényhozás egyben arról is dönt, hogy a kérdés rendezése nem az Országgyűlés (hanem a végrehajtó hatalom) hatáskörébe tartozik. [...] Az Alaptörvény 8. cikk (2) bekezdés értelmében népszavazásra bocsátható kérdés, csak az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdés lehet, amely rendelkezés csak az Alaptörvényben tételesen is megfogalmazást nyert hatalommegosztás elvével együtt értelmezendő.”²⁴

A Kúria e megfogalmazásában a Kormány hatáskörét védő álláspontot foglalt el az Országgyűlés és a Kormány közti hatalommegosztás viszonylatában. A határozatában továbbá kifejtette azt is, hogy: „a népszavazás Alaptörvényben meghatározott funkciójával lenne ellentétes, ha nemcsak a képviseleti hatalomgyakorlás vonatkozásában, hanem a végrehajtó hatalomnak adott felhatalmazás teljesítése körében is érvényesülne ez a jelleg.” A Kúria álláspontja szerint az ilyen kitágított értelmezés a közvetlen hatalomgyakorlást az Alaptörvény B) cikk (4) bekezdésben foglalt kivételesség elvével ellentétesen tágítaná. Mivel azonban az Alaptörvény nem határolja el (nem is határolhatja el) élesen az Országgyűlés és a Kormány hatáskörébe tartozó kérdéseket, ezért az országos népszavazás aláírásgyűjtő ívének hitelesítése során az NVB-nek, illetve határozata elleni kifogás elbírálása során a Kúriának esetenként kell eldöntenie, hogy az adott kérdés az Országgyűlés hatáskörébe tartozik-e.²⁵ A Kúria megítélése szerint: „Mindenképpen az Országgyűlés hatáskörébe tartozónak kell tekinteni azokat a kérdéseket, amelyekben az Alaptörvény szerint csak törvény rendelkezhet, illetve azokat amelyekben az Országgyűlés már törvényt alkotott s ezáltal döntött a kérdés Országgyűlés hatáskörébe tartozásáról. Mindezek korlátja az Alaptörvény 8. cikk (3) bekezdésben meghatározott kivett tárgykörök.”²⁶

4. JOGORVOSLATOK

Az országos népszavazással kapcsolatos eljárásnak a kezdeményezéstől egészen az eredmény megállapításáig több, jól elkülöníthető szakasza van. Értem ez alatt az eljárás első mozzanatát, azaz az aláírásgyűjtő ívek és az azon szereplő kérdések hitelesítését, amelyet a választópolgári kezdeményezés esetén az aláírásgyűjtés és az aláírások ellenőrzése követ, végezetül pedig az Országgyűlésnek a népszavazás elrendelése tárgyában hozott határozatát.²⁷

Ezen eljárás mindegyik szakaszában biztosított a jogorvoslat, így a kérdés elsősorban nem a jogorvoslat lehetőségére, hanem arra irányul, hogy melyik az a fórum, amelyhez fordulni lehet.

A döntés – amellyel szemben a jogorvoslatot igénybe lehet venni – mind a régi, mind az új törvény értelmében az NVB hozza meg. Ez alól természetesen az eljárás végén az Országgyűlés által a népszavazás elrendelése tárgyában hozott határozat kivételt jelent. Az OVB/NVB jellegét tekintve ki kell emelni, hogy ezt a szervet eredetileg az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1989. évi XXXIV. törvény hozta létre, sajátos sui generis intézménye a magyar közjognak, ugyanis tagjai megválasztásának rendje alapján társadalmi típusú szervnek tekinthető, míg egyes hatáskörei ugyanakkor kvázi közigazgatási bírósággá teszik, különösen így van ez a hitelesítési eljárásban kapott hatáskörénél.²⁸ E társadalmi szerv határozatait álta-

---

²² E lehetőség értelemszerűen az Országgyűlés szabad mérlegelése alapján alsóbb szintű jogszabályokkal szabályozható kérdésekben érvényesül.

²³ ERDŐS: i. m. 219. o.

²⁴ A Kúria Knk.37.807/2012/2. számú határozata III/5. pont.

²⁵ ERDŐS: i. m. 219-220. o.

²⁶ Kúria Knk.37.807/2012/2. számú határozata III/5-6. pont.

²⁷ Bár az Nsztv. V. fejezete értelmében „országos népszavazási eljárásnak” csak a népszavazás kitűzésétől a választás eredményének megállapításáig tartó szakaszt nevezi, ettől eltérően a kezdeményezés benyújtásától a népszavazási eredmény megállapításáig tartó folyamat egészét népszavazási eljárásnak nevezem.

²⁸ KUKORELLI ISTVÁN: *Tradíció és modernizáció a magyar alkotmányjogban*, 2006, Századvég Kiadó, Budapest, 117. o.

lában a rendes bíróság (a Kúria) vizsgálhatja felül, ami egyebek között a népszavazási eljárás további szakaszaiban, így például az aláírások ellenőrzése során hozott határozata esetében is így történt és egyben ma is történik. A hitelesítési eljárásban azonban a régi szabályozás eltérést mutatott, ugyanis a hitelesítési hatáskörben hozott OVB határozattal szemben másodfokon az Alkotmánybíróság járt el.

E rendszert számos kritika érte már abban az időben is. *Kukorelli István* nézete alapján, egy olyan intézmény kapta meg ezzel külön törvényben a másodfokú hatáskört, amelynek alapvetően nem e politikai jellegű választási bíráskodás a fő feladata, hanem az absztrakt normakontroll.²⁹

A jogorvoslati eljárásban tehát, a ténykérdések vagy a jogkérdések alapul vételével, arra kell keresni elsősorban a választ, hogy inkább a rendes bíró út igénybevételét célszerű kijelölni, vagy inkább az Alkotmánybíróság jogértelmező tevékenységét kell-e meghagyni. E fejezet során az új szabályozás bemutatásával e kérdések megválaszolására törekedem. S mivel a terjedelmi korlátokra tekintettel a jogorvoslati eljárás mindegyik szakaszának bemutatása nem lehetséges, ezért írásomban csak a hitelesítési eljárás részletes ismertetésére koncentrálok.

4.1. Hitelesítési eljárás

A népszavazás kezdeményezésére irányuló kérdés NVI általi vizsgálatát követően az NVB elé kerül, amely dönt annak hitelesítéséről, vagy annak megtagadásáról. Az népszavazási eljárás legfontosabb mozzanatának számító hitelesítési eljárás célját az Alkotmánybíróság a következőképpen határozta meg: „(...) a hitelesítési eljárás az aláírásgyűjtés megkezdése előtt nyújt garanciát arra, hogy az aláírásgyűjtés kezdeményezői, illetőleg a kérdés népszavazásra bocsátását aláírásukkal támogató választópolgárok népszavazáshoz való joga ne sérüljön, a megfogalmazott kérdés eredményes aláírásgyűjtés esetén népszavazásra bocsátható és eredményes népszavazás esetén országgyűlési döntéshozatalra alkalmas legyen, valamint arra, hogy az aláírásgyűjtő ív technikailag biztosítsa a választópolgári akarat egyértelmű kifejezésének lehetőségét, az aláírások hitelesítésének ellenőrzését.”³⁰

A jogorvoslatok tekintetében a régi és az új szabályozás közötti eltérés legmarkánsabban ezen első mozzanatban – a hitelesítési eljárásban – mutatkozik meg.

4.1.1. A régi szabályozás szerint

A hitelesítési eljárás első szakaszában nagy szerepe volt és jelenleg is van az OVB/NVB-nek, melynek határozata ellen a régi Ve., valamint Nsztv. alapján az Alkotmánybírósághoz lehetett kifogással élni. Ezáltal egy speciális eljárási rend alakult ki, ami lényegében az 52/1997. (X. 14.) AB határozatban foglaltakra épült. A határozat rendelkező része ugyanis megállapította, hogy: „az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében megjelölt jogállamiság szerves részét képező jogbiztonság megköveteli, hogy a törvény létesítsen megfelelő jogintézményt a népszavazási kezdeményezés alapjául szánt kérdések előzetes alkotmányossági vizsgálatára. A választópolgároknak a népszavazással kapcsolatos joga az Alkotmányban biztosított politikai alapjog, ezért a népszavazás tárgyában hozott döntés ellen biztosítani kell az Alkotmánybírósághoz irányuló alkotmányossági panasz lehetőségét.”³¹

Az Alkotmánybíróság e másodfokú hatáskörét a régi Ve. 130. §-a határozta meg az Alkotmánybírósról szóló 1989. évi XXXII. törvény (a továbbiakban: régi Abtv.) 1. § h) pontjában foglaltaknak megfelelően és az Alkotmánybíróság pedig e jogszabályban biztosított hatáskörénél fogva az OVB határozatai ellen benyújtott kifogások elbírálása során kialakította következetes gyakorlatát. Ennek során rögzítette, hogy »az Alkotmánybíróságnak a kifogás alapján folytatott eljárása jogorvoslati eljárás. Az Alkotmánybíróság a jogorvoslati eljárásban azt vizsgálja, hogy a beérkezett kifogás megfelel-e a Ve. 78. § (2) bekezdésében foglalt feltételeknek, s az OVB az aláírásgyűjtő ív hitelesítési eljárásban az Alkotmánynak és az irányadó törvényeknek megfelelően járt-e el. Eljárása során az Alkotmánybíróság e feladatát alkotmányos jogállásával és rendeletetésével összhangban látja el.«³²

Az Alkotmánybíróság e hatáskörében eljárva soron kívül bírálta el az OVB-nek az aláírásgyűjtő íven szereplő kérdés hitelesítésével kapcsolatos döntése elleni kifogásokat és a következő döntéseket hozta: az

---

²⁹ Uo. 114. o.

³⁰ 18/2008. (III. 12.) AB határozat Indokolás III/2. pont.

³¹ 52/1997. (X. 14.) AB határozat rendelkező részének II/2-3. pontja, ABH 1997. 332. o.

³² KUKORELLI: i. m. 119. o.

OVB határozatát vagy helybenhagyta, vagy azt megsemmisítette és az OVB-t új eljárásra utasította.³³ Tehát ebből megállapítható, hogy az Alkotmánybíróságot kasszatórius jogkör illette meg, és nem volt jogosult a határozat megváltoztatására.

E szabályozás hátulütőjét az jelentette, hogy a két szerv közötti jogvitának nem volt objektív határideje, hiszen az AB számára csupán soronkívüliséget írt elő a jogalkotó, azonkívül az AB határozata nyomán megindított új hitelesítési eljárásban az OVB határozata meghozatalára semmilyen határidő nem szerepelt a régi Ve.-ben. Ez egészült ki azzal, hogy korlátlan számú „fordulóra” kerülhetett sor az OVB és az AB között. Mindezen hiányosságok lehetővé tették egyes esetekben az eljárás elhúzódását, valamint az eljárás pontos vége meghatározásának kiszámíthatatlanságát. Márpedig a kiszámíthatatlanság az Alkotmány 2.§ (1) bekezdésében³⁴ rögzített jogállamiság klauzulájával nem fér össze, amit az Alkotmánybíróság számtalanszor értelmezett.

Mivel a népszavazási kérdés hitelesítésére csak abban az esetben kerülhet sor, ha az megfelel az Alaptörvényben és az irányadó törvényben foglalt feltételeknek – vagyis a tartalmi és formai követelményeknek egyaránt – kérdésként merülhet fel, hogy e feltételek teljesülésnek megvalósulását csakugyan az Alkotmánybíróság vizsgálja-e felül vagy inkább egy rendes jogorvoslati eljárásban eljáró bírói fórum. Ugyanis a formai feltételek esetén egyértelműen, míg a tartalmi kérdések esetében, pedig az Alkotmánybíróság határozatai által kialakított és széles körben követett gyakorlat alapján az Alkotmánybíróság eljárása nélkül is megadható a válasz.

Természetesen azonban elmondható, hogy ez a szabályozás a hiányosságok ellenére is elfogadható, hiszen biztosította a népszavazási eljárás során a választópolgárokat érintő döntések alkotmánybírósági felülvizsgálatának lehetőségét, amelyet az Alkotmánybíróság 52/1997. (X. 14.) határozata kifejezetten alkotmányos követelményként definiált.

4.1.2. Új szabályozás szerint

A közelmúltban hatályba lépett törvények döntő változást hoztak az előbb említett jogorvoslati fórumrendszer tekintetében. E változást már az új Ve. hatályba lépését megelőzően az egyes törvények Alaptörvénnyel összefüggő módosításáról szóló 2011. évi CCI. törvény a régi Ve. 130. §-ának módosításával már létrehozta. E törvény lényegében az előbbi kérdésre és a korábbi rendszerrel kapcsolatos kritikára reflektálva megváltoztatta a jogorvoslati hatáskörrel rendelkező fórumot, amelynek köszönhetően az OVB népszavazási ügyekben hozott határozataival szemben az Alkotmánybíróság helyett a Kúria lett a kontrollfórum. Ezt a megoldást mind az új Ve. és az új Nsztv. is átvette.³⁵ Bár e szabályozás örvendetesnek számít, mégis az Alkotmánybíróság szerepének a figyelmen kívül hagyása a hitelesítési eljárásban véleményem szerint nem megfelelő, ezért az ezzel kapcsolatban felmerülő aggályaimat e pontban fejtem ki.

Az új Nsztv. értelmében a hitelesítési eljárásban hozható döntések és velük szemben indítható jogorvoslatok a következőképpen történnek: a népszavazásra irányuló kérdés NVI általi vizsgálatát követően, amennyiben az a törvényi feltételeknek megfelel, az NVB elé kerül. Az NVB döntése formai tekintetben kétféle lehet: az ügy érdemében – a benyújtástól számított 30 napon belül – határozattal dönt, míg az eljárás során felmerült minden egyéb kérdésben pedig jegyzőkönyvbe foglalt döntést hoz.³⁶

Az NVB ügy érdemében hozott határozatának tartalma háromféle lehet: érdemi vizsgálat nélkül visszautasítja a kezdeményezést, ha a kérdés szeméremsértő vagy más módon megbotránkoztató kifejezést tartalmaz. Hitelesíti a kérdést, ha az Alaptörvényben, valamint az Nsztv.-ben a kérdéssel szemben támasztott követelményeknek megfelel. A fenti feltételek hiányában a kérdés hitelesítését megtagadja.³⁷

Az új szabályozással kapcsolatos egyik értelmezési nehézséget a következőben látom: az új Nsztv. nem szabályozza a bírósági felülvizsgálati kérelem benyújtóinak a körét. A törvény megfogalmazása szerint: „a Nemzeti Választási Bizottságnak a kérdés hitelesítésével kapcsolatos döntése elleni felülvizsgálati kérelmet – a Kúriának címezve – úgy kell benyújtani, hogy az a határozat közzétételét követő tizenöt napon belül megérkezzen a Nemzeti Választási Bizottsághoz.”³⁸ A kérdés ebben az esetben arra irányul, hogy ez a meg-

---

³³ 1997. évi C. törvény 130. § (1)-(2) bek.

³⁴ „A Magyar Köztársaság független demokratikus jogállam.”

³⁵ Nsztv. 29. § (1) bek.

³⁶ Ve. 44. § (1) bek.

³⁷ Nsztv. 11-12. §.

³⁸ Nsztv. 29. § (1) bek.

fogalmazás az Nsztv. 1. § (1) bekezdése szerint, melynek értelmében: „[a]z e törvény hatálya alá tartozó eljárásokra a választási eljárásról szóló 2013. évi XXXVI. törvény (a továbbiakban: Ve.) Általános részét – az e törvényben foglalt eltérésekkel – alkalmazni kell”, eltérést jelent-e a Ve.-től a felülvizsgálat benyújtására jogosult személyek tekintetében, vagy csak az irányadó határidő és benyújtás módja tekintetében tér el tőle, valamint arra, hogy annyiban nem jelent eltérést a Ve. szabályaitól, akkor ki tekinthető érintettnek az ügyben.

Az első kérdés esetében az Nsztv. egész szövegének ismerete alapján arra következtetésre kell jutni, hogy a törvény szóhasználata – azaz az alany megkerülése – arra utal, hogy az Nsztv. a felülvizsgálat benyújtására jogosultak körét tekintve nem kíván a Ve.-től eltérni. Ekképpen e megfogalmazásából nem következik egyértelműen, hogy bárki jogosult lenne felülvizsgálat benyújtására a korábbi szabályozás alkotmánybírói felülvizsgálatot eredményező kifogásának mintájára.³⁹ Így tehát az Nsztv. 29. § (1) bekezdésére a Ve. 222. § (1) bekezdése irányadó, amely szerint „a Nemzeti Választási Bizottság határozata ellen az ügyben érintett természetes és jogi személy, jogi személyiség nélküli szervezet bírósági felülvizsgálati kérelmet nyújthat be.”

Az első kérdésre adott válaszból következően második lépésként meg kell vizsgálni az érintettség kérdését. Ugyanis a népszavazás, mint Alaptörvényben biztosított politikai alapjog, az ország sorsát érintő legfontosabb ügyekben gyakorolható. Ez alapján egy országos népszavazási kezdeményezés, vagyis egy jövőbeli népszavazáson hozott döntés elméletileg minden választópolgárt, sőt a választópolgárokon kívüli jogalanyokat is érinthet, így kitérítve az érintettek és ezzel összefüggésben a felülvizsgálati kérelem benyújtóinak a körét, amely megközelíti a korábbi szabályozás „bárki” megfogalmazását. Azonban e tág felfogáshoz képest az érintettségnek meg lehet fogalmazni egy szűkebb értelmét is, amely csupán a népszavazási résztvevőkre, vagyis a szerevezőre és támogatóira redukálja az érintettek számát.⁴⁰

Miután az érintettség vizsgálatára a Kúriának az eddigi népszavazási ügyekkel kapcsolatos gyakorlatában még nem került sor, ezért csak a jövőben fog eldőlni, hogy a két felfogás közül melyik kerül be az állandó gyakorlatba. Véleményem szerint az érintettség tág felfogása felelne meg leginkább a népszavazás intézményének, ami azonban kétségtelenül nagyobb megterhelést jelentene a jogorvoslati eljárásban eljáró szervek számára.

Az új törvénynek a következő, kardinális hiányosságát az alkotmányjogi panaszról való rendelkezés hiányában látom. Ugyanis a korábbi fórumrendszer kritikáira reflektálva az Alkotmánybíróság helyett a Kúria kapta meg a másodfokú hatáskört a jogorvoslati eljárásban, ugyanakkor az új Nsztv. határidő tekintetében kizárja az alkotmányjogi panaszról való Alkotmánybírósághoz fordulást. A törvénynek ezt a hiányosságát az eljárás részletes leírásán keresztül mutatom be.

A megújult jogorvoslati fórumrendszer értelmében felülvizsgálati kérelmet – ahogy ezt az előbb említettem – az NVB a Kúriának küldi meg, méghozzá a beérkezést követő öt napon belül.⁴¹ A Kúria kasszatórius illetve reformatórius jogkörben járhat el az NVB határozatának a tartalmától függően.

Kasszatórius jogkör illeti meg a Kúriát akkor, ha az NVB népszavazási kezdeményezést érdemi vizsgálat nélküli visszautasításáról szóló határozata elleni felülvizsgálati kérelemről dönt. E felülvizsgálati kérelmet 30 napon belül bírálja el: a határozatot vagy helybenhagyja, vagy az NVB-t új eljárás lefolytatására utasítja. Új eljárásra utasítás esetén a törvény határidőt szab az NVB eljárásának elhúzódása elé, ugyanis a Kúria döntésétől számított 30 napon belül kell döntenie a kérdés hitelesítéséről vagy annak megtagadásáról.⁴² Ez mindenképp előrelépést jelent a korábbi szabályozással szemben, ugyanis a régi Ve.-ben az AB határozata nyomán megindított új hitelesítési eljárásban az OVB határozatának meghozatalára semmilyen határidő nem szerepelt.

Reformatórius jogkörrel rendelkezik a Kúria, amikor az NVB népszavazási kérdést hitelesítő vagy hitelesítést megtagadó határozata ellen benyújtott felülvizsgálati kérelemről rendelkezik. Ebben az esetben a Kúria 90 napon belül bírálja el a felülvizsgálati kérelmet és a határozatot vagy helybenhagyja, vagy megváltoztatja.⁴³

Tehát a Kúriát, szemben az Alkotmánybírósággal, az új törvény már felruházta reformatórius jogkörrel is, ami egyébként a rendes bírósági jogorvoslatok körében általánosan elfogadott. Ugyanakkor ki kell emelni

---

³⁹ 1997. évi C. törvény 130. §.

⁴⁰ ERDŐS: i. m. 227-228. o.

⁴¹ Nsztv. 29. § (2) bek.

⁴² Nsztv. 30. § (2) bek.

⁴³ Nsztv. 30. § (1) bek.

azt, hogy ha a Kúria nem találja törvényesnek a Nemzeti Választási Bizottságnak a kérdés hitelesítésével kapcsolatos határozatát – reformatórius jogkör révén – azt meg kell változtatnia, s nincs lehetősége arra, hogy az NVB-t új eljárásra utasítsa.

Az új szabályozás problematikáját véleményem szerint az Nsztv. 30. § (1) bekezdése adja, amely úgy rendelkezik, hogy: „A Kúria döntése ellen további jogorvoslatnak helye nincs.” Ezzel látszólag elzárja az Alkotmánybírósághoz fordulás lehetőségét, viszont nem szabad megfeledkezni az alkotmányjogi panasz intézményéről. Bár az új szabályozás értelmében az Alkotmánybíróság helyett a Kúria lett az NVB határozatait felülvizsgáló fórum, ez azonban nem jelenti az alkotmányjogi panasz lehetőségének kizárását. Ugyanis azt az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés c-d) pontja biztosítja, ezért törvény azt nem vonhatja el.⁴⁴ Mindazonáltal e logikát erősíti az is, hogy mivel az Nsztv. nem rendelkezik a hitelesítéssel kapcsolatos kúriai határozattal szembeni alkotmányjogi panaszról vagy annak kizárásáról, így arra a Ve. szabályai az irányadók, amely lehetővé teszi az alkotmányjogi panasz benyújtását.⁴⁵

Az ún. valódi alkotmányjogi panasz intézményének a bevezetése óta ugyanis az Alkotmánybíróság számára lehetőség nyílik az egyedi bírói döntés Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálatára⁴⁶, e körben tehát az Alkotmánybíróság feladatává a bírói jogértelmezés és a jogszabályok értelmezési tartománya alkotmányos kereteinek kijelölése lép. Ezáltal biztosítja a bírói döntések jogszerűségén kívül, azok alkotmányosságát is. Ebből következik, hogy a bírói döntés elleni alkotmányjogi panasz nem tekinthető a bírói szervezeten belüli jogorvoslattal már nem támadható bírói határozatok által okozott valamennyi jogsérelem orvoslása eszközének. A rendes bíróság által elkövetett vélt vagy valós jogszabálysértések önmagukban nem adnak alapot alkotmányjogi panaszra.⁴⁷ Hiszen az Alkotmánybíróság, mint fórum nem része az igazságszolgáltatásnak, – mind szervezetileg, mind hatáskörileg elkülönül tőle, – eljárása nem jelenti mintegy a bírói eljárás folytatását, a bíróság által megállapított tények felülbírálatát, hanem kizárólag a bíróság által alkalmazott megállapítások, értelmezések alkotmányosságának a vizsgálatát. Ekként nem tekinthető a jogorvoslati eljárás egy újabb fórummal való kibővítésének, amit az alkotmányjogi panasz Ve.-n belüli elhelyezkedése is mutat.

Az Alkotmánybíróság továbbra is fenntartja a gyakorlatát, melynek értelmében „az alkotmányjogi panasz az Alkotmányban szabályozott alapvető jog védelmének eszköze, mely alapvető jogok rendeletetése az, hogy az államhatalommal szemben alkotmányos garanciát teremtsenek az állampolgár, egyén vagy egy közösség jogainak védelmére, cselekvési autonómiájának biztosítására.”⁴⁸

Mivel a fenti következtetések alapján az alkotmányjogi panasz igénybevétele lehetőségéhez az Nsztv. 1. § (1) bekezdése alapján jutottunk el, így a határidők tekintetében a Ve.-ben rögzített meglehetősen rövid három napos határidőt kell alkalmazni. Ennek értelmében a Kúria határozatával szemben alkotmányjogi panasz nyújtható be az Alkotmánybírósághoz határozat közlésétől számított három napon belül. Az Alkotmánybíróság három munkanapon belül dönt a panasz befogadhatóságáról, a befogadott alkotmányjogi panaszról pedig további három munkanapon belül dönt.⁴⁹ Az Alkotmánybíróság vagy elutasítja az alkotmányjogi panaszt, vagy ha azt megalapozottnak találja, megsemmisíti a Kúria határozatát.⁵⁰

A problémát azonban a következő szabályok okozzák: a hitelesítési eljárás lezárásaként – a kérdést hitelesítő döntés elleni jogorvoslati határidő eredménytelen elteltét vagy jogorvoslat esetén a Kúria hitelesítő határozatot helybenhagyó vagy a kérdést hitelesítő döntésének a Magyar Közlönyben való közzétételét követő öt napon belül – az NVI elnöke az aláírásgyűjtő ív mintapéldányát hitelesítési záradékkal látja el, és azt átadja a szervezőnek.

A köztársasági elnök vagy a Kormány által benyújtott kérdés hitelesítéséről az NVB elnöke, a kérdést hitelesítő döntés elleni jogorvoslati határidő eredménytelen elteltét – jogorvoslat esetén a Kúria hitelesítő határozatot helybenhagyó vagy a kérdést hitelesítő döntésének a Magyar Közlönyben való közzétételét – követő öt napon belül tájékoztatja az Országgyűlés elnökét.⁵¹

---

⁴⁴ ERDŐS: i. m. 228. o.

⁴⁵ Nsztv. 1. § (1) bek., Ve. 233. §.

⁴⁶ Alaptörvény 24. cikk (2) bek. d) pont.

⁴⁷ 3065/2013. (II. 28) AB végzés Indokolás 11-12. pont.

⁴⁸ 65/1992. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1992, 289, 291.

⁴⁹ Ve. 233. (1)-(2) bek.

⁵⁰ Abtv. 43. § (1) bek.

⁵¹ Nsztv. 14. §.

Szükségesnek tartom az alkotmányjogi panasz Nsztv.-ben való szabályozást, hiszen a fenti szabályozásból kitűnik, hogy a jogalkotó nem vette figyelembe azt az esetet, ha a Kúria pozitív tartalmú határozatával szemben alkotmányjogi panaszt nyújtanak be. Ugyanis a népszavazás kezdeményezésére jogosult mindkét csoport esetében a Kúria határozatának közlésétől számított öt napot biztosít mind az aláírásgyűjtő ív mintapéldányának hitelesítési záradékkal való ellátásra, mind az Országgyűlés elnökének tájékoztatására. Azonban az Alkotmánybíróság döntése nem feltétlenül születik meg a Kúria határozatának közlésétől számított 5 napon belül.

Másik probléma, amit a jogalkotó nem mérlegelt az Nsztv. megalkotásakor az, hogy milyen eljárást kell követni abban az esetben, ha az Alkotmánybíróság megsemmisíti a Kúria döntését. De lege ferenda javaslataimat és az alkotmányjogi panasz igénybevételének lehetőségeit a következő pontban fejtem ki.

4.1.3. Alkotmányjogi panasz jogorvoslati rendszerbe ültetésének lehetőségei és ezzel kapcsolatos eljárási problémák feloldása

Az alkotmányjogi panasznak a népszavazási eljárás jogorvoslati rendszerbe való illesztése mellett szól véleményem szerint az, hogy 52/1997. (X. 14.) AB határozat kifejezetten alkotmányos követelményként támasztotta a népszavazási eljárás tekintetében a választópolgárokat érintő döntések alkotmánybírósági felülvizsgálatának lehetőségét. „A választópolgároknak a népszavazással kapcsolatos joga az Alkotmányban biztosított politikai alapjog, ezért a népszavazás tárgyában hozott döntés ellen biztosítani kell az Alkotmánybírósághoz irányuló alkotmányossági panasz lehetőségét.”⁵² Bár az Alaptörvény negyedik módosítása értelmében: „Az Alaptörvény hatálybalépése előtt meghozott alkotmánybírósági határozatok hatályukat veszítik. E rendelkezés nem érinti az ezen határozatok által kifejtett joghatásokat.”⁵³ Éppen ezért az 52/1997. (X. 14.) AB határozat alkotmányos követelményként továbbra is irányadónak tekinthető, hiszen a népszavazáshoz való jog az Alaptörvényben is politikai alapjog,⁵⁴ a közvetlen hatalomgyakorlásra vonatkozó alkotmányos jog gyakorlásának egyik megvalósulási alakzata.⁵⁵ Emellett az Alkotmánybíróság a 13/2013. (VI. 17.) AB határozatában szintén kinyilvánította, hogy a 2013. április 1-jét követően hozott döntéseiben is felhasználja a korábbi határozatokban szereplő érveket, jogelveket és egyéb megállapításokat tartalmi vagy kontextuális egyezés esetén és e döntéseket ezután forrásként jelöli majd meg. Ezen érvek felhasználása tekintetben az Alkotmánybíróságot egyedül kellő részletességű indokolási kötelezettség terheli.⁵⁶

Így az 52/1997. (X. 14.) AB határozat értelmében, ami éppen azt juttatta kifejezésre, hogy a korábbi Alkotmány, és így az Alaptörvény autentikus értelmezésére egyedül az Alkotmánybíróság jogosult, ez alapján meg kell, hogy illesse az Alkotmánybíróságot az a jog, hogy felülvizsgálhasson egy politikai alapjogot érintő bírói döntést. Hiszen ebben az esetben Alaptörvény értelmezésről van szó, ugyanis a tiltott tárgykörbe ütközés csak így állapítható meg, minthogy azok az Alaptörvényben szerepelnek. Mindazonáltal a fenti érvet támasztja alá az is, hogy a rendes bíróság semmilyen más eljárásban nem értelmezheti kötelező jelleggel az Alaptörvényt. Ugyanis, amennyiben Alaptörvény-ellenességet észlel, fel kell függesztenie az eljárást, s a problémás normát az Alkotmánybíróság elé kell terjesztenie. Ebből következik, hogy jelen esetben az AB Alaptörvény-értelmezési monopóliuma megdőlni látszik, éppen ezért szükségesnek tartom az alkotmányjogi panasz lehetőségének biztosítását, így amennyiben alkotmányjogi panaszt nyújtanak be, az AB dönthet a Kúria Alaptörvény-értelmezésének helyességéről.

A korábbi szabályozás alapján a fenti kérdéskör nem merült fel, hiszen az Alkotmánybíróságot, mint másodfokú hatáskör gyakorlóját illette meg az Alkotmánnyal/Alaptörvénnyel való összhang vizsgálata. A hatályos szabályozás értelmében, azonban az Alkotmánybíróság az Abtv. alapján számára biztosított hatáskörénél fogva csak az Országgyűlésnek a népszavazás tárgyában hozott határozatát jogosult felülvizsgálni, ami hátrányosnak számít abban, hogy e hatáskörének keretében nem vizsgálhatja érdemben azt az indítványt, amely a népszavazási kérdés tartalmát illető vagy a hitelesítéssel összefüggő alkotmányossági aggályokra hivatkozik.⁵⁷ Így ennek a hatáskörnek nincs a hitelesítési eljárásra visszaható hatása. Következésképpen utó-

---

⁵² A határozat rendelkező részének II/2-3. pontja, ABH 1997. 332. o.

⁵³ Alaptörvény: Záró és egyes rendelkezések 5. pont.

⁵⁴ Alaptörvény XXIII. cikk (7) bek.

⁵⁵ PETRÉTEI: i. m. 290-291. o.

⁵⁶ 13/2013. (VI. 17.) AB határozat III./2. pont.

⁵⁷ Abtv. 33. § (3) bek.

lag már nem lehetséges, a hitelesítési eljárásban pedig adott esetben a szűk határidők tekintetében kizárt az Alkotmánybírósághoz fordulás lehetősége.

Ugyanakkor nemcsak elvi kérdésként merül fel az Alkotmánybíróság eljárásának a biztosítása, hiszen a Kúria az új hatáskörének gyakorlása óta már most az Alkotmánybíróságtól eltérő megállapításokat tett, nevezetesen az írásom elején, a tartalmi követelmények között említett Országgyűlés feladat- és hatásköre tekintetében, ami a jogforrási hierarchia elvével ellentétben állónak is tekinthető. Mindezek alapján szükségesnek tartom az alkotmányjogi panaszhoz a hitelesítési eljárásba való Nsztv. általi beillesztését.

A fenti érvelés alapját az ún. valódi alkotmányjogi panasz képezi. Ugyanis az alkotmányjogi panasz intézménye tágult az 1997-es szabályozáshoz képest. Az Alaptörvény és az új Abtv. az alapjogi védelem új útját nyitotta meg azzal, hogy lehetővé teszi, hogy a testület bírósági döntést is felülvizsgáljon, amennyiben az eljárás során következett be az alapjogi jogsérelem.⁵⁸ Így az alkotmányjogi panasz folytán már nemcsak jogszabályok, hanem – ahogy arra az előző pontban már kitértem – bírói döntések Alaptörvénybe ütközését is vizsgálhatja az Alkotmánybíróság.⁵⁹ Ugyanakkor ismételt hangsúlyozni kell, hogy az Alkotmánybíróság nem vált ténybíróvá ezen intézmény bevezetésével, mivel a bíróság által megállapított tényeket nem mérlegelheti, bírálhatja felül, kizárólag a bíróság által alkalmazott megállapítások, értelmezések alkotmányosságával foglalkozik.

A fenti érvek alapján az alkotmányjogi panasz Nsztv.-beli szabályozását a következőképpen képzelem el:

30. § (1) A Kúria a felülvizsgálati kérelmet kilencven napon belül bírálja el. A Kúria a Nemzeti Választási Bizottság határozatát helybenhagyja, vagy azt megváltoztatja.

(1a) A Kúriának a kérdés hitelesítésével kapcsolatos döntése elleni alkotmányjogi panaszt a sérelmezett döntés közzétételétől számított öt napon belül lehet benyújtani az Alkotmánybírósághoz. Az Alkotmánybíróság a panasz befogadhatóságáról a beérkezéstől számított öt munkanapon belül dönt, a befogadott alkotmányjogi panaszról további öt munkanapon belül dönt.

Abban az esetben, ha az Alkotmánybíróság a Kúria határozatát megsemmisíti, véleményem szerint a következő eljárást kellene követni:

30. § (1b) Az Abtv. 43.§ (1) és (3) bekezdése értelmében, ha az Alkotmánybíróság a Kúriát új eljárásra utasítja, a Kúria az Alkotmánybíróság döntésétől számított harminc napon belül hozza meg a döntését.

A hitelesítési eljárás lezárásaként, pedig az előbbi szabályok érvényesülése érdekében a következő kiegészítések alkalmazása szükséges:

14. § (1a) Ha a Kúria döntése ellen alkotmányjogi panaszt nyújtottak be az Alkotmánybírósághoz, a Kúria az Alkotmánybíróság határozata alapján meghozott döntésének a Magyar Közlönyben való közzétételét követő öt napon belül a Nemzeti Választási Iroda elnöke hitelesítési záradékkal látja el az aláírásgyűjtő ív mintapéldányát, és azt átadja a szervezőnek.

(2a) Ha a Kúria döntése ellen alkotmányjogi panaszt nyújtottak be az Alkotmánybírósághoz, a Nemzeti Választási Bizottság elnöke a Kúriának az Alkotmánybíróság határozata alapján meghozott döntésének a Magyar Közlönyben való közzétételét követő öt napon belül tájékoztatja az Országgyűlés elnökét.

5. ÖSSZEGRÖZÉS

Jelen írás alapján megállapítható, hogy a népszavazás intézményére és a népszavazási eljárásra vonatkozó jogforrási rendszer gyökeresen megváltozott, kezdve az Alaptörvénytől, az új Nsztv. keresztül, egészen az új választási eljárásról szóló törvényig. Emellett strukturális változás is keresztülment a jogforrások tekintetében, hiszen az új Nsztv. a korábbi törvénnyel ellentétben az anyagi szabályok mellett az eljárási szabályok jelentős részét is tartalmazza. Kódexről azonban továbbra sem beszélhetünk, hiszen a Ve. mögöttes jogszabályi jellege továbbra is érvényesül.

A cikk sarkalatos részét a jogorvoslatokról szóló fejezet képezi. Ez nem véletlen, hiszen a kardinális változások a jogorvoslatok tekintetében következtek be. Az új szabályozással kapcsolatos álláspontom az, hogy több szempontból pozitív irányba indult el a fejlődés, azonban néhány vonatkozásban hiányosságot

---

⁵⁸ CSINK LÓRÁNT – SCHANDA BALÁZS: The Constitutional Court, in CSINK LÓRÁNT – SCHANDA BALÁZS – VARGA ZS. ANDRÁS (szerk.): *The Basic Law of Hungary. A First Commentary*, 2012, Clarus Press Ltd. Dublin – National Institute of Public Administration, Budapest, 301-304. o.

⁵⁹ Abtv. 27. §.

fedeztem fel, amelyeknek a pótlását fontosnak tartom. A legjelentősebb módosítást, nevezetesen a népszavazás jogorvoslati fórumrendszerének a megváltoztatását, amit az új Nsztv. és Ve. is átvett, örvendetesnek tartom, ugyanis azáltal, hogy az Alkotmánybíróság helyett a Kúria lett az NVB kontrollfóruma, hatékonyabbá válhat a jogvédelem biztosítása. Ezáltal csökken az Alkotmánybíróság munkaterhe is, hiszen nem kell foglalkozni olyan abszurd és komolytalan népszavazási kezdeményezésekkel, amelyek nyilvánvalóan a népszavazás intézményének a lejárására irányulnak.

Ugyanakkor nem tartom elfogadhatónak a rendelkezésre álló szűk határidők következtében az Alkotmánybíróság szerepének csökkentését a hitelesítési eljárásban. Ugyanis, míg az eljárás többi szakaszában biztosított az Alkotmánybírósághoz fordulás, így az aláírásgyűjtéssel kapcsolatos döntések során, az Országgyűlésnek a népszavazás tárgyában hozott határozatával szemben, egészen a népszavazás megtartása során hozott döntésekig, addig a hitelesítési eljárásban pozitív döntés esetében lényegében kizárt az Alkotmánybíróságnak a felülvizsgálati lehetősége, hiszen az Alkotmánybíróság döntése nagy valószínűséggel nem születik meg a rendelkezésre álló 5 napon belül. Ugyanakkor tovább bonyolítja a helyzetet az, ha az Alkotmánybíróság a Kúria döntését megsemmisíti és új eljárásra utasítja, és ennek következtében megoldhatatlan eljárási helyzetet kreál. Éppen ezért szükséges az alkotmányjogi panasz Nsztv.-beli szabályozása a hitelesítési eljárásban, amely nézetemet számos alkotmánybíróági határozatban kifejtett jogelvekre alapozom.

Mindent számba véve indokoltnak tartom az Nsztv. vonatkozó fejezeteinek módosítását, amellyel kapcsolatos de lege ferenda javaslatot külön pontban fogalmaztam meg. Ennek során kifejtettek értelmében, a határidők módosításával és az alkotmányjogi panasz benyújtása lehetőségének kifejezett szerepeltetésével látom elérhetőnek a népszavazás mint politikai alapjog gyakorlásának maximális védelmét és ezáltal a szabályozás hézagmentes voltát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] BALOGH ZSOLT – HOLLÓ ANDRÁS – KUKORELLI ISTVÁN – SÁRI JÁNOS: *Az Alkotmány magyarázata*, 2013, Complex Kiadó, Budapest.
- [2.] CSINK LÓRÁNT – SCHANDA BALÁZS: The Constitutional Court, in CSINK LÓRÁNT – SCHANDA BALÁZS – VARGA ZS. ANDRÁS (szerk.): *The Basic Law of Hungary. A First Commentary*, 2012, Clarus Press Ltd. Dublin – National Institute of Public Administration, Budapest.
- [3.] ERDŐS CSABA: A közvetlen demokrácia intézményei, in SMUK PÉTER (szerk.): *Alkotmányjog I. Alkotmányos fogalmak és eljárások*, Universitas-Győr, Győr.
- [4.] KUKORELLI ISTVÁN: *Tradíció és modernizáció a magyar alkotmányjogban*, 2006, Századvég Kiadó, Budapest.
- [5.] PETRÉTEI JÓZSEF: *Magyarország alkotmányjoga I. Alapvetés, alkotmányos intézmények*, 2013, Kodifikátor Alapítvány, Pécs.
- [6.] SZÜTS KORINNA – KARSAI DÁNIEL – MÁNDI GÁBOR: *Az Alkotmánybíróság egyes határozatainak ismertetése*, 2006, Rejtjel Kiadó, Budapest.

Jogforrások

- [1.] Magyarország Alaptörvénye.
- [2.] A választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény.
- [3.] Az országos népszavazásról és népi kezdeményezéséről szóló 1998. évi III. törvény.
- [4.] Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény.
- [5.] A választási eljárásról szóló 2013. évi XXXVI. törvény.
- [6.] A népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezéséről, valamint a népszavazási eljárásról szóló 2013. évi CCXXXVIII. törvény.
- [7.] 65/1992. (XII. 17.) AB határozat.
- [8.] 2/1993. (I. 22) AB határozat.
- [9.] 52/1997. (X. 14.) AB határozat.
- [10.] 25/1999. (VII. 7.) AB határozat.
- [11.] 53/2001. (XI. 29.) AB határozat.
- [12.] 18/2008. (III. 12.) AB határozat
- [13.] 13/2013. (VI. 17.) AB határozat.
- [14.] 3065/2013. (II. 28.) AB végzés.
- [15.] Kúria Knk.37.807/2012/2. számú határozat.

PONGRÁCZ DÁVID

VÉLEMÉNYSZABADSÁG VS. KÖZÖSSÉGEK MÉLTÓSÁGA

1. BEVEZETÉS

A közösségek méltóságának védelme, mint a szólásszabadság egyik lehetséges korlátja már a rendszerváltás óta egy rendszeresen visszatérő napirendi pont a magyar politikai életben, olykor heves és indulatos vitákat generálva. A demokrácia elmúlt 20 évében az Országgyűlés több ízben is megpróbálkozott már a közösségek védelmére szolgáló büntető, ill. polgári jogi eszköztár kibővítésére, ám viszonylag kevés sikerrel. A sikertelenség oka több szempontból is megközelíthető. A legfontosabb mégis az, hogy az ilyen irányú törekvések a véleménynyilvánítás szabadságát aránytalanul korlátoznák, s nem felelnének meg a jogállami követelményeknek.

A közösségek védelme tehát a jogalkotók megannyi próbálkozása ellenére is egy alacsonynak mondható szinten stabilizálódott, napjainkban azonban változások érzékelhetők ebben a neuralgikus kérdéskörben. Az Alaptörvény és annak módosításai, valamint a közelmúltban hatályba lépett új Büntető Törvénykönyv és az azt megelőzően elfogadott új Polgári Törvénykönyv ezen a bejáratott szabályozáson kíván változtatni. Mindezt oly módon, hogy a közösségi méltóság védelmének javára jelentősen kitágulhatnak a véleményszabadság korlátozásának határai.

2. AZ ÉLETHEZ ÉS AZ EMBERI MÉLTÓSÁGHOZ VALÓ JOG ÉS A VÉLEMÉNYYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA

Az élethez és az emberi méltósághoz való jog, valamint a szabad véleménynyilvánítás joga már az alapjogok elismerésének első hullámában, a 18-19. századi polgári forradalmak korában vívták ki méltó helyüket az emberi jogok közt. „Ettől kezdve merült fel egyáltalán az is, hogy a két alapjog egymással kollízióban állhat, ekként közöttük rangsorolni kell,” fejtörést okozva ezzel a büntető törvénykönyvek kodifikátorainak is. E kérdést illetően a magyar jogtudomány már a Csemegi Kódex megalkotása előtt is azon az állásponton volt, hogy az emberi méltóságnak mint az alkotmányos rend alapjának – mind egyéni, mind pedig közösségi szinten – védelmet kell élveznie a véleménynyilvánítási szabadság visszaélésszerű gyakorlásával szemben.¹

Az emberi méltóság kiemelt szerepe a magyar felfogásban tehát már évszázadokra nyúlik vissza. Napjainkban az emberi méltóság minden embert, pusztán az emberi mivoltánál fogva megillető különleges erkölcsi és jogi státusz, jog felett álló érték, amelynek alapján minden ember követelheti, hogy ezt a minőségét tartsák tiszteletben. Olyan minimális elismertségről van tehát szó, amely biztosítja, hogy az emberi mivoltát senkinek se vonhassák kétségbe. E jogból további alapjogok is levezethetők. Ily módon nevezhetjük az élethez és az emberi méltósághoz való jogot anyajognak, az önrendelkezési szabadság eredőjének.² Az élethez és az emberi méltósághoz való jog jelentőségét mutatja továbbá, hogy azok valamennyi állam alapjogi katalógusának élén álló, oszthatatlan, egyetemes emberi alapjog.³ Az ember élethez és méltósághoz való joga így a magyar Alkotmánybíróság gyakorlata által kialakított hierarchiában is az első helyet foglalja el az alapjogok sorában.

A téma tárgyalásának szempontjából a másik kulcsfontosságú alapjog a kommunikációs jogok anyajoga, a véleménynyilvánítás szabadsága. Maga a társadalmi kommunikáció a kommunikációs jogok lévén valósul meg. Ezek alapozzák meg az egyén részvételét a társadalmi- és politikai életben. Éppen ezért a „vélemények piacán” szükség van a gondolatok szabad áramlására, így méltán tartják őket a fejlett demokráciák, jogállamok legbecsesebb szabadságjogának.⁴ A szólás szabadsága nélkül demokratikus államrend sem létezhetne, így az emberi élethez és méltósághoz való joghoz hasonlóan a nemzetközi jog emberi jogi dokumentumai kiemelt fontosságú alapjogként ismerik el a szólás szabadságát is. Mindezt figyelembe véve az AB a 30/1992. (V. 26.) számú alaphatározatban ragadta meg az alkalmat arra, hogy kialakítsa saját véleményszabadság

---

¹ BÁRÁNDY GERGELY: *A gyűlöletbeszéd Magyarországon*, 2009, Scolar, Budapest, 52. o.

² 23/1990. (X. 31.) AB határozat.

³ HORVÁTH DÓRA: Véleménynyilvánítás szabadsága kontra gyűlöletbeszéd, in *Studia Iuvenum Iurisperitorum*, 2004/2. szám, 41-70. o.

⁴ SZÉKELY LÁSZLÓ: *Magyar sajtó és médiajog*, 2007, Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 29. o.

badság-képét. A tartalomsemlegesség elvének megfogalmazása mellett a Testület anyajogként jelölte meg a véleménynyilvánítás szabadságához való jogot.⁵

3. SZABADSÁG VS. MÉLTÓSÁG

A mai társadalmi köztudatban e két – az előzőekben felvázolt módon – egymással szemben álló jognak, egymás mellett és egymást kiegészítve kell működnie. Abban az esetben pedig, ha az egyik jogot valaki visszaélésszerűen gyakorolja akként, hogy ezzel mások alanyi jogát sérti, erre a jogalkotásnak válaszolnia kell.⁶ A téma külön érdekességét az adja, hogy az élethez és emberi méltósághoz való jog után a második helyre éppen a véleménynyilvánítás szabadságát sorolta a taláros testület az alapjogok hierarchiájában. Nem meglepő tehát, hogy amikor ez a két alapjog összeütközik, nagyon nehéz megtalálni az alkotmányos megoldást. Hosszas fejtörés és a konkrét ügy mélyreható elemzése után sem könnyű állást foglalni az ilyen kérdésekben. A nem ritkán meghökkentő jogesetek sokfélesége és pikantériája indokolja az esetről esetre való alapos mérlegelés fontosságát, a konkrét körülmények alapos kivizsgálását. Ezért nem is igazán lehet általános elveket kialakítani, csupán segítő kezet nyújthatnak a korábbi esetek tanulságai az újabb problémák eldöntésére.

Az alapjogok rangsorában elfoglalt pozíciójából adódóan a szabad véleménynyilvánításhoz való jog jó eséllyel veszi fel a „harcot” az emberi méltósággal. Privilegizált helyzete azonban nem jelenti azt, hogy korlátozhatatlan lenne, pusztán a tartalma alapján viszont semmilyen vélemény sem korlátozható. A gondolatok és vélemények korlátozásánál mindig fenn kell állnia valamilyen jelentős kényszerítő jognak vagy érdeknek, a kijelentés tartama és körülményei tehát együtt igazolják a korlátozást. Ezek alapján nagyjából négy érték mentén lehet megvonni a véleményszabadság határait. A védendő értékek hierarchiájának élén az állam érdekei (alkotmányos rend, külső és belső biztonság, államtitok védelme) állnak, azokat a társadalom érdekei (közkerülés, közbiztonság, köznyugalom), az egyes társadalmi csoportok érdekei (faji, etnikai, vallási, nemi diszkriminációval szembeni védelem) és az egyéni érdekek (jó hírnév, becsület, személyes adatok védelme, magánélet szentsége) követik.⁷ A védelem elsősorban a nézet, a kritika és a bírálat szabadságát tartalmazza, azok szélsőségesebb formáit is beleértve, a tények meghamisítására viszont nem terjed ki.⁸ Ebből következően büntetést az olyan megnyilvánulásokkal szemben lehet kilátásba helyezni, melyek mások emberi méltóságát durván sértik. Amikor a szólásszabadság korlátozásának kérdése felmerül, legtöbbször a korlátozás ellen és mellett egyaránt lehetséges morális megalapozottságú érveket állítani. Erkölcsi alapon tehát teljes meggyőző erővel számos kérdésben nem támasztható alá sem a szólásszabadság szűkebb, sem tágabb értelmezése.⁹

Más a helyzet a méltóság oldalán. Az AB gyakorlatából arra következtethetünk, hogy az emberi méltósághoz való jog tulajdonképpen egyfajta „jolly joker” az emberi jogok „paklijában”, hiszen mint szubszidiárius alapjog (anyajog) mind az Alkotmánybíróság, mind a rendes bíróságok által bármikor felhívható, amikor az Alkotmány nem tartalmaz olyan konkrétan nevesített alapjogot, amely sérült, mégis az emberi méltóság sérelme állapítható meg.¹⁰ Ennélfogva még jobban kiszélesedett az az esetkör, amikor az emberi méltóság megsértésére hivatkozva korlátozzák a véleménynyilvánítás szabadságához való jogot. Ugyanakkor látnunk kell azt is, hogy az emberi méltóság csak az élethez való joggal összefüggésben, azzal egységet képezve korlátozhatatlan (pl. halálbüntetés, abortusz, eutanázia kérdései), ha attól elválik, az egyes, belőle származó részjogosítványok már korlátozhatóak.¹¹ A korlátozás igazolhatósága lényegében minden esetben a szólás által okozott vagy okozható sérelemtől függ, ezt pedig az adott hely, idő és körülmények határozzák meg.

Ezek fényében kell gondos mérlegelést végeznie a jogalkotónak, ill. a jogalkalmazónak, amikor egy konkrét ügyben felmerül a közösségek méltóságának sérelme. A jog tehát – éppen a szabadság és az emberi méltóság megóvása érdekében – a szembenálló érdekek örökös egyensúlyozására kényszerül.

⁵ KOLTAY ANDRÁS: A véleménynyilvánítás szabadsága. Fogalmi tisztázás az Alkotmány 61. §-hoz, in *Századvég*, 2008/48. szám, 77-104. o.

⁶ BÁRÁNDY: i. m. 20. o.

⁷ HALMAI GÁBOR: *A véleményszabadság határai*, 1994, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 276-277. o.

⁸ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat.

⁹ KOLTAY ANDRÁS: A szabadság méltósága, in *Századvég*, 2008/49. szám, 145-153. o.

¹⁰ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat.

¹¹ KOLTAY ANDRÁS: Az emberi jogok, az emberi méltóság és az alkotmányos rend védelme a magyar médiaszabályozásban, in *In Medias Res*, 2012/1. szám, 37-66. o.

4. EGYÉNI MÉLTÓSÁG ÉS KÖZÖSSÉGEK MÉLTÓSÁGA?

A téma érdemi továbbtárgyalása előtt szükséges kitérnem egy jelentős kérdés tisztázására: mégis mit érthetünk egy közösség méltósága alatt? Az egyéni, ill. a közösségi méltóság fogalmát jogi fogalmakkal nem tudjuk definiálni. Az AB sem vállalkozott az emberi méltóság pontos definiálására, bár a jog számos jellemzőjét és funkcióját meghatározta. Emellett a magyar jogrendben kizárólag néhány alkotmánybírói határozat és bírói ítélet használja a „közösség méltósága” kifejezést, ezzel elismerve létezését, védendő értéknek tekinti azt.¹²

Fontos azt is megemlíteni, hogy *Kukorelli István* a korábbi alkotmányos alaphelyzetből kiindulva nem ismerte el a közösségek méltóságához való jogát. A 14/2000. (V. 12.) AB határozathoz csatolt különvéleménye szerint a méltóság csak az egyénekhez kapcsolódhat, így közösségek védelméről nem beszélhetünk, csakis az egyéneket kell védeni.¹³ A jogalkotó azonban sosem erre hivatkozott törvény-javaslatában. A közösséget alkotó, egymással szoros összefonódásban álló egyének emberi méltóságának ugyanis van egy olyan kifejeződése, amely csak és kizárólag azáltal létezik, hogy az adott személy a közösséghez tartozik. Ez nem más, mint a közösség tagjának azon egyéni méltósága, amely a közösséghez tartozásnál fogva létezik, ez pedig ugyanúgy méltó a védelemre.

Bárándy Gergely megfogalmazásában a közösséget, mint entitást így olyan személyösszességként definiálhatjuk, melynek tagjai egymással összetartoznak, kívülállóktól különbözőnek érzik magukat. A közösség tagjait az azonosulás és az elkülönülés tudata, valamint az tartja össze, hogy olyan saját belső normákkal, értékrenddel rendelkeznek, amelyek kikényszerítése, érvényre juttatásuk előmozdítására képes. Álláspontja szerint a közösséghez tartozás olykor egyéni döntés (vallás), de egy adott közösség jellegadó vonásai gyakran lehetnek a születés által meghatározottak is (nemzeti-, etnikai hovatartozás, szexuális irányultság).¹⁴

Koltay András egy további kérdést is felvet. Mégpedig „hogy számít-e a közösség mérete, hiszen sokak szerint minél nagyobb a közösség, annál gyengébb a tagjai közti összetartó erő. Ez azonban nem feltétlenül a mérettől függ. Egy család, mint közösség, nem mindig őrzi meg összetartozását, míg egy templomi közösségben, egyazon egyház tagjai esetében még ismeretlenek közt is felfedezhető kötőerő.”¹⁵

Összegezve azt mondhatjuk, hogy egy adott közösséghez tartozás alapjául szolgáló tulajdonságnak az ember személyiségének olyan lényeges vonását kell képeznie, mely önmagában méltó a jogi védelemre, s ezzel tulajdonképpen megalapozza az adott közösség védelmét is.

5. A KÖZÖSSÉGEK MÉLTÓSÁGÁNAK VÉDELME MAGYARORSZÁGON

5.1. A közösségek és az Alaptörvény

A Magyarországon zajló emberi jogokat, így a közösségeket is érintő változásokat a 2012. január 1-én hatályba lépett új alkotmány, az Alaptörvény indította meg, mely azóta már az ötödik módosítását is megélte. Magyarország Alaptörvényéből az emberi méltósághoz való jog dominanciája olvasható ki. A benne foglalt Nemzeti Hitvallás szerint az emberi lét alapja az emberi méltóság. Ennek megfelelően a Szabadság és felelősség című fejezet II. cikke kimondja az emberi méltóság, mint minden embert megillető jog sérthetetlenségét, méghozzá elsőként az alapjogok sorában.

A véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos alkotmányos és törvényi szabályozás az utóbbi három évben sokat változott. A véleménynyilvánítás szabadságát biztosító rendelkezés 2010 óta az egyik legtöbbet módosult cikke az alkotmányunknak.¹⁶ A IX. cikk (1) bek. deklarálja a véleménynyilvánítás szabadságához való jogot, a (2) bek. pedig „elismeri és védi a sajtó szabadságát és sokszínűségét, biztosítja a demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatás feltételeit.”

„Újdonságként” jelenik meg a (4) bekezdésben rögzített véleménynyilvánítási korlát: „A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.” Az

¹² KOLTAY ANDRÁS: A közösségek méltóságának védelme, in *Iustum Aequum Salutare*, 2005/1. szám, 147-169. o.

¹³ 14/2000. (V. 12.) AB határozat Kukorelli István különvéleménye.

¹⁴ BÁRÁNDY: i. m. 28-29. o.

¹⁵ KOLTAY ANDRÁS: *A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban*, 2009, Századvég Kiadó, Budapest, 549. o.

¹⁶ SMUK PÉTER: Ostrom vagy felújítás alatt? A véleményszabadság új határai, in *Közjogi Szemle*, 2013/2. szám, 25-34. o.

emberi méltóság védelme persze eddig is általánosan elfogadott korlátja volt a szólásszabadságnak. Most viszont már explicit módon is megjelenik ez a korlát. A negyedik módosítás indoklása szerint ez azért szükséges, hogy megteremtődjenek az alkotmányos alapjai annak, hogy a közösségek méltóságának megsértése esetén polgári jogi eszközökkel lehessen szankcionálni a gyűlölködő megnyilvánulások bizonyos eseteit.

E megközelítésből érthető a kifejezetten a közösségek védelmét célzó (5) bek. is, mely szerint „A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.” A módosítási javaslat indoklása szerint ugyanis az AB erre vonatkozó korábbi gyakorlata világossá tette, hogy törvényi szinten nem biztosítható hatékony fellépés a közösségek védelmének kiterjesztése érdekében,¹⁷ ezért – mint e példa is mutatja – a jogalkotó az Alaptörvény módosításával kívánja megalapozni azt.

Az alkotmányos alaphelyzet tehát úgy összegezhető, hogy az emberi méltóság és a véleménynyilvánítás szabadsága kiemelt helyet foglalnak el az alapjogok rendszerében, de a véleményszabadság egyes esetekben meghajol az emberi méltóság előtt. Továbbá felmerül a kérdés, hogy újításként értékelhető-e az alaphelyzethez képest a IX. cikk (4) bek., hisz szó szerint értelmezve ez alapján a méltóság minden esetben a szólásszabadság felett állna, korlátozásának indokoltsága pedig fel sem merülhetne. A hazai alkotmányos felfogás számára azonban nem is ez jelenti az igazi kihívást, hanem sokkal inkább a közösségek méltóságának védelme.¹⁸

5.2. Büntetőjogi vonatkozások

A 2010 óta zajló közjogi változások nem hagyták érintetlenül a büntetőjog területét sem. Az új Büntető Törvénykönyv (Btk.) 2013. július 1-én lépett hatályba, s némileg felbolygatta a közösségek védelmét szolgáló rendelkezéseket is.

Az alább tárgyalt tényállások egytől egyig a véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi korlátait jelentik a közösségek emberi méltóságának védelme érdekében. Ezen tényállások többsége a köznyugalom elleni bűncselekmények fejezetében található, nem véletlenül, hisz az általuk védett jogi tárgy szinte minden esetben a köznyugalom fenntartása, a társadalmi béke megőrzéséhez fűződő érdek, emellett jelenik meg a közösségek méltóságának tiszteletben tartása.

5.2.1. A gyűlöletbeszéd

A közösségi méltóság megsértésének leggyakoribb formája a gyűlöletbeszéd. Halmai Gábor az alábbiakban lényegre törően foglalja össze a gyűlöletbeszéd jellemzőit: „A kommunikációnak ebbe a csoportjába azok a beszédek tartoznak, amelyekkel a beszélő – általában előítéllettől vagy éppen gyűlölettől vezérelve – a társadalom faji, etnikai, vallási, vagy nemi csoportjairól, vagy azok egyes tagjairól a csoporthoz tartozásukra tekintettel mond olyan véleményt, ami sértheti a csoport tagjait, és gyűlöletet kelthetnek a társadalomban a csoporttal szemben.”¹⁹ Ezt a fogalmat *Tilk Péter* egy újabb elemmel egészíti ki, szerinte a gyűlöletbeszéd fogalmi eleme a félelemkeltésre való alkalmasság is.

A magyar jogrendszer egészét figyelembe véve az lehet az első benyomásunk, hogy a gyűlölet „ritka fehér holló” a jog világában.²⁰ A „gyűlöletbeszéd” kifejezés a magyar jogrendszer egyetlen pontján sem bukkan fel, azon ma elsősorban a közösség elleni uszítás bűncselekményét értjük. A közösség elleni uszítás csupán a bűncselekmény elnevezésén változtatott a régi Btk.-beli közösség elleni izgatáshoz képest, annak lényegi tartalma változatlan maradt. A hatályos Btk. szövege tehát így szól: „Aki nagy nyilvánosság előtt a) a magyar nemzet ellen, b) valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport ellen, vagy c) a lakosság egyes csoportjai ellen – különösen fogyatékosokra, nemi identitásra, szexuális irányultságra tekintettel – gyűlöletre uszít, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”²¹ Egyetlen változás a fogyatékoság, nemi identitás és szexuális irányultság mint védett csoportképző szempontok nevesítése. Ez azonban

¹⁷ T/9929. számú törvényjavaslat Magyarország Alaptörvényének negyedik módosításáról. Részletes Indoklás.

¹⁸ SMUK (2013a): i. m. 25-34. o.

¹⁹ HALMAI GÁBOR: *Kommunikációs jogok*, 2002, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 114. o.

²⁰ FÖLDESI TAMÁS: A gyűlölet és a büntetőjog (A Janus arcú gyűlöletbeszéd), in LACZKÓ SÁNDOR – DÉKÁNY ANDRÁS (szerk.): *Lábjegyzetek Platónhoz – A gyűlölet*, 2008, Pro Philosophia Szegedi Alapítvány – Magyar Filozófiai Társaság, Szeged, 262-272. o.

²¹ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről. 332. § Közösség elleni uszítás.

érdemi változást nem indukál, hisz ezek a társadalmi csoportok eddig is védelemben részesültek, így megemléstük csupán egyfajta gesztusként értékelhető az érintettek felé.

Érdemes szólnunk az AB gyűlöletbeszédéről kialakított felfogásáról, a jogalkotó ugyanis a demokrácia két évtizede alatt már több próbálkozást is tett e bűncselekmény fogalmának a kiszélesítésére, s tette mindezt a közösségek védelme jegyében. Az AB négy elvi jelentőségű határozatában „zongorázta végig”, hogy mely elkövetési magatartások pönalizálása minősül alkotmányellenesnek.

Az első eset 1992-ben került a testület elé. A régi Btk. 269. § rendszerváltás után módosított szövege az uszítás mellett egy második bekezdést is tartalmazott. Ez büntetni rendelte azt, „*aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el*”. A beadványozók mindkét magatartás kriminalizálását sérelmezték. A taláros testület határozata szerint az (1) bekezdésbe foglalt uszítás büntetése alkotmányos, mivel az elkövetői magatartás alkalmas arra, hogy az emberekben a szenvedélyt oly magas fokra lobbantsa, hogy az a rend és béke megzavarásához vezessen. A (2) bekezdésbe foglalt magatartás – melynek büntetése önmagában véve csak elvontan védi a társadalmi békét – azonban nyilvánvaló és jelenlévő veszélyt nem eredményez, ezért annak büntetése alkotmányellenes.²²

Évekkel később a 269. § újabb módosításon esett át. A jogalkotó felvette a tényállásba a „*gyűlölet keltesére alkalmas egyéb cselekményt követ el*” fordulatot. Az AB ezt a mondatrészt is törölte a tényállásból, mivel az leszállítja a korlátozhatóság küszöbét. A '92-es határozatra visszautalva csak az uszítás foglalja magában a bizonyos mérték feletti veszélyt, ami megengedhetővé teszi a korlátozást.²³ Alkotmánybíráink még 2004-ben is a '92-es határozatra hivatkoztak, amikor az uszítást felváltó „*mást gyűlöletre izgat vagy erőszakos cselekmény elkövetésére hív fel*”, ill. „*másokat becsmérel vagy megaláz*” fordulatokat is alkotmányellenesnek minősítették. Döntésüket lényegében arra alapozták, hogy a 2003. évi izgatási törvénymódosítással a jogalkotó szándéka nyilván az volt, hogy az izgatás fogalmába ne csak a legveszélyesebb cselekményeket lehessen beleérteni, csökkentve ezzel az alkotmányosan elismert büntethetőségi szintet.²⁴

Az utolsó alkotmányos próbatételre 2008-ban kerül sor, amikor az Országgyűlés egy új tényállást fogadott el, mely osztozott az eddig tárgyaltak sorsán. A 181/A. § hatálybalépésével büntethetővé vált volna az, *aki nagy nyilvánosság előtt olyan kifejezést használ vagy híresztel, ill. olyan, különösen önkényuralmi rendszerre vagy eszmére emlékeztető vagy utaló testmozdulatot tesz, amely alkalmas arra, hogy egy csoport becsületét csorbítsa*. Ez esetben a köznyugalom megzavarására alkalmatlan módon kifejezett vélemény is büntetendő lett volna, ezért az alkotmánybírák még a 2004-es esetről is könnyebben megindokolhatták az új tényállás alkotmányellenességét. Továbbá rámutattak arra is, hogy nem magának a közösségnek, mint meghatározatlan személyek összességének vagy a tagoktól elváló szervezetnek van méltósága, hanem a közösséget alkotó egyének emberi méltóságához való alanyi joga érdemes a védelemre.²⁵

Összességében elmondhatjuk, hogy a gyűlöletbeszéd hazai pönalizálása stabilizálódott egy biztos szinten, ami kiállta a jogalkotó minden, annak lazítására irányuló próbálkozását. Az Alaptörvénybe foglalt rendelkezések ugyanakkor már lehetővé tennék az alkotmányosan elismert büntethetőségi szint csökkentését, ilyen irányú próbálkozás azonban még nem történt, s talán nem is fog. A „közösség elleni izgatás” tényállásának „uszításra” való átkeresztelése ugyanis jelentheti azt, hogy a jogalkotó fejet hajtott az AB előtt, így nem áll szándékában az uszításnál enyhébb magatartási formák szankcionálása. Szükséges továbbá megemlíteni Sajó András véleményét, miszerint a magyar felfogás a tartalmak megkülönböztetésének tilalmához ragaszkodva ellentétbe kerül mind az amerikai, mind az európai felfogással. Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlata szerint vannak védelemre méltatlan tartalmak: részben éppen azok, amelyeket a 2003. évi izgatási törvénymódosítással valószínűleg szankcionálni próbáltak.²⁶

5.2.2. A nemzetiszocialista és a kommunista rendszerek bűneinek tagadása

A nemzetiszocialista és a kommunista rendszer bűneinek nyilvános tagadása korábban a közösség elleni izgatás körébe tartozó bűncselekmény volt. 2010-ben került be a régi Btk.-ba a holokauszt nyilvános tagadá-

²² 30/1992. (V. 26.) AB határozat.

²³ 12/1999. (V. 21.) AB határozat.

²⁴ 18/2004. (V. 25.) AB határozat.

²⁵ 95/2008. (VII. 3) AB határozat. Figyelemre méltó Kiss László különvéleménye, melyben kifejtette, hogy Magyarországon olyan bírói gyakorlat rajzolódik ki, amely a véleménynyilvánítás jogát már csaknem korlátozhatatlannak tekinti.

²⁶ SAJÓ ANDRÁS: A faji gyűlölet igazolása büntetendő, in *Fundamentum*, 2004/4. szám, 21-34. o.

sát szankcionáló tényállás, amit rövidesen a nemzetiszocialista és a kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadására kérésztelt át a jogalkotó. Ezt a tényállást vezette át némileg pontosított formában az új törvénykönyvbe is. A hatályos Btk. szövege szerint „Aki nagy nyilvánosság előtt a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek által elkövetett népiirtás vagy más, emberiesség elleni cselekmények tényét tagadja, kétségbe vonja, jelentéktelen színben tünteti fel, vagy azokat igazolni törekszik, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”²⁷ Az „igazolni törekvés” itt új elkövetési magatartásként értékelhető.

Az alig néhány éve bevezetett tényállás már az AB próbáját is kiállta. Szinte még „meg sem száradt a tinta” a holokauszttagadás tényállását módosító törvényi rendelkezésen, amikor 2010. augusztus 4-én Biszku Béla, egykori magas beosztású MSZMP-politikus a Duna Televízió Közbeszéd című műsorában az 1956-os forradalmat ellenforradalomnak, nemzeti tragédiának nevezte. Továbbá kifejtette, hogy a forradalom után indult eljárásokat nem tekinti koncepciós pereknek, mert azok, szerinte, az „elkövetett cselekmények miatt” indultak. Biszku ellen 2011 januárjában emelt vádat az I. és a XII. kerületi ügyészség a nemzeti-szocialista és kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása miatt. A vádirat lényege szerint Biszku a fent említett televíziós műsorban nagy nyilvánosság előtt a kommunista rendszer bűneit jelentéktelen színben tüntette fel.²⁸

A Biszku-per bírója 2011 februárjában azonban felfüggesztette az eljárást, mivel alaptörvényellenesnek ítélte az ügyben alkalmazandó 269/C. §-t, s kezdeményezte a tényállás Alaptörvénnyel való összhangjának a felülvizsgálatát. Az AB soron kívül hozott határozata szerint egyrészt „a nemzetiszocializmus és a kommunizmus bűneinek tagadása a véleménynyilvánítás szabadságával való olyan visszaélésnek tekintendő, ami nem csupán az áldozatok közösségét, de a velük közösséget vállaló, demokratikus értékek mellett elkötelezett állampolgárok méltóságát is súlyosan sérti.” Másrészt „a demokratikus működés alapfeltétele a jogállamiság legfontosabb értékei mellett társadalmi elkötelezettség megóvása (...) e törekvés, mint alkotmányos cél érdekében is szükséges a demokratikus eszme társadalmi megkérdőjelezésére alkalmas megnyilvánulások elleni hatékony fellépés.” Harmadrészt a rendelkezés a köznyugalmat is védi, márpedig a szóban forgó bűnök nyilvános tagadása arra is alkalmas lehet, hogy közfelháborodást keltve, a köznyugalom megzavarásához vezessen. Mindezen alkotmányos értékeket és célokat figyelembe véve a véleménynyilvánítás szabadságának e büntetőjogi korlátozása szükséges és arányos mértékűnek tekinthető.²⁹

5.2.3. Önkényuralmi jelképek használata

1993-ban egy másik új tényállással egészült ki a Btk., amely 269/B. §-a büntetni rendelte a különféle önkényuralmi jelképek terjesztését, nagy nyilvánosság előtt való használatát, ill. közszemlére tételét. Büntetőjogi felelőssége nem volt megállapítható annak, aki e cselekményét ismeretterjesztő, oktatási, tudományos vagy művészeti célból követte el.³⁰

2000-ben ez a rendelkezés is alkotmánybírói normakontroll alá került. A testület megállapította, hogy a gyűlöletre uszítás tényállásánál szélesebb körben, de a gyalázkodásnál szűkebben, alkotmányosan büntetőjogi korlátozás alá vonható a közösségek méltóságát sértő magatartás, ha az a köznyugalom megzavarására alkalmas. Az AB hangsúlyozta Magyarország sajátos történelmi helyzetét is. A múltban sérelmet elszenvedett emberekben és különféle közösségekben az önkényuralmi jelképek használata ugyanis fenyegettség érzetet, konkrét tapasztalatokon alapuló félelmet ébreszthet, a totalitárius eszmékhez kapcsolódó embertelenségek megismétlődésének rémét kelthetik fel.³¹

A tényállás márpedig sántikált, hiszen az alapján a (2) bekezdésben meghatározott kivételeket leszámítva bármilyen, köznyugalom megzavarására alkalmatlan magatartást is büntetni lehetett, így az izgatási határozatokhoz viszonyítva alkotmányellenes. *Kukorelli István* a már említett különvéleményében fel is rótt a testületnek, hogy itt is a „*clear and present danger*” mércét kellett volna alkalmazni.³² Ezt a kialakult állóvizet látszott felkavarni Vajnai Attila Strasbourgig is eljutott ügye. Vajnai egy bejegyzett politikai párt tiszt-

²⁷ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről. 333. § A nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása.

²⁸ Ld. <http://www.mabie.hu/node/618> (2013.10.26.).

²⁹ 16/2013. (VI. 20.) AB határozat.

³⁰ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről. 269/B. § Önkényuralmi jelképek használata.

³¹ 14/2000. (V. 12.) AB határozat. Holló András párhuzamos indoklásában hozzátette, hogy az ilyen cselekmények a demokratikus jogállamot és annak védelmét szolgáló tilalmakba is ütköznek.

³² Uo. Kukorelli István különvéleménye.

ségviselőjeként, a párt jogszerűen tartott rendezvényén viselte a vörös csillagot, s tartott ott beszédet. A Fővárosi Bíróság 2005-ben vétkesnek találta Vajnait önkényuralmi jelkép használata miatt. Ezzel szemben az Emberi Jogok Európai Bírósága elmarasztalta Magyarországot, mivel Vajnai a vörös csillagot, mint a munkásmozgalom évszázados jelképét viselte. A strasbourgi székhelyű bíróság döntésében azt is megállapította, hogy „a tilalom túlságosan széleskörű, tekintettel a vörös csillag többes jelentésére.”³³

Az eset ellenére a szóban forgó tényállás érintetlen maradt, 2012-ben azonban maga Vajnai Attila a véleménynyilvánítás aránytalan korlátozására és a saját ügyében hozott strasbourg-i ítéletre hivatkozva az AB görcsöve alá küldte azt. A taláros testület figyelembe vette, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete fényében „már nem tartható az az érv, hogy a korlátozás »a demokrácia megszilárdításának és fenntartásának biztosítása végett szükséges.«” Az AB döntése szerint az önkényuralmi jelképek betiltásának természetesen lehet helye, különösen, hogy „a 20. század szélsőséges politikai diktatúráihoz kötődő szimbólumai-val összefüggő magatartások egyrészt érzékenyen érinthetik, illetve sérthetik az emberi méltóságot, másrészt ellentétesek az Alaptörvényből levezethető alkotmányos értékrenddel.” A Btk.-ban szereplő tiltás azonban túlságosan tág, „mert nem differenciál, hanem a jelképhasználatot általában rendeli büntetni.” Márpedig a jelképhasználat céljának, az elkövetés módjának vagy annak hatásának vizsgálata hiányában olyan magatartások is büntetendőnek minősülnek, amelyek bűncselekménnyé nyilvánítása aránytalanul korlátozza a véleménynyilvánítás szabadságát.³⁴

A fenti határozat értelmében az új Btk.-ba változatlan szöveggel beemelt tényállást még a hatályba lépése előtt megsemmisítésre ítélték. A jogalkotó tehát a következőképpen írta át az akkor, ill. a jelenleg hatályos Btk. szövegét: „Aki horogkeresztet, SS-jelvényt, nyilaskeresztet, sarló-kalapácsot, ötágú vörös csillagot vagy ezeket ábrázoló jelképet a köznyugalom megzavarására alkalmas – különösen az önkényuralmi rendszerek áldozatainak emberi méltóságát vagy kegyeleti jogát sértő – módon a) terjeszt, b) nagy nyilvánosság előtt használ, vagy c) közszemlére tesz, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt elzárással büntetendő.”³⁵ Ez a megfogalmazás implikálja a korábbi (2) bekezdésbe foglalt mentesítő körülményeket, valamint pontosabban körülírja a bűncselekmény eredményének megvalósulási feltételeit is.

5.2.4. Nemzeti jelkép megsértése

Szintén 1993-ban került be a Btk.-ba a nemzeti jelképek büntetőjogi védelmét biztosítani hivatott bűncselekmény. Az AB az ezredfordulón döntött e rendelkezés alkotmányossága felől is. A beadott indítvány szerint a Btk. 269/A. § sértette a véleményszabadságot azáltal, hogy e szakasz szabadságvesztéssel sújtotta azt, aki nagy nyilvánosság előtt a Magyar Köztársaság himnuszát, zászlaját vagy címerét sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el.

Döntése során az AB összehasonlító elemzést alkalmazott, mely során arra a következtetésre jutott, hogy a felségjelvényeket, ill. állami jelképeket Európa-szerte a magyarhoz hasonló terjedelmű büntetőjogi szankcióval védik, megsértésüket az állam elleni bűncselekmények közt említik. A fokozott védelmet indokolja továbbá az Alkotmány XIV. fejezete, mely az ország külső és belső integritásának alkotmányos szimbólumaként kezeli az ott felsorolt nemzeti jelképeket, s a Btk. is csak ezeket védi. A felségjelvények emellett szorosan kapcsolódnak az alkotmányos demokrácia megteremtéséhez is. Nem utolsó sorban figyelembe kell venni a történelmi körülményeket is, az előző rendszer internacionalizmusa ugyanis elnyomta a nemzeti jelképek használatát. Mindezek alapján az AB elutasította a megsemmisítésre irányuló indítványt.³⁶

Fontos megemlíteni a határozathoz csatolt párhuzamos indoklásokba foglaltakat is. Erdei Árpád kiemelte, hogy a véleménynyilvánítási szabadságot a köznyugalom védelme mellett a közösségek méltósága érdekében is lehet korlátozni.³⁷ Érdekesnek mondható *Kukorelli István* állásfoglalása, aki párhuzamos indoklásában tulajdonképpen támadta a határozatba foglaltakat. Szerinte ugyanis az Alkotmány 61. §-ának (szabad véleménynyilvánítás joga) alkalmazási körét kissé leszűkítették. A határozatban ki kellett volna mondani, hogy a szólásszabadság, a művészeti kifejezés és a tudomány szabadsága némileg elsőbbséget élvez a nemzeti jelképek büntetőjogi védelmével szemben. „Nem minősíthető ugyanis társadalomra veszélyesnek önmagában a nemzeti jelképeket érintő negatív vélemény kifejezése, a tudományos bírálat, de még az olyan művé-

³³ KOLTAY ANDRÁS: Vajnai-ügy, in *Jogesetek Magyarázata*, 2010/1. szám, 77-82. o.

³⁴ 4/2013. (II. 21.) AB határozat.

³⁵ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről. 335. § Önkényuralmi jelkép használata.

³⁶ 13/2000. (V. 12.) AB határozat.

³⁷ Az AB szerint a nemzeti jelképek a nemzethez, mint közösséghez való tartozás kinyilvánításának eszközei is. Jelen esetben tehát a magyar nemzet, mint többségi társadalmi csoport minősül védendő közösségnek.

szi kifejezés sem, amely a jelképeket meghökkenítő módon értékeli vagy azokat sajátos szemléltető eszközként használja.”

Kukorelli meglátása azonban az új Btk.-ban már megjelenni látszik. A jelenleg hatályos rendelkezés így szól: „Aki nagy nyilvánosság előtt Magyarország himnuszát, zászlaját, címerét vagy a Szent Koronát sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, illetve azokat más módon meggyalázza, ha súlyosabb büncselekmény nem valósul meg, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”³⁸ Az „*illetve azokat más módon meggyalázza*” fordulatnak a „*vagy más ilyen cselekményt követ el*” fordulat helyére történő beemelését értékelhetjük az elköveti magatartások leszűkítéseként, hiszen a „meggyalázás” nem feltétlenül foglalja magában a negatív véleményt, ábrázolást, kritikát vagy bírálatot. Emellett láthatjuk, hogy a Szent Koronával is kiegészült a védendő nemzeti jelképek köre, megfelelően ezzel az Alaptörvény értékrendjének is. Smuk Péter szerint azonban meglepő lenne, ha a tényállás megállna az AB előtt a véleményszabadsággal szemben. A Korona ugyanis eleve védelemben részesül a címer részeként, viszont a szintén címeren szereplő kettős keresztet például nem illeti meg ilyen erős védelem. Nem erősíti meg kellően a védelem alapját a Nemzeti Hitvallás sem, mely szerint csupán „tiszteltben tartjuk” a Szent Koronát.³⁹

5.2.5. Egyéb emberi méltóság ellen irányuló büncselekmények

A teljesség igényére való tekintettel indokolt röviden bemutatni azokat a tényállásokat is, amelyek védett jogi tárgya az előbbiektől eltérően kifejezetten az emberi méltóság védelméhez fűződő társadalmi érdek, minthogy ezek alkalmazási területe az Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdése értelmében már a közösségek méltóságának megsértésére is kiterjeszhető. Ennek értelmében fogalmilag elképzelhető, hogy a rágalmazás,⁴⁰ becsületsértés⁴¹ és a kegyeletsértés⁴² elkövetése esetén a sértett egyén a közösséghez való tartozására hivatkozhat. Bár e felsorolt büncselekmények a 231. § értelmében csak magánindítványra büntethetők, az Alaptörvény ominózus cikke viszont már megadja a közösségek tagjainak is azt a jogot, hogy az őket emberi méltóságuknál fogva ért sérelem miatti igényeiket bíróság előtt érvényesítsék.

Mindez tulajdonképpen szabad kezet ad a jogalkalmazónak arra, hogy a gyűlöletbeszéd – korábban alkotmányellenesnek minősített – enyhébb formáit is szankcionálhassa, például a közösség sérelmére elkövetett gyalázkodást. A bírói gyakorlat ilyen irányba való eltolódása azonban a véleményszabadság aránytalan korlátozásához is vezethet, hiszen a büncselekmény annyi rendbéli ahány sértetteje van. Több vagy akár több száz becsületében vagy jó hírnevében sértve érzett feljelentő esetén mégis mihez kezdene a jogalkalmazó? Ráadásul az elkövető csak akkor mentesül a büntetőjogi felelősség alól, ha a becsület csorbítására alkalmas tény valónak bizonyul, a bizonyítási teher viszont az elkövetőt terheli.⁴³

Akárhonnán is nézzük, a véleményszabadság eddig lefektetett alkotmányos határai átszakadhatnak.

5.3. Polgári jogi aspektusok

A közösségi méltóság védelmének természetesen a polgári jog területén is van „keresni valója”. A közelmúltban hatályon kívül helyezett 1959. évi Polgári Törvénykönyv (Ptk.) 75. §-a általánosságban védte a 76. §-ban⁴⁴ nyílt taxációval felsorolt személyiségi jogokat. Ezek megsértése esetén a sérelmet szenvedett fél a 84. § alapján tarthatott igényt a jogvédelemre. Noha a közösséghez való tartozásra irányuló sértések még nem álltak kifejezett tilalom alatt, de az levezethető volt az egyébként védelem alatt álló emberi méltóságból.

³⁸ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről. 334. § Nemzeti jelkép megsértése.

³⁹ SMUK PÉTER: Nemzeti értékek az Alaptörvényben, in SZOBOSZLAI KISS KATALIN – DELI GERGELY (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére*, 2013, Universitas-Győr, Győr, 446-463. o.

⁴⁰ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 226. § Valakiről más előtt a becsület csorbítására alkalmas tény állítása, híresztelése, vagy ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezés használata.

⁴¹ Btk. 227. § A 226. §-ban meghatározottakon kívül mással szemben a sértett munkakörének ellátásával, közmegbízatajának teljesítésével vagy közérdekű tevékenységével összefüggésben vagy nagy nyilvánosság előtt a becsület csorbítására alkalmas kifejezés használata, vagy egyéb ilyen cselekmény elkövetése. Büntetendő továbbá az is, aki a becsületsértést tettelesen követi el.

⁴² Btk. 228. § Halott vagy emlékének a 226. vagy a 227. §-ban meghatározott módon való meggyalázása.

⁴³ A valóság bizonyítását a bíró diszkrecionális jogkörében rendelheti el. Ennek akkor van helye, „ha a tény állítását, híresztelését, illetve az arra közvetlenül utaló kifejezés használatát a közérdek vagy bárkinek a jogos érdeke indokolta.” (Btk. 229. § A valóság bizonyítása)

⁴⁴ Egyenlő bánásmóddhoz való jog, lelkiismereti szabadság, személyes szabadság, testi épség, egészség, becsület, emberi méltóság. (1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről. 76. §)

Ugyanakkor, ha egy közösség tagja erre hivatkozva pert indított, az elkövető könnyen kibújhatott a felelősség alól mondván, hogy magatartásával a vele szemben álló felet nem kívánta közvetlenül megsérteni.

Ezt a „páthelyzetet” kísérelte meg feloldani a jogalkotó, kiterjesztve a közösséghez való tartozáson alapuló személyiségsértő megnyilvánulásokra is a polgári jogi védelmet. A 2007 őszén benyújtott, T/3719. számú törvényjavaslat az egyén méltóságának sérelmét tette megállapíthatóvá, ha azt a közösséget érné atrocitás, amelyhez az egyén tartozik.⁴⁵ Példálódzó jelleggel nevesített néhány ilyen védett közösséget képző tulajdonságot is (a nemzeti vagy etnikai kisebbséghez való tartozás, vallás, szexuális irányultság és nemi identitás). A javaslat kifejezetten rögzítette a kimentési tilalmat, miszerint a jogsértő már nem hivatkozhat arra, hogy sérelmezett magatartása nem közvetlenül és felismerhetően a sérelem alapján igényt érvényesítő fél vagy felek ellen irányult. Mindezt azzal indokolták, hogy léteznek olyan életszerű esetek, amikor a közösséget érő sértő megnyilvánulások a közösség tagjainak emberi méltóságát, általános személyiségi jogait sértik. Ha az adott közösség kellően szűk, és olyan tulajdonság határozza meg, amely az emberi személyiség lényegi vonása, akkor a közösség elleni megnyilvánulás »átsugárzik« az adott közösséghez tartozó egyénekre. A javaslat emellett érvényesíthetővé tette az ilyen irányú igényeket az emberi és állampolgári jogok védelmét célzó közhasznú társadalmi szervezetek vagy alapítványok javára is.⁴⁶

Az AB azonban a javaslat megsemmisítését mondta ki, az ugyanis több sebből vérzett. Egyrészt diszkriminatívnak találták azt, mert a többségben lévő közösségeket meg sem említi, csupán a kisebbségben lévő csoportokról szól, de még azok közül is csak önkényesen szelektál. Másrészt bár az AB elismerte, hogy bizonyos esetekben a közösséghez tartozás az ember személyiségének meghatározó eleme lehet, s így az védelmet élvezhet, a „közösségek méltósága” önálló alapjogként mégsem értelmezhető, az „átsugárzásra” pedig túl tág keretek között és az egyén csoporthoz fűződő kapcsolatának intenzitásától függetlenül kerülhet sor. Harmadrészt a közhasznú szervezetek keresetindítási joga sérti a méltóságból levezetett önrendelkezési jogot. Ráadásul a módosítás a párhuzamos igényérvényesítés lehetőségét sem zárja ki, ami végeredményben a többszöri értékelés tilalmába is ütközne.⁴⁷

Magyarország új Polgári Törvénykönyve 2014. március 15-én lépett hatályba, mely –részben a 2008-ban megsemmisített próbálkozás tanulságaiból kiindulva –jelentős változásokat tartalmaz a közösségek személyiségi jogai védelmére nézve. A törvény alkotmányosságát utólagosan, az Alaptörvény módosításával biztosította az Országgyűlés.

Az új Ptk. is kimondja a személyiségi jogok általános védelmét – immáron kifejezetten az emberi méltóságból levezetve⁴⁸ –, s nevesíti a védendő személyiségi jogokat, melyek köre némileg ki is bővült.⁴⁹ A 2:45. § meghatározza a becsületsértés („más személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására alkalmas, kifejezőmódjában indokolatlanul bántó véleménynyilvánítás”) és a jó hírnév megsértésének („valaki más személyre vonatkozó és e személyt sértő, valótlan tényt állít vagy híresztel, vagy valós tényt hamis színben tüntet fel”) polgári jogi fogalmát is. A kegyeleti jogot pedig a törvény 2:50. § tartalmazza.

A legfontosabb változás az – ismerősen csengő – 2:54. § (5) bek.: „A közösség bármely tagja jogosult a személyisége lényeges vonásának minősülő, a magyar nemzethez, illetve valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez tartozásával összefüggésben a közösséget nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértő vagy kifejezőmódjában indokolatlanul bántó jogsérelem esetén a jogsértés megtörténtétől számított harmincnapos jogvesztő határidőn belül személyiségi jogát érvényesíteni. A közösség bármely tagja a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedésének kivételével a személyiségi jogok megsértésének valamennyi szankcióját érvényesítheti.” Az új Ptk. tehát elismeri a közösségről az egyénre „átsugárzó” sérelem konstrukcióját.

A jogkövetkezmények (2:51-53. §) igazodnak a korábbi szabályozáshoz, így továbbra is beszélhetünk felrőhatóságtól független szankciókról⁵⁰ és kártérítési felelősségről. Ezek mellett lényeges újításként jelenik

⁴⁵ SMUK (2013a): i. m. 25-34. o.

⁴⁶ T/3719. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról.

⁴⁷ 96/2008. (VII. 3.) AB határozat.

⁴⁸ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről. 2:42. § A személyiségi jogok általános védelme. (2) Az emberi méltóságot és az abból fakadó személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. A személyiségi jogok e törvény védelme alatt állnak.

⁴⁹ Új Ptk. 2:43. § Nevesített személyiségi jogok.

⁵⁰ Új Ptk. 2:51. § Felrőhatóságtól független szankciók. Jogsértés megtörténtének bírósági megállapítása, jogsértés abbahagyására való kötelezés, eltiltás a további jogsértéstől, nyilvános elégtétel, sérelmes helyzet megszüntetése, jogsértés előtti állapot helyreállítása, jogsértéssel elért vagyoni előny átengedése.

meg a sérelemdíj,⁵¹ ami nem vagyoni sérelem esetén követelhető. Mindemellett a (4) bek. lehetővé teszi az ügyész számára az (5) bek. szerint jogosult hozzájárulása nélkül is a keresetindítást, amennyiben a személyi-jog megsértése közérdekbe ütközik.

6. ÖSSZEGRÉS

Láthattuk tehát, hogy a jogalkotó közösségek méltóságának fokozott védelmére irányuló törekvéseit nem törte le a megannyi sikertelen, megsemmisítésre ítélt törvényjavaslat sem. Mutatja ezt, hogy az elmúlt egy-két évben látványosan meg lett bolygatva a közösségek védelmére vonatkozó szabályozás. Ám ezúttal – előrelátóan – már az Alaptörvényt is a korábbi alkotmánybírói gyakorlat semlegesítése céljából módosították. E célokat látszik biztosítani az Alaptörvény hatályba lépése előtt meghozott alkotmánybírói döntések – negyedik módosítás általi – hatályon kívül helyezése is. E törekvések megvalósítása és az Alaptörvény ehhez igazodó „finomhangolása” azonban nem lehet elégséges ahhoz, hogy azok jelen formájukban tartósan is rögzüljenek. A taláros testület korábbi döntései ugyanis következetesen védték a véleményszabadság gondosan meghúzott alkotmányos határait, melyek figyelmen kívül hagyása bizonyos esetekben az újonnan alkalmazható büntető- és polgári jogi szankciók aránytalanságát eredményezi.

Az első ilyen aggályos pontot jelenti, hogy a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek büneinek nyilvános tagadása nem került kielégítő módon szabályozásra. Amint azt a 16/2013. (VI. 20.) számú AB határozat – nagyon helyesen – kimondta, a rendelkezés a köznyugalmat is védi, s a benne foglalt magatartások közfelháborodás keltésére alkalmasak lehetnek. Ez a kritérium azonban nem jelenik meg a tényállásban.

A nemzeti jelképek megsértése esetében egyet kell értenem azzal, hogy a Szent Korona büntetőjogi védelme nincs kellően megalapozva. A nemzeti értékek iránti tisztelet tükrében persze érthető, hogy a jogalkotó védelem alá akarta helyezni ezt a nemzeti összetartást is jelképező, felbecsülhetetlen értékű koronázási ékszert, ám ennek alkotmányos megalapozása érdekében az Alaptörvény újabb módosítása lenne szükséges. Álláspontom szerint mégsem ez lenne a helyes megoldás, sokkal inkább a Szent Korona kivétele a tényállás szövegéből.

A rágalmozás, becsületsértés és kegyeletsértés tekintetében felmerült problémákra pedig egyértelműen a bírói gyakorlatnak kell reagálnia, mégpedig azzal, hogy nem ismeri el a büntetőjog területén is az „átsugárzó” sérelem elvét. Emellett talán érdemes lenne kifejezetten leszögezni, hogy ettől függetlenül az egyént egy adott közösséghez való tartozásánál fogva is érheti becsületének csorbítására alkalmas tényállítás.

Mindezek mellett azonban az új Polgári Törvénykönyv változásai a legvitathatóbbak. Előrelépésként értékelhető ugyan, hogy a sértő magatartásnak súlyosan vagy indokolatlanul bántónak kell lennie, viszont a korábbi problémák közül többet sem sikerült végleg elsimítani. Egyrészt a közösség fogalma ugyan bővebb lett – a törvény nevesíti a magyar nemzetet is, ami utalhat a többségben lévő közösségek jogainak az elismerésére –, de még mindig nincs elég pontosan meghatározva, így nem fedi le a lakosság minden csoportját. Másrészt hiányzik a 2007-es törvényjavaslatba rendezett kimentési tilalom, így a 2:54. § (5) bek. célja kiüresedik. Harmadrészt a Polgári perrendtartás (Pp.) legutóbbi módosítása ugyan már kizárja, hogy több per folyjon egymás mellett párhuzamosan,⁵² de csupán egy harmincnapos jogvesztő határidővel próbálja meg csökkenteni a jogalkotó az ily módon indítható keresetek számát. Ugyanakkor ezen időkorlát alatt feltehetően nem csak a közösség ténylegesen sérelmet szenvedett tagjai jutnak el a keresetindításig. Ez felveti azt a nyugtalanító kérdést is, hogy a bíróság hogyan tudná kielégíteni akár felperesek százainak az igényeit. Nem utolsó sorban az ügyész keresetindítási lehetősége is problémás lehet még a későbbiekben, ugyanis általa az egyén önrendelkezési joga ismételtén sérül.

---

⁵¹ Új Ptk. 2:52. § Sérelemdíj. Akit személyiségi jogában megsértének, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért. A jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges. Mértékét pedig a bíróság az eset körülményeire – különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására – tekintettel, egy összegben kell hogy meghatározza.

⁵² 1952. évi III. tv. a polgári perrendtartásról 347-348/A. §. A Pp. a közösséghez tartozással összefüggő pereket az alperes lakóhelye, tartózkodási helye, ill. székhelye szerint illetékes törvényszékhez telepíti (ezek hiányában pedig a Fővárosi Törvényszékhez). Emellett elrendeli az ugyanazon ténybeli alapból származó ilyen perek összekapcsolását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek, cikkek

- [1.] BÁRÁNDY GERGELY: *A gyűlöletbeszéd Magyarországon*, 2009, Scolar Kiadó, Budapest.
- [2.] KOLTAY ANDRÁS: A közösségek méltóságának védelme, in *Iustum Aequum Salutare*, 2005/1. szám, 147-169. o.
- [3.] KOLTAY ANDRÁS: A szabadság méltósága, in *Századvég*, 2008/49. szám, 145-153. o.
- [4.] KOLTAY ANDRÁS: *A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban*, 2009, Századvég Kiadó, Budapest.
- [5.] KOLTAY ANDRÁS: A Vajnai-ügy, in *Jogesetek Magyarázata*, 2010/1. szám, 77-82. o.
- [6.] KOLTAY ANDRÁS: A véleménynyilvánítás szabadsága. Fogalmi tisztázás az Alkotmány 61. §-hoz, in *Századvég*, 2008/48. szám, 77-104. o.
- [7.] KOLTAY ANDRÁS: Az emberi jogok, az emberi méltóság és az alkotmányos rend védelme a magyar médiaszabályozásban, in *In Medias Res*, 2012/1. szám, 37-66. o.
- [8.] HALMAI GÁBOR: *A véleményszabadság határai*, 1994, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- [9.] HALMAI GÁBOR: *Kommunikációs jogok*, 2002, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- [10.] HORVÁTH DÓRA: Véleménynyilvánítás szabadsága kontra gyűlöletbeszéd, in *Studia Iuvenum Iurisperitorum*, 2004/2. szám, 41-70. o.
- [11.] FÖLDESI TAMÁS: A gyűlölet és a büntetőjog (A Janus arcú gyűlöletbeszéd), in LACZKÓ SÁNDOR – DÉKÁNY ANDRÁS (szerk.): *Lábjegyzetek Platónhoz – A gyűlölet*, 2008, Pro Philosophia Szegedi Alapítvány – Magyar Filozófiai Társaság, Szeged, 262-272. o.
- [12.] SAJÓ ANDRÁS: A faji gyűlölet igazolása büntetendő, in *Fundamentum*, 2004/4. szám, 21-34. o.
- [13.] SMUK PÉTER (2013a): Ostrom vagy felújítás alatt? A véleményszabadság új határai, in *Közjogi Szemle*, 2013/2. szám, 25-34. o.
- [14.] SMUK PÉTER (2013b): Nemzeti értékek az Alaptörvényben, in SZOBOSZLAI KISS KATALIN – DELI GERGELY (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére*, 2013, Universitas-Győr, Győr, 446-463. o.
- [15.] SZÉKELY LÁSZLÓ: *Magyar sajtó és médiajog*, 2007, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.

AB határozatok

- [1.] 8/1990. (IV. 23.) AB határozat.
- [2.] 23/1990. (X. 31.) AB határozat.
- [3.] 30/1992. (V.26.) AB határozat.
- [4.] 36/1994. (VI. 24.) AB határozat.
- [5.] 12/1999. (V. 21.) AB határozat.
- [6.] 13/2000. (V. 12.) AB határozat.
- [7.] 14/2000. (V. 12.) AB határozat.
- [8.] 18/2004. (V. 25.) AB határozat.
- [9.] 95/2008. (VII. 3.) AB határozat.
- [10.] 96/2008. (VII. 3.) AB határozat.
- [11.] 4/2013. (II. 21.) AB határozat.
- [12.] 16/2013. (VI. 20.) AB határozat.

Egyéb jogforrások és országgyűlési iratok

- [1.] Magyarország Alaptörvénye.
- [2.] A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény.
- [3.] A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény.
- [4.] A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény.
- [5.] A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény.
- [6.] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény.
- [7.] T/3719. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról.
- [8.] T/9929. számú törvényjavaslat Magyarország Alaptörvényének negyedik módosításáról.

HORVÁTH VIKTÓRIA*

A HAJLÉKTALANSÁG: MEGOLDÁS-E AZ ÜLDÖZÉS/BÜNTETÉS?

Napjaink egyik legégetőbb problémája a hajléktalanság. A kérdés, amellyel foglalkozom az, hogy megoldja-e a hajléktalansággal okozott problémákat, akár egyet is közülük a hajléktalanok üldözése vagy éppen büntetése. Másképpen: megszünteti-e a hajléktalanságot, ha az állam üldözi a hajléktalanokat?

A hajléktalanság problémája ugyanis az egész társadalom, nem csupán a hajléktalanok problémája. Szükséges lenne megoldásokat találni e helyzet kezelésére, kiküszöbölésére. A hajléktalanság problémájának megoldása, az ezzel összefüggő szabályozás óriási kihívásokat jelent. Folyamatosan növekszik az utcán élők száma. A helyzet jogállami megoldása kötelező a felelős intézkedések, megfelelő ellátási rendszerek, kivezető mechanizmusok által.

Munkám első részében a hajléktalanok jogi helyzetével foglalkozó Alkotmánybíróság határozatait mutatom be. Az emberi méltósághoz való joggal összefüggő visszasság veszélyét hordozza magában minden, a hajléktalanok problémájának megoldására irányuló adminisztratív javaslat, szankcionálás, amely a hajléktalanok közterületen való tartózkodásának városképpel összefüggő kérdésére vonatkozik. A szabálysértési törvény tételesen felsorolja, hogy milyen magatartások folytathatók rendeltetésszerűen a közterületeken. Az önkormányzatok szabad megítélésére bizza annak eldöntését, hogy szankcionálják-e például az életvitelszerű közterületen való tartózkodást.

Az első kérdés a hajléktalanok jogi fogalma. A szociális törvény kétféle meghatározásban definiálja a hajléktalanok fogalmát. Az első – igazgatási típusú – definíció értelmében „(...) hajléktalan a bejelentett lakóhellyel nem rendelkező személy, kivéve azt, akinek bejelentett lakóhelye hajléktalan szállás.” E definícióból adódóan „a hajléktalan személyek ügyében szociális igazgatási eljárásra az a szociális hatáskört gyakorló szerv illetékes, amelynek illetékességi területét a hajléktalan személy az ellátás igénybevételekor nyilatkozatában tartózkodási helyeként megjelölte”. A hajléktalan emberek részére nyújtott pénzbeli és természetbeni ellátások esetében e szerint a definíció szerint kell eljárnia az önkormányzatoknak. A szociális törvény második – ellátási típusú – definíciója értelmében: „hajléktalan az, aki éjszakáit közterületen vagy nem lakás céljára szolgáló helyiségben tölti”. Ebből a meghatározásból adódóan „a települési önkormányzat, tekintet nélkül hatáskörére és illetékességére, köteles az arra rászorulóknak átmeneti segílyt, étkezést, illetve szállást biztosítani, ha ennek hiánya a rászorulóknak az életét, testi épségét veszélyezteti”. Ehhez a definícióhoz köti a szociális törvény a hajléktalan emberek részére fenntartott személyes gondoskodást nyújtó ellátásokat. Vagyis ezt a meghatározást köteles alkalmazni az önkormányzat akkor, ha nappali melegedő, éjjeli menhely vagy átmeneti szállás formájában nyújt személyes gondoskodást. Ez azt is jelenti, hogy ezen ellátások igénybevételekor feltételként nem köthető ki lakcím vagy utolsó lakcím szerinti területi illetékesség.¹ A 1999. évi LXIII. törvény szerint közterület: a közhasználatra szolgáló minden olyan állami vagy önkormányzati tulajdonban álló terület, amelyet rendeltetésének megfelelően bárki használhat, (...) továbbá az a magánterület, amelyet azonos feltételekkel bárki használhat.²

A Fővárosi Közgyűlés rendelete³ szerint a budapesti közterületek „*alapvetően a közösség céljait szolgálják, s e célok elérésére azonos feltételek szerint bárki által igénybe vehetők*”. E szerint: (1) a közterület rendeltetésének megfelelő célra bárki szabadon használhatja, (2) a közterület rendeltetészerű használata mások hasonló célú jogait nem csorbíthatja, (3) rendeltetésétől eltérő célú a közterület használata, ha a használatát a közterület vagy annak meghatározott része mások általi rendeltetészerű igénybevételét az e rendeletben megfogalmazott módon akadályozza.” Vagyis, a közterületet szabad rendeltetésének nem megfelelő módon is használni, de ehhez külön engedélyt kell kérni az önkormányzattól, magyarán fizetni kell érte.

---

* E tanulmány a Batthyány Lajos Szakkollégium által 2013 őszén meghirdetett Batthyány-esszépályázaton I. helyezést ért el. A szerző a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának IV. évfolyamos, jogász szakos hallgatója.

¹ A szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény.

² A közterület-felügyeletről szóló 1999. évi LXIII. törvény 27. §.

³ A fővárosi közterületek használatáról és a közterületek rendjéről szóló 59/1995. (X. 20.) Fővárosi Közgyűlési rendelet.

A tapasztalat sajnos azt mutatja, hogy a jogi megközelítés meglehetősen érzéketlen a probléma mélységére, sőt sok esetben a hatékony munka akadály. A hajléktalanok helyzetének javítása és a segítség szempontjából bevezetett új szabályozások életbelépése nem sokat változtatott a korábbi helyzeten. A szociális törvény valamint az önkormányzatok helyi rendeletei pedig sokszor olyan egymásnak ellentmondó rendelkezéseket tartalmaznak, amelyek teljes diszfunkcionalitást eredményeznek. Mivel Magyarország a legtöbb emberi jogi egyezmény (jóval több, mint száz...) részes állama, ezért a mindenkori kormány köteles mindenki számára diszkriminációmentesen garantálni a megfelelő lakhatáshoz való jogot, beleértve a hajléktalan embereket is, akkor is, ha ez nincs kifejezetten az alkotmányba foglalva.

Az Alaptörvény XXVII. cikke kimondja, hogy: „Mindenkinek, aki törvényesen tartózkodik Magyarország területén, joga van a szabad mozgáshoz és tartózkodási helye szabad megválasztásához.”

Magyarország Alaptörvényének negyedik módosítása értelmében az Alaptörvény XXII. cikke helyébe a következő rendelkezés lépett:

(1) Magyarország törekszik arra, hogy az emberhez méltó lakhatás feltételeit és a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést mindenki számára biztosítsa.

(2) Az emberhez méltó lakhatás feltételeinek a megteremtését az állam és a helyi önkormányzatok azzal is segítik, hogy törekszenek valamennyi hajlék nélkül élő személy számára szállást biztosítani.

(3) Törvény vagy helyi önkormányzat rendelete a közrend, a közbiztonság, a közegészség és a kulturális értékek védelme érdekében, a közterület meghatározott részére vonatkozóan jogellenessé minősítheti az életvitelszerűen megvalósuló közterületi tartózkodást.

A negyedik Alaptörvény-módosítással Magyarország alkotmánya önmagával került ellentmondásba. A módosítás ugyanis kimondja, hogy helyi önkormányzati rendelet is jogellenessé minősítheti az életvitelszerűen megvalósuló közterületi tartózkodást. Leegyszerűsítve tehát a helyi önkormányzat korlátozhatja bizonyos állampolgárok egyik alkotmányos alapjogát, a mozgás és a lakóhely szabad megválasztását. A negyedik alaptörvény-módosítás egyik legvitatottabb pontja a hajléktalanokkal kapcsolatos szabályozás. A módosítás súlyos következménye tehát, hogy megnyílik az út azelőtt, hogy akár egy időben több ellentétes bírósági döntés vagy jogértelmezés születhet, illetve megkérdőjelezhetővé válhat egyes rendelkezések és ítéletek legitimációja.

Az *Amnesty International* szerint rendkívül aggasztó, hogy az Alaptörvény módosítása lehetővé tenné, hogy törvény vagy helyi rendelet révén büntethetővé tegyék a közterületek életvitelszerű használatát, mert az ellentmond Magyarország nemzetközi kötelezettségének, hogy mindenki számára egyenlően garantálja a megfelelő lakhatáshoz való jogot.

A probléma nem a korlátozás lehetőségével van, hiszen maga az Alaptörvény is kimondja, hogy az alapjogok korlátozhatóak, hanem azzal, hogy az Alaptörvény szövege szerint ez csak törvénnyel tehető meg. Az Alkotmány 8. § (1) bekezdése azt is kimondta, hogy alapvető jogokat és kötelezéseket csak törvényben lehet szabályozni, de még az sem korlátozhatja alapvető jog lényeges tartalmát. Ez a jogállamiság egyik alapköve, hiszen így megakadályozható a rendeletekkel való kormányzás.

Az Alkotmánybíróság több ízben kimondta, hogy alapvető joggal kapcsolatban csak közvetett és távoli összefüggés esetén alkotmányos a rendeleti szintű szabályozás. A felhatalmazó rendelkezés alapján megalkotott önkormányzati rendeletek nagy valószínűséggel ennél közelebbi és közvetlen módon érintenék az alkotmányos alapvető jogokat, így azok nem állnák ki az alkotmányosság próbáját.

Az Alaptörvényben nem arra kell törekedni, hogy az élet és a társadalom minden területére és problémájára legyen egy alkotmányos szintű megoldásunk. Elég, ha csak az alapvető jogokat és kötelezéseket rögzíti az Alaptörvény, mert a részletszabályok felállítása törvényi szinten kell, hogy létrejöjjön.

A negyedik módosítás előtt már megfelelő szabályozást kapott az Alaptörvényben a probléma, ugyanis az alkotmány szövege szerint: „Magyarország törekszik arra, hogy az emberhez méltó lakhatás feltételeit és a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést mindenki számára biztosítsa.”

Egy ország alkotmánya az ott élő emberek alapvető értékeit foglalja írásba. Nem engedhetjük meg, hogy Magyarországon alapvető értéké váljon a kegyetlenség, a szegény és kiszolgáltatott emberek üldözése.

Magyarországon formálisan jogegyenlőség van. Azonban a hajléktalan emberek – más kirekesztett csoportokhoz hasonlóan – nem tudják a papíron meglévő jogukat ugyanúgy érvényesíteni, mint a jobb helyzetben lévő állampolgárok. Azonban azzal, hogy a Fővárosi Közgyűlés 2011 tavaszán, az Országgyűlés pedig az év végén szabálysértéssé nyilvánította a közterületen történő életvitelszerű lakhatást, ezáltal maga a közterületi hajléktalanság vált jogszerűtlenné.

A hajléktalan vagy annak látszó személyek kitiltása a közterekről az emberi méltósághoz való jog sérelmét jelentené, ugyanis az e jogból eredő döntési és cselekvési szabadság korlátozását valószínűleg meg nélkül, hogy a következőkben kifejtendő alkotmányossági tesztnak megfelelné. Az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata szerint az állam csak akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközeihez, ha másik alapvető jog vagy szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el.

Ahhoz, hogy egy alapjog korlátozása alkotmányos legyen, meg kell felelnie az ún. szükségesség-arányosság teszt követelményeinek. A jogalkotó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazni. Az alkotmánybírósági gyakorlat szerint alapvető alkotmányos jogok korlátozásának nem jelenti megfelelő indokát valamilyen elvont közérdekre vagy a közbiztonság hatékonyságának növelésére való hivatkozás.

Az Alkotmánybíróság többször is foglalkozott a hajléktalanok jogainak korlátozásával. Az első esetben az állampolgári jogok országgyűlési biztosa kezdeményezte Kaposvár Megyei Jogú Város Önkormányzat szabálysértésekről szóló 33/2005. (VI. 27.) számú önkormányzati rendeletének alkotmányellenességének utólagos vizsgálatát a 14. § (2) bekezdésére vonatkozóan, amely a guberálást szabálysértéssé nyilvánítja. A biztos szerint ez alkotmányellenes, mert a rendelet ésszerű indok nélkül korlátozza a guberálást, valamint stigmatizál, diszkriminál, mert bár célzottan nem határoz meg csoportot, azonban a guberálás korlátozása a hajléktalan, létminimum alatt élő emberekhez köthető, tehát sérti ezen embercsoportnak a szabadságjogait és az esélyegyenlőséget is. A biztos Kaposvár megyei jogú városhoz fordult, hogy a kifogásolt rendeletet helyezze hatályon kívül, ám ezt nem tette meg, ezért fordult az AB-hoz.

Az Alkotmánybíróság megvizsgálta, hogy egy önkormányzat rendeletében milyen magatartást nyilváníthat szabálysértéssé. Az önkormányzat által szabálysértéssé nyilvánított cselekménynek összhangban kell lennie a Sztv. és a Szabs. R-ben foglalt főbb célokkal, elvekkel. A kifogásolt városi rendelet értelmében „Aki a közterületre kihelyezett gyűjtőedényzetből szemetet önt ki, vesz ki, vagy abban guberál, szabálysértést követ el és harmincezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.” A város jegyzője a biztosnak eljuttatott indokában kifejtette, hogy a rendelkezésre a köznyugalom és a közegészség zavartalansága miatt volt szükség. Ezzel szemben a rendelet értelmében az, ha valaki a szemétygyűjtő edényből szemetet vesz, önt ki, közegészségügyi szempontból szabálysértésnek minősül, ami 50.000 Ft-ig terjedő pénzbírsággal sújtható, így az önkormányzat rendeletének szabályozása felesleges, mivel azt egy magasabb rendelet szabályozza a szemetelés minősítését. A rendeletben foglalt tényállás másik eleme „a gyűjtőedényből való szemétkivétel” szabálysértésként büntetése. Az Alkotmánybíróság szerint a „kihelyezett gyűjtőedényből szemetet vesz ki” magatartást az önkormányzat nem szankcionálhatja. A guberálás, mint tevékenység nem szankcionálható, mert nem jogellenes magatartás, tehát az önkormányzat túllépett jogalkotási hatáskörén.

Végül az AB azt vizsgálta, hogy maga a guberálás szabálysértésnek minősíthető-e. Az ombudsman szerint a guberálás szankcionálása azért is alkotmányos sértő, mivel annak alkotmányos korlátozása nincs. Mivel a guberálás során a kiszedett „értékes” dolgokat a személy elviszi, nem valószínűleg meg környezetszennyezést, ha pedig szemetel, akkor a Szabs. R alapján felelősségre vonható. Az Alkotmánybíróság úgy gondolta, hogy a guberálás kényszerű cselekvés, mely egzisztenciális okokból fakad, mivel az ezt végzők nagy szegénységben élő, rászoruló emberek, akik így tudják megteremteni az életben maradáshoz, a mindennapi létehez szükséges feltételeket, ezért ez a tevékenység nem szankcionálható, ugyanis az államnak biztosítani kell az emberi méltóságot. Az államnak feladata, hogy a szociálisan rászorulóknak számára segítséget nyújtson, intézmények, stb. létrehozásával, de akik ezt a segítséget nem veszik igénybe, például guberálás útján is hozzájárulhatnak a számukra szükséges létfontosságú dolgokhoz. Az önkormányzat tehát ismét túllépett jogalkotási hatáskörén.

Végül az Alkotmánybíróság azt vizsgálta, hogy a rendelet sérti-e az egyenlő bánásmód feltételeit. A biztos szerint igen, mert ez a rendelkezés egy kirekesztett csoportot bélyegez meg, közvetett hátrányos megkülönböztetésnek minősül. A bíróság úgy határozott, hogy az önkormányzati rendelet kifogásolt szakasza alkotmányellenes, ezért megsemmisítette.

A másik, szintén a hajléktalanokkal foglalkozó alkotmánybírósági határozatban ismét Szabó Máté, az alapvető jogok biztosának indítványa alapján a „közterület életvitelszerű használata” szabálysértési tényállás ellen benyújtott indítványa alapján járt el. Az Sztv. 2011. december 1-től hatályos rendelkezése szerint, aki az önkormányzat rendeletében meghatározott, a közterület életvitelszerű lakhatás céljaira történő használatára vonatkozó szabályokat ismételtelen megszegi, elzárással vagy pénzbírsággal sújtható.

A szabálysértési törvény 186. §-a a közterület rendeltetésétől eltérő használatának minősíti, és szabálysértéssé nyilvánítja a közterület életvitelszerű lakhatásra való használatát. A jogalkotó ezzel egy élet-

helyzetet, az utcán való éleést, azaz magát a hajléktalanságot minősítette büntetendőnek. A hajléktalan személyek számára az, hogy a közterületen élnek, egy rendkívül súlyos krízishelyzetet jelent, ami különböző kényszerek hatására jött létre, a legkritikább esetben tudatos, átgondolt, szabad választásuk következménye. A hajléktalanok elvesztették otthonukat és nincs lehetőségük arra, hogy lakhatásukat megoldják, ezért valódi alternatíva hiányában kénytelenek – miután ez az egyetlen nyilvános, mindenki használatára nyitva álló terület – a közterületen élni.⁴ Az ombudsman szerint a hajléktalan személyek eleve nem tudnak hova menni, így kénytelenek életvitelszerűen a közterületen tartózkodni, ezért az emberi méltóságukkal ellentétes pusztán a helyzetük szankcionálása. A hajléktalanság mások jogát nem sérti, ezért azt nem lehet ilyen mértékű hátránnyal fenyegetni. A pénzbüntetést alkalmatlan szankciónak tartja, mert az általában nem behajtható, így nincs visszatartó ereje.

* * *

A hajléktalan-kérdés sikeres kezeléséhez vezető utat tehát az Országgyűlés, a helyi önkormányzatok és az ebben különösen érintett főváros és kerületi önkormányzatai (a hajléktalanok többsége Budapesten él) szigorú szabályok és rendeletek bevezetésében látták. A korábbi és jelenlegi jogszabályokat, illetve rendeleteket megvizsgálva egyértelmű, hogy már 2010-et megelőzően is tilos volt a zaklató, vagy a gyermekekkel való koldulás. A hajléktalanügyben újabb fordulatot az állami beavatkozás hozott, amikor már törvényi szinten avatkoztak bele a hajléktalankérdésbe a jogalkotók. Ezzel lehetőséget biztosítottak az önkormányzatoknak arra, hogy szabálysértéssé nyilvánítsák a települések belterületének nem rendeltetésszerű használatát. A szabálysértési törvény akkori módosítása szerint szabálysértésekért pénzbüntetést és elzárást is ki lehetett szabni.

A Belügyminisztérium 2011 februárjában sikertelen kísérletet tett arra, hogy a nagyobb települési önkormányzatok túlélőpontokat hozzanak létre. 2011 tavaszán azonban a Fővárosi Önkormányzat kihasználta a 2010-es törvénymódosítást és helyi rendeletet hozott, amelyben szabálysértéssé nyilvánította a közterületi hajléktalanságot. 2011 novemberében újabb törvényjavaslatot fogadott el az Országgyűlés, és immár elzárással, vagy 150 ezer forintig terjedő pénzbírsággal büntetendő szabálysértéssé nyilvánította azt, ha valaki ismételtelen megszegte az „életvitelszerű közterületen tartózkodást” tiltó önkormányzati rendeleteket.

Végül 2011. december 23-án az Országgyűlés elfogadta az új szabálysértési törvényt, amely az ország egész területén büntetni rendelte a hajléktalanságot.

Az Alkotmánybíróság végül az alapvető jogok biztosának indítványára 2012. november 12-én meghozott határozatában alaptörvény-ellenesnek nyilvánította és megsemmisítette a szabálysértési törvénynek azt a rendelkezését, amely szabálysértéssé minősítette a közterület életvitelszerű lakhatásra való használatát. A testület megsemmisítette továbbá azokat a törvényi rendelkezéseket is, amelyek felhatalmazást adtak az önkormányzatoknak, hogy rendeletben pénzbírsággal, valamint elkobzással sújtható közösségellenes magatartásokat határozzanak meg. Végül 2013. március 11-én az Országgyűlés elfogadta az Alaptörvény negyedik módosítását; ezzel bekerült Magyarország alkotmányába „Törvény vagy helyi önkormányzat rendelete a közrend, a közbiztonság, a közegészség és a kulturális értékek védelme érdekében, a közterület meghatározott részére vonatkozóan jogellenessé minősítheti az életvitelszerűen megvalósuló közterületi tartózkodást”

Mivel az Alkotmánybíróság többsége szerint az Alaptörvény módosításának tartalmát az AB nem vizsgálhatja felül, ez a hajléktalanok alkotmányos helyzetében súlyos és tartósan tűnő fordulatot hozott.

Ez betetőzte a Magyarországon az elmúlt két évben bekövetkezett gyökeres szemléletváltást a hajléktalanság állami és önkormányzati kezelésében; szociálpolitikai, közigazgatási probléma helyett büntetőpolitikai kérdéssé vált a hajléktalanok ügye. A Kormány sok szempontból szabad teret ad az önkormányzatoknak a hajléktalan emberek kriminalizálására, oly módon, hogy olyan törvényt fogalmazott meg, mely szerint a közterületen életvitelszerűen élés, valamint a közterületen engedély nélküli kunyhó építése büntethető. Tette ezt annak ellenére, hogy ma Magyarországon nincs megfelelő szociális lakáspolitikai és nincsen lakhatáshoz való jog. Az állami felelősségvállalás lényegében abban merül ki, hogy hajléktalan embereket szállókra kényszerítik – akár rendészeti eszközökkel is. A mai magyar politikából hiányzik az a törekvés, hogy lakáspolitikai megoldásokat találjanak a hajléktalanság problémájára.

Az önálló életre képes, háztartást vezető, „otthonos” körülményeket teremtő hajléktalan emberek kunyhóit, sátraikat elbontják és elbontatják. Az önkormányzatok a probléma „megoldását” gyakran abban látják, hogy megpróbálják eltüntetni szemünk elől a hajléktalanságot. Van valami különösen kegyetlen abban,

⁴ 38/2012. (XI. 14.) AB határozat.

ahogy a kormány az elmúlt több mint két évben a hajléktalan emberek üldözésén dolgozott. És ez a kegyetlenség nemcsak jogszabályi szinten, hanem a gyakorlatban is megjelenik.

Ezzel a felfogással ellentétben az Alkotmánybíróság a döntésében azt mondta ki, hogy a hajléktalanság szociális probléma, amit az államnak a szociális igazgatás és ellátás eszközeivel, nem pedig büntetéssel kell kezelnie. Így – mondja az AB – „az emberi méltóságot sérti, ha a társadalomra veszélyesnek minősítik és büntetik azokat, akik lakhatásukat valamely okból elvesztették és ezért kényszerűségből a közterületen élnek, de ezzel mások jogait nem sértik, kárt nem okoznak, más jogellenes cselekményt nem követnek el.” A testület szerint, az egyén emberi méltóságával és cselekvési szabadságával nem lehet összeegyeztetni azt sem, ha az állam a büntetés eszközeivel kényszerít bárkit szociális szolgáltatások igénybevételére. Nem utolsósorban a hajléktalanság társadalmi probléma, megoldására a büntetés nemcsak alkalmatlan, hanem értelmetlen is: az érintettek azért kerültek ebbe a helyzetbe, mert jövedelem hiányában lakhatásukat nem tudják megoldani, így a bírság megfizetésére sem képesek.

Ha elfogadható volna, hogy a méltatlan helyzetben lévő személynek nincs védeni való emberi méltósága, akkor éppen az emberi mivoltot és az egyenlőséget vonnánk kétségbe. Méltatlan helyzetbe ugyanis bárki, bármikor kerülhet, még gazdasági válság sem kell hozzá, csak banális élettragédiák. A hajléktalanság, az utcán élés nem egyéni választás kérdése, de nem is valamiféle deviancia, hanem – az egyéni sorsok különbözősége mellett – kényszerhelyzet. Ennél fogva sem az utcán alvás, sem a guberálás nem lehet 'jog', sohasem volt az.⁵

Mivel a hajléktalanság többdimenziós probléma, a hajléktalanok visszaillesztésére irányuló törekvések is több területen egyszerre, egymás hatásait támogatva vezethetnek sikerre. A közvélemény is reagál, és a döntéshozók is egyre inkább megkerülhetetlennek látják, hogy megoldásokat találjanak a hajléktalanná válás megelőzésére, a már hajléktalanok bajainak enyhítésére, fedélhez juttatásukra, mindeközben tiszteletben tartva és garantálva a mindenkit megillető méltóság követelményét. A megfelelő lakhatás biztosítása a reintegráció kulcsfontosságú eleme. A célkitűzések sikeres megvalósításához elengedhetetlen fontosságú lenne a megfelelő számú, jó minőségű és nem utolsó sorban, megfizethető lakhatáshoz való hozzáférés a társadalom perifériájára szorult népesség számára, továbbá be kellene iktatni a foglalkoztatásról, lakhatásról, egészségügyről szóló politikákhoz is. Fontos, hogy más, a hajléktalansággal összefüggésbe hozható területek aktuális politikái és intézkedései összhangban legyenek a hajléktalanság felszámolására tett erőfeszítésekkel, és ne generálják a hajléktalan népesség rendszeres utánpótlását.

A hajléktalanság a teljes magyar lakosságot, nem csak a hajléktalanokat, érintő társadalmi probléma. A hajléktalan emberek szankcionálása helyett meg kell akadályozni, hogy az emberek hajléktalanná váljanak, illetve segíteni kell az otthonhoz jutásban azokat, akik már hajléktalanná váltak. Nem rendészeti, hanem szociális- és lakáspolitikai kérdésként kellene kezelni a hajléktalanságot. Szükség lenne a hajléktalanság kezelésére, hatékony kormányzati program elindítására, ennek megvalósításához a helyi önkormányzatok együttműködésének biztosítására, amely a hajléktalanok kriminalizálása és az utcáról való kiszorítása helyett az élethelyzetük megoldására és társadalmi integrációjuk elősegítésére irányul. Ennek megvalósításához egy olyan megközelítésmódra van szükség, amely alapvető emberi jognak tekinti a lakhatáshoz való jogot. A hajléktalanság kezeléséhez átfogó lakás- és szociálpolitikai reformra lenne szükség, vagyis: a kikényszeríthető lakhatáshoz való jog törvénybe foglalására, kiterjedt szociális bérlakás-hálózatra, jelentősen megemelt lakhatási támogatásokra, széleskörű, hatékony adósságkezelésre és olyan hajléktalanellátó rendszerre, amely azon dolgozik, hogy az ügyfelei minél hamarabb újra lakhatásba kerüljenek, vagy amely az utólagos korrekció helyett nagyobb hangsúlyt fektet megelőzésre.

Nem lehet célja senkinek – különösen nem a lakásuk elvesztésével fenyegetett devizahitelek megsegítéséért oly sokat tevő Országgyűlésnek –, hogy minél többen éljenek az utcán vagy kunyhóban, hanem hogy a magyarországi lakhatási válságra valódi megoldások szülessenek. Az önkormányzati bérlakás rendszer fejlesztése, az üresen álló lakások hasznosítása, és a rossz állapotban lévő ingatlanok felújítása és lakhatóvá tétele megoldás lehetne. Minden elkövetkező kormánynak törekednie kell a hajléktalanság enyhítésére, a hajléktalanok számának csökkentésére, a lakhatási krízishelyzetek enyhítésére, a lakhatás módjának, a lakáshoz jutás esélyeinek a javítására. Ezen törekvéseknek, azonban természetesen határt szabnak a mindenkorri költségvetési korlátok, amelyeket két nagy csoportba sorolhatunk: az e célokra fordított jelenlegi források növelése nélkül, illetve növelésével megvalósítható lépések.

⁵ BORZA BEÁTA – CSIKÓS TÍMEA – KISS BERNADETT – LÁPOSSY ATTILA – SERES PÉTER: A hajléktalan lét, in HAJAS BARNABÁS – SZABÓ MÁTÉ (szerk.): *Pajzsuk a törvény. Rászoruló csoportok az ombudsmani jogvédelemben*, 2013, Alapvető Jogok Biztosának Hivatala, 337-338. o.

Igaz, nem a kormány felelős a hajléktalanná válás vagy a hajléktalan helyzet megszüntetésének minden eleméért. A hajléktalanság fokozatos felszámolásához széles társadalmi összefogásra és a szociális szakmából jövő kezdeményezésre is szükség van. A lakáshoz jutás és a lakásmegtartás, valamint a hajléktalan-ellátás szabályozásának átalakítása az, amely kormányzati lépéseket igényel. Mindegyik beavatkozási területen integrált rendszerek kialakítása szükséges, amelyekben a kormányzati, önkormányzati, szociális szolgáltatói és piaci szereplők működnek együtt.⁶

A legfontosabb: a hajléktalan embereket nem szabad bűnözőként kezelni. Meggyőződésem, hogy a közvetlen segítségnyújtás is csak összefogással, a különböző szervezetek és emberek együttműködésével lehet eredményes. Hangsúlyozottan fontos a hajléktalan helyzetbe került, vagy ilyen helyzettel fenyegetett emberek méltóságának tiszteletben tartása, autonóm és felelős döntési lehetőségeik méltányos elismerése, érdekeik kifejezése és védelme, illetve az ilyen helyzetek kialakulásának megelőzése. Az államnak mindig, így most is van alkotmányos lehetősége arra, hogy – nem annyira alkotmányjogi, hanem inkább egyfajta szemléletmódbeli paradigmaváltást végrehajtva – az állampolgár passzív segítője helyett aktív szövetségesevé váljon. Az alapvető jogok biztosának szerepe pedig akként határozható meg, hogy egyfajta szakmai ösztönzőként és következetes kritikusként felmutassa a szerepvállalás mellett szóló érveket, és koordinálja a folyamatot.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- [1.] BORZA BEÁTA – CSIKÓS TÍMEA – KISS BERNADETT – LÁPOSSY ATTILA – SERES PÉTER: A hajléktalan lét, in HAJAS BARNABÁS – SZABÓ MÁTÉ (szerk.): *Pajzsuk a törvény. Rászoruló csoportok az ombudsmani jogvédelemben*, 2013, Alapvető Jogok Biztosának Hivatala.
- [2.] GYŐRI PÉTER – MARÓTHY MÁRTA: Merre tovább? Egy nemzeti hajléktalanügyi stratégia lehetséges keretei. Szakértői javaslat a Magyar Köztársaság Kormánya részére, in *Pro Domo Füzetek 1.*, 2008, Budapest.

Jogforrások

- [1.] Magyarország Alaptörvénye.
- [2.] Magyarország Alaptörvényének negyedik módosítása.
- [3.] A szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény.
- [4.] A közterület-felügyeletről szóló 1999. évi LXIII. Törvény.
- [5.] A fővárosi közterületek használatáról és a közterületek rendjéről szóló 59/1995. (X. 20.) Fővárosi Közgyűlési rendelet.
- [6.] 176/2011. (XII. 29.) AB határozat.
- [7.] 38 /2012. (XI. 14.) AB határozat.

---

⁶ GYŐRI PÉTER – MARÓTHY MÁRTA: Merre tovább? Egy nemzeti hajléktalanügyi stratégia lehetséges keretei. Szakértői javaslat a Magyar Köztársaság Kormánya részére, in *Pro Domo Füzetek 1.*, 2008, Budapest, 10. o.

DORNFELD LÁSZLÓ*

FÁJLMEGOSZTÁS – A SZELLEMI TULAJDONJOG LEGÚJABB KIHÍVÁSA

1. BEVEZETÉS

Közhelynek számít, hogy a modern információtechnológia, és különösen az internet számos aspektusában változtatta meg életünket. Ez a gyors változás rengeteg új kihívás elé állítja napjainkban a jogalkotókat és az egész jogrendszert, hiszen az informatika fejlődése és a lehetőségek bővülése olyan sebességgel zajlik, amivel utóbbiak nem tudnak lépést tartani. Mára a lehetőségek növelése, a funkciók fejlesztése azonban fokozatosan másodlagossá vált a biztonsági szempontok mellett, ahogy mind a fejlesztők, mind a jogalkotók és mind a felhasználók elkezdtek felismerni az új kihívásokat.¹ A szerzői jogvédelem alá eső tartalmak másolása nem új jelenség, de a mai eszközökkel minden eddiginél könnyebbé vált, sőt az ezredfordulón megjelentek az első *peer-to-peer* (p2p) fájlcsereprogramok is (Napster, µTorrent), amelyekkel teljesen új időszak kezdődött a szerzői jog történetében, és főleg annak másolási technikákkal való harcában. Ez az új technika alkalmas lett volna a digitális javak jogszerű terjesztésére, ám igen hamar megjelentek a jogtalanul közzétett tartalmak.²

Fontos a lelegején leszögeznünk, hogy a fájlmegosztás legális, amennyiben az adott termékért cserébe ellenszolgáltatást fizettek vagy pedig eleve nem áll szerzői jogi védelem alatt. Ilyenek lehetnek a *shareware* (limitált lehetőségű, promóciós céllal közzétett) és *freeware* (ingyenes) programok, *Creative Commons* licenc alá helyezett művek³ stb. Ezt mind a büntetőjogi,⁴ mind kártérítési⁵ szempontok mérlegelésénél figyelembe kell venni. Tény azonban, hogy az ilyen fájlok cseréje nagyságrendekkel alatta marad a jogtalanak: egyes felmérések szerint utóbbi teszi ki például a zeneletöltések 95%-át.⁶ Napjainkban csak az Egyesült Államokban több tízmillióra tehető az illegális letöltésekben résztvevők száma, világviszonylatban pedig ez a szám minden bizonnyal ennek többszöröse.⁷ Ez, összevetve azzal az adattal, hogy felmérések szerint az amerikai internethasználók 40%-a töltött már le jogsértő tartalmat, szemlélteti az illegális fájlmegosztás elterjedtségét.⁸ Hasonló statisztikát mutat egy 2008-as felmérés is, amely szerint az internetes forgalomba a legjobban a p2p fájlcsere játszott szerepet, Kelet-Európában annak 83%-át tette ki.⁹

Ez a tevékenység az érintettek szerint jelentős bevételtől fosztja meg őket, kapcsolatot vonva például a lemezadások csökkenése és a fájlmegosztás közé. Érthető tehát, hogy többször is megkíséreltek fellépni a fájlcsere ellen, mindeddig hasztalanul. Az elmúlt években nagy visszhangot keltő per folyt hírhedt fájlcsereoldalak, így a legelsőként a Napster, majd a The Pirate Bay üzemeltetői ellen. Más esetekben a szerzői jogok tulajdonosa a letöltőket próbálja meg eltántorítani, például több nyugati országban előfordult, hogy kiszámolták nekik az illegális fájlcserevel megszerzett termékek után fizetendő összeget. Ez azonban csak csepp a tengerben, és joggal vetődhet fel a kérdés: vajon meddig folytatható ez a harc és van-e értelme fenntartani a jelenlegi rendszert? Mielőtt megválaszoljuk ezt a kérdést, érdemes mélyebben tanulmányozni ezt az igen összetett témát.

* E tanulmány a Batthyány Lajos Szakkollégium által 2013 őszén meghirdetett Batthyány-esszépályázaton II. helyezést ért el. A szerző a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának V. évfolyamos, jogász szakos hallgatója.

¹ WARREN, PETER – STREETER, MICHAEL: *Az internet sötét oldala*, 2005, HVG Kiadó, Budapest, 7. o.

² BHATTACHARJEE, SUDIP – GOPAL, RAM D. – LERTWACHARA, KAVEEPAN – MARSDEN, JAMES R.: Impact of Legal Threats on Online Music Sharing Activity: An Analysis of Music Industry Legal Actions, in *Journal of Law and Economics*, 2006/1. szám, 91. o.

³ A magyarországi projekt oldala: <http://creativecommons.hu/> (2014.02.12.).

⁴ NAGY ZOLTÁN ANDRÁS: A Pirate Bay-per tanulságai. De lege ferenda a fájlcsereéről, in *Ügyészek lapja*, 2010/2. szám, 33. o.

⁵ MÉSZÁROS ÁDÁM – SZABÓ IMRE: A szellemi tulajdont sértő bűncselekmények nyomozásának néhány tapasztalata és az üldözés lehetőségei, in *Belügyi Szemle*, 2012/9. szám, 47-48. o.

⁶ SEIDENBERG, STEVEN – PODGERS, JAMES: The Record Business Blues, in *ABA Journal*, 2010/6. szám, 55. o.

⁷ NAGY: i. m. 33-34. o.

⁸ JENSEN, CHRISTOPHER: The More Things Change, the More They Stay the Same: Copyright, Digital Technology, and Social Norms, in *Stanford Law Review*, 2003/2. szám, 538. o.

⁹ BÉKÉS GERGELY: Internetszolgáltatók a fájlcsere ellen? in *Infokommunikáció és jog*, 2009/34. szám, 194. o.

2. A FÁJLMEGOSZTÁS OKAI

Az illegális fájlcseré – akár csak a kiberbűnözés – arra vezethető elsősorban vissza, hogy az emberek az interneten anonimitás mögé rejtőzve, identitásuk felvállalásának kockázata nélkül rúghatják fel a szabályokat.¹⁰ Amelyek ugyan nem változnak meg általa, de sajátos tartalommal tölthetnek fel. A társadalmi normák segítik a jogszabályok érvényesülését, hiszen nem csak kizárólag a szankcióktól való félelem idézheti elő a jogkövető magatartást, hanem egy sor más nem jogi jellegű tényező is.¹¹ Mivel a digitális javak egyetlen használatával sem veszítenek értékükből, más használókat nem károsítanak meg vele, a benne foglalt művészeti érték vagy az eredeti példány nem vész el.¹² Néhány nagy szórakoztatóipari cég fizikailag nem realizálódó vesztesége aligha jelenthet komoly visszatartó erőt, illetve a személyesen nem ismert szerzők, alkotók esetén nem kell szembesülni ennek a normaszegésnek a közvetlen következményeivel, és káruk sem tűnik fel mindebből kifolyólag. A szerzői jog a kellő legitimitációval sem rendelkezik a legtöbbszámára, hiszen a vonatkozó jogszabályokba ritkán szólhat bele a felhasználó, azokat gyakran a szűk érdekcsoportokkal egyeztetve hozzák meg. Mint *Jensen* is kifejti, ez az egyoldalúság érzése jelentősen csökkenti az önkéntes jogkövetés esélyét.¹³ A szerzői jogban érdekelték erre úgy válaszoltak, hogy megpróbálták a jelenséget összemosni társadalmilag is elítélt tevékenységekkel, például a lopással.¹⁴

Sokféle személyes okból lehet valaki a fájlcseré részese, így például, nem ismeri a szerzői jogot vagy nem érti azt, ami az Egyesült Államokban a Napster-perig széles körben igaz volt.¹⁵ A tevékenységet rendszeresen folytatók részéről számos módon szokás ezt igazolni: hivatkoznak például az alacsony bérekre, a termékek magas árára, a tarthatatlan üzletpolitikára vagy arra, hogy csupán előzetes kipróbálásról, megtekintésről van szó, mert nem szeretnék zsákbamacskát a pénzükért. A technológiai újítások és az általuk nyújtott kényelem is fontos szerepet játszik ebben. Ezek nem feltétlenül csak kifogások vagy ideologizálási kísérletek: egy egyetemistákkal végzett felmérés szerint a letöltött zenealbumok pénzbeli értékét harmadára-felére becsülték a megvásároltnak, ami elképzelhetővé teszi, hogy egyébként sem vásárolták volna meg azokat, vagyis tényleges kár nem keletkezett a jogtulajdonosnál.¹⁶ Ez azt is jelenti, hogy olyan javak jutnak el a fogyasztókhoz, amiket egyébként vásárlás útján nem, és mégis lehetséges, hogy később befolyásolni tudja vásárlási szokásaikat. Korántsem tekinthető tehát igaznak a szerzői jogi lobbik által keltett azon kép, hogy a résztvevők mindegyike bűnöző, bár kétségkívül ők is jelen vannak a fájlcserében.

Az okok között említhető az a tény is, hogy az egyes gyártók és szolgáltatók mind a saját érdekeiket nézik elsődlegesen, gyakran nem törődve a szerzői jogi aggályokkal. Például olyan olcsó lemezlejátszókat gyártanak, amelyek segítségével olyan formátumú tartalom tekinthető meg, amely egyébként kereskedelmi forgalomban nem kapható. Telefonszolgálatok gyakran szemet hunytak a felett, hogy különböző fájlcserélő oldalak tartanak fenn náluk emeldíjas telefonszámot, hogy az azt használni akarók ezen keresztül fizessenek az oldal tulajdonosának.¹⁷ Ez utóbbi napjainkra, a nagy ingyenes fájlmegosztó-hálózatok megjelenése miatt már szinte teljesen eltűnt, de még számtalan egyéb példa sorolható a fájlmegosztással kapcsolatban, ahol csak a saját szempontjaikat veszik figyelembe az egyes iparágak, szolgáltatók, például a nagy sávsebességű internetnél, amely előfeltétele a gyors és nagy mennyiségben történő fájlmegosztásnak. Az Európai Unió az elmúlt években programot indított, hogy az összes tagállamban élők számára szélessávú internetelérést tegyen lehetővé,¹⁸ elősegítve többek között az e-közigazgatásban való részvételt, ám ezzel akaratlanul bővítve a fájlmegosztásban potenciálisan résztvevők számát is. Persze a szolgáltatók egy része tudatosan korlátozza a fájlcserére igénybe vehető sávsebességet, kockáztatva az ebben résztvevő előfizetők elijesztését, ugyanakkor

¹⁰ KOVACS, ALBERT Z.: Quieting the Virtual Prison Riot: Why the Internet's Spirit of "Sharing" Must Be Broken, in *Duke Law Journal*, 2001/2. szám, 754. o.

¹¹ Bővebben ld. JENSEN: i. m. 534-537. o.

¹² MEZEI PÉTER: A fájlcseré retorikája. Gondolatok egy álvita margójára, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2012/2. szám, 62. o.

¹³ JENSEN: i. m. 541. o.

¹⁴ Példaként lásd <http://www.youtube.com/watch?v=HmZm8vNHBSU> (2014.02.12.).

¹⁵ JENSEN: i. m. 570. o.

¹⁶ ROB, RAFAEL – WALDFOGEL, JOEL: Piracy on the High C's: Music Downloading, Sales Displacement, and Social Welfare in a Sample of College Students, in *Journal of Law and Economics*, 2006/1. szám, 29-62. o.

¹⁷ NAGY: i. m. 35-37. o.

¹⁸ Press release, European Commission, IP/13/968 17/10/2013. Ld. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-968_en.htm (2014.02.10.).

ezzel megsértették a tartalomsemlegességet, amiért az egyik internetszolgáltatót el is marasztalták az Egyesült Államokban.¹⁹

Akadnak olyan vélemények is, amely szerint az elavult, internet előtti piaci rendszerhez való feltétlen ragaszkodás maga is okozója a nagyszámú illegális fájlmegosztásnak. *Rene Summer*, az Ericsson egyik igazgatója szerint a digitális javaknak is az Európai Unió négy szabadságának elve alá kéne tartoznia, és egyenlőségjelet tesz a keleti blokk diktatúrái és a jogtulajdonosok által kikényszerített internetszolgáltatói internet-figyelés közé.²⁰ Ez persze egyértelmű és súlyos túlzás, amely figyelmen kívül hagyja a szerzői jog előnyeit és csupán a hátrányait emeli ki, ám abban kétségtelenül igaza van, hogy igen sokak számára visszatetsző az „extraprofitot harácsoló” nagy cégeknek az internet ellenőrzésére történő törekvése.

3. FÁJLMEGOSZTÁS, LOPÁS, KALÓZKODÁS?

A szerzői jog fenntartásában érdekelték nem először vizionálják a rendszer teljes összeomlását, és az azzal járó súlyos gazdasági, társadalmi következményeket. Ugyanezen gondolatok megfogalmazódtak már számtalan más technikai újítás megjelenésekor is.²¹ Számos olyan kifejezés született részükről a legújabb vitában is, amellyel a fájlmegosztásban résztvevőket kívánják megbélyegezni, mint arról már szó volt. Az egyik ilyen szó a kalózkodás kifejezés, amelyet azonban a közösség is elfogadott magára nézve (elég a svéd Kalózpártra gondolni vagy a *Pirate Bay* megosztó oldalra) és lassacskán általánosan használt kifejezéssé válik.²² Elfogadottságától függetlenül azt kell mondanunk, ez a kifejezés nemcsak hibás jogilag, de az egyetértést sem segíti elő, hiszen míg a szerzői jog érdekeltjei negatív, addig a fájlcsere-lők pozitív, erősen romantizáló módon tekintenek a kalózkodásra, akárcsak például a Karib-tenger kalózái című filmben megjelennek. Ennek a szónak az elfogadásával azonban „a kalózkok felvállalják annak kockázatát, hogy lázadásuk és a szerzői jogi paradigmaváltás sikeréig bárki »lelőhesse« őket.”²³

Korábban már említettük, hogy a szerzői jogvédők gyakori retorikai fogása a letöltők tolvajnak, a fájlcsere-lők pedig lopásnak történő bélyegzése, elég az MPAA amerikai szervezet hivatkozott videóját megtekinteni (ami egyébként ironikus módon valószínűleg nem legálisan van fent a YouTube videómegosztón). A lopás egy tulajdon ellen irányuló cselekmény, így logikusnak tűnhet, hogy a szellemi tulajdon jogosulatlan megszerzése is ennek minősüljön, ám a törvény szerint (Btk. 370. §) dolog ellen irányulhat csak, ami pedig birtokba vehető testi tárgy. A szellemi tulajdonjog az évszázadok alatt kialakult modern felfogás szerint nem egyenlő a dologi jogival, jól mutatja ezt például annak kialakult időbeli korlátozása is.²⁴ Ezt az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának ítélete is kimondta, ahol egyébként jobb esélyekkel indult a szerzői jogsértés rokonítása a lopással, hiszen született ilyen jellegű ítélet is, valamint nem annyira dogmatikus alapokon álló a büntetőjog.²⁵

Ugyanakkor meg kell említeni a letöltők retorikájának a hibáit is, még ha az ő felelősségük jóval kisebb is. Kétségtelen azonban, hogy az ő demagóg hozzáállásuk is további ellentéteket szül. Gyakori a szerzői jogkezelőkkel szembeni bizalmatlanság, illetve az ebben résztvevő szervezetek sikkasztással való megvádolása vagy az olyan alaptalan vádak, miszerint a bíróság által kiszabott bírságokból semmi sem jut az előadóknak, szerzőknek.²⁶ Ezek a vélemények gyakran nélkülözik a ténybeli alapokat, és mindenképp egyet kell értenünk azzal, hogy a jogosultak és jogkezelők lopással vádolása legalább olyan értelmetlen és káros, mint fordítva.

4. JOGI VÁLASZOK AZ ÚJ KIHÍVÁSRA

A szerzői jogosultak gyorsan reagáltak a fájlcsereben megjelenő kihívásra: 1999 és 2010 között a zeneipar 35 ezer személlyel szemben indított pert, és több nagy fontosságú ügyben is sikerült nyerniük, például 2003-

---

¹⁹ BÉKÉS: i. m. 195. o.

²⁰ SUMMER, RENE: The single digital market: a vision for Europe, in *Ericsson Business Review*, 2010/3. szám, 53-54. o.

²¹ MEZEI: i. m. 46-47. o.

²² Példáért ld. MEZEI: i. m. 48-49. o.

²³ MEZEI: i. m. 56. o.

²⁴ Az ezzel kapcsolatos jogtudományi felfogásokat és azok fejlődését ld. SÁRY PÁL: Monográfia a szellemi alkotások védelmének történetéről, in *Jogtörténeti Szemle*, 2012/4. szám, 54-56. o.

²⁵ MEZEI: i. m. 58-61. o.

²⁶ Uo. 63-64. o.

ban a Napster fájlmegosztó ellen, amelyet végül azért marasztaltak el, mert központi könyvtárat tartott fenn az elérhető fájllokból.²⁷ Ezzel azonban csak annyit sikerült elérniük, hogy az így keletkező űrt az ezt követő években több más program töltötte be, amelyek decentralizálták a fájlmegosztást, központi szerver és könyvtár nélkül, így még jogerős bírói ítélet alapján is szinte lehetetlen lenne őket kötelezni a tevékenység befejezésére.²⁸ És mivel a program készítői ellenőrizni sem tudják a forgalmat, nem tehetők felelőssé az elkövetett jogsértésekért. Ennek ellenére a szerzői jogosultak ismét jogi győzelmet arattak, amikor az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága elfogadta azon érvelésüket, hogy a fájlmegosztás gerjesztéséért felelőssé lehet tenni a programok készítőit. A következő jelentős állomás a *Pirate Bay*-per volt, ami egy több tízmilliós forgalmat bonyolító Svédországba bejegyzett fájlcsere oldal. A svéd hatóság amerikai állami nyomásra fogott nyomozásba 2006-ban és három év múlva hirdették ki az elsőfokú ítéletet, amiben bűnsegédletért ítélték egy év szabadságvesztésre és több százmillió forintra rúgó kártérítésre a négy üzemeltetőt. Ez azonban nem használt, mivel a szolgáltatás azóta is elérhető, időnként más-más országba helyezve a domaint.²⁹ Hazai példaként a *Power of Freedom* említhető, aminek egy gépét 2007-ben foglalták le, de nyolc hónap vizsgálat után sem találtak rajtuk semmi jogsértőt.³⁰ Később a rendőrség az *nCore* zárt, meghívásos alapú fájlmegosztó oldalt vette célba, amelyet 2010-ben sikerült rövid időre ellehetetleníteni, ám a helyreállítás óta folytatja működését kókusz-szigeteki címről.³¹ A kizárólag a fájlmegosztást végző felhasználókat összekötő programok elleni eljárások, perek azonban nem csak hatástalanok, de jogilag aggályosak is lehetnek, hiszen ilyenkor a készítő sem engedélyt nem ad erre a tevékenységre, sem ellenőrizni nem tudja a forgalmat. Mivel a rajtuk folyó fájlcsere egy része legális, így betiltásuk azt eredményezné, hogy teljesen jogszerű megosztásokat tiltanak be, míg ellenkezője azt, hogy a legális mellett tovább folyik a jogsértő forgalom is.³² Gyakorlatilag tehát a programok készítőjének perlése olyan paradox helyzetet eredményez, ahol nem létezik jó döntés. Másik komoly probléma ezzel, hogy a technológiai fejlődés is visszavethető általa, hiszen senki sem fog pénzt fektetni olyan fejlesztésekbe, amiket aztán betilthatnak a szerzői jog védelme érdekében.³³

Mivel ez nem hozta meg a várt hatást, a szerzői jogosultak ezúttal a letöltőket vették célba, mint arra utaltunk már. Ezek már jóval kétségesebb jogi alapon állnak, hiszen a torrent-alapú fájlcsere hálózatban nem egész alkotásokat, hanem azok részleteit töltik le egy-egy felhasználótól, és a letöltők egymástól is kapnak fájlcsomagokat, így kérdéses elmarasztalásuk lehetősége.³⁴ Amennyiben sikerült is megállapítani, mint az Egyesült Államokban, kevés visszatartó erővel bírt, ráadásul komoly bukás volt megítélésében is. Ezt a zeneipari szerzői jogosultak is felismerték, és 2008-ban bejelentették, hogy a jövőben nem fognak a letöltők ellen pereket indítani.³⁵ Ezt azonban nem követte az a felismerés, hogy kizárólag a jogi szankciók alkalmazása végső soron nem vezet eredményre, nem képes megoldani a problémát. Ugyan akadnak támogatói a kemény kéz politikájának, akik szerint csak a határozott fellépés segít „levetni a szerzői jog elleni virtuális lázadást”,³⁶ mind ez idáig sehol sem sikerült ezt igazolni, sőt inkább az bizonyosodott be, hogy túl sok a jogsértő és túl kevés a kapacitás ellenük.³⁷ Sőt bizonyos visszajelzések szerint, míg Franciaországban egy felmérés válaszadóinak 4%-át tántorítottak el egy új szabályozó rendszer bevezetésével, 9% tovább növelte az aktivitását.³⁸ Nem elhanyagolható az sem, hogy az ilyen fellépés valójában csak tovább mélyíti a szakadékot a jogosultak és a letöltők között, ami végső soron senkinek nem érdeke.

²⁷ SEIDENBERG – PODGERS: i. m. 56. o.

²⁸ JENSEN: i. m. 539. o.

²⁹ NAGY: i. m. 38. o.

³⁰ MAGYAR CSABA: Fájlcseré és szabad felhasználás, in *Infokommunikáció és jog*, 2008/25. szám, 137. o.

³¹ Ld. http://index.hu/tech/2010/06/19/az_ncore_is_aldozatul_esett_a_razzianak/ (2014.02.13.).

³² LEMLEY, MARK A. – REESE, R. ANTHONY: Reducing Digital Copyright Infringement without Restricting Innovation, in *Stanford Law Review*, 2004/6. szám, 1380. o.

³³ LEMLEY – REESE: i. m. 1386. o.

³⁴ NAGY: i. m. 39. o.

³⁵ SEIDENBERG – PODGERS: i. m. 57. o.

³⁶ KOVACS: i. m. 755. o.

³⁷ JENSEN: i. m. 562. o.

³⁸ BODÓ: i. m. 78. o.

5. FÁJLMEGOSZTÁS ÉS SZÓLÁSSZABADSÁG

A támogatói gyakran vannak egyenlőségjelet a fájlcseré és a szólásszabadság közé, amelyet az internet alapvető és legfontosabb értékének tekintenek, hiszen erőteljes állami befolyástól és kontrolltól mentesen működő fórum. Különösen az Egyesült Államokban jellemző ez a fajta vélekedés, ahol az alkotmány első kiegészítése szól többek között a szólásszabadságról is, mely részének tekintik a „*fair use*”-t, amely a magyar idézéshez hasonló, de attól tágabb körű engedély nélküli felhasználást tesz lehetővé. Mivel az elmúlt időszakban a *fair use* használatának körét is igyekeztek korlátozni, ezt egyes szerzők a szólásszabadság elleni támadásnak értékelték.³⁹ Kérdéses azonban, hogy a szólásszabadság csak a politikai véleményekre terjed-e ki vagy szélesebb kört, az önkifejezést és különösen a művészetet is ide kell-e érteni. *Tushnet* elismeri, hogy a szerzői jog maga is a szólásszabadságot segíti elő, amikor gazdasági lehetőséget teremt az előadók számára arra, hogy kifejezzék önmagukat.⁴⁰ Nyilvánvaló, hogy a szerzői jog garantálta anyagi biztonság nélkül jóval kevesebb mű készülne, főleg nagy költségvetésű, ahol a megtérülés kétséges. Mint ahogy meg kell találni az egyensúlyt a szabad felhasználás körének kijelölésénél, hogy ne szenvedjenek csorbát az alapjogok (például kritikát írni egy könyvről, abból vett idézetekkel ne számítson jogsértésnek).⁴¹ *Tushnet* szerint *fair use* alá kell vonni a származékos művek készítésének a jogát is, mivel ez elősegíti az önkifejezést, vagyis a szólásszabadság egyik alapvető célját látja el, és az eredeti műhöz való hozzáférés nélkül amúgy sem lehetséges.⁴² Téves azonban az a felvetése, hogy ilyenkor mindenképp legálisan szerzik meg az alapművet, amit aztán újradolgoznak (pl. egyedi tartalmú zenei CD-t, ún. bootleget készítenek belőle), és súlyos jogok sérülnének ennek bevezetésekor, vagyis nem segíti elő a fájlmegosztás rendezését a felek között.

Ami fenyegető lehet az alapvető szabadságjogok számára, az nem a szerzői jog maga, hanem az, ahogy a jogosultak ellenőrizni próbálják az internetes tartalmakat a jogsértés kiszűrésére. Erre ugyanis technikailag két módszer létezik: 1. protokoll alapon, vagyis kommunikációs technológia alapján kollektívan tiltva, illetve 2. minden adat vizsgálatával.⁴³ Ez tehát azt jelenti, hogy bármit küldünk is az interneten, állandó figyelés alatt lenne, ami igen komoly alapjogi aggályokat vet fel, már csak a történelmi tapasztalatok alapján is. Ráadásul a fejlett államok újra és újra elutasítják azt, például az NSA-ügyet is erőteljes lakossági felháborodás kísérte nemcsak Európa-szerte, de az Egyesült Államokban is. Éppen ezért tiltja az elektronikus kereskedelemről szóló 2000/31/EK irányelv 15. cikke a szolgáltatók általános figyelésre kötelezését. Gyakori a hivatkozás a diktatúrák internet-korlátozási kísérleteire, mint például a kínai nagy tűzfal vagy más néven Aranypajzs projektre. Ugyanakkor az interneten egyre szaporodó szélsőséges, fundamentalista tartalmak, a Wikileaks vagy éppen az arab tavasz Facebookon formálódó forradalmi jelzik, hogy bizonyos kontrollra szükség van. A megoldás ebben az esetben a bírói függetlenségben lenne kereshető, az ő felügyeletükkel, szigorú jogszabályi keretek között, a rendvédelmi szervek számára lehetővé téve a beavatkozást a kommunikációs folyamatba.⁴⁴ Nem minden internetszűrés jelent azonban diktatúrát, demokráciában is elképzelhető ez, ahol „a legfőbb különbség éppen az előzetes-utólagos felelősségre vonás között található”. Fontos azonban, hogy a szűrés kérdéseit széles körű, demokratikus módon vitassák meg, mint arra *Bodó* is felhívja a figyelmet.⁴⁵ A szűrés mellett a tartalom végleges hozzáférhetetlenné tétele is elképzelhető lépés, erre már intézkedésként a Btk. 77. §-a és kényszerintézkedésként a Be. 158/B. §-a lehetőséget teremtett hazánkban. Ez a modell sok kritikát kapott az alapvető jogok irányából, hiszen internetcenzúrára is alkalmazható, ugyanakkor több államban is megbukott, miután nem tudta teljesíteni a hozzá fűzött reményeket a jogsértő tartalom korlátozásában.⁴⁶

A 2010-es években megjelent amerikai törvénytervezeteket, illetve nemzetközi egyezményt – a PIPA-t, a SOPA-t és az ACTA-t – is komoly támadások érték, és sokan az internetcenzúra bevezetésének alapját

³⁹ TUSHNET, REBECCA: Copy This Essay: How Fair Use Doctrine Harms Free Speech and How Copying Serves It, in *The Yale Law Journal*, 2004/3. szám, 535-590. o.

⁴⁰ Uo. 540. o.

⁴¹ Uo. 544. o.

⁴² Uo. 545-546. o.

⁴³ BODÓ BALÁZS: A távközlési szolgáltatók felelőssége a továbbított tartalomért a fájlcseré és a szólásszabadság kérdései felől, in *Infokommunikáció és jog*, 2011/44. szám, 77. o.

⁴⁴ Uo. 79. o.

⁴⁵ Uo. 78. o.

⁴⁶ PARTI KATALIN – MARIN, LUISA: Foltvarrással az on-line illegális tartalom ellen: a tartalomblokkolás, a közvetítő szolgáltató felelőssége és az értesítési-levélteli eljárás, in *Infokommunikáció és jog*, 2012/49. szám, 60-61. o.

látták bennük.⁴⁷ Ezek ugyan sok szempontból előrelépést jelentettek volna az internetes jogsértéseket megakadályozó nemzetközi szerzői jogi együttműködés terén, terminológiailag és módszereikben sokszor hibásak voltak, például a lopás szót használták megnevezésükben vagy az ACTA minden jogsértő műre a „kalóz szerzői jogi termék” kifejezést használta.⁴⁸ A kibontakozó széles ellenállás azonban végül minden esetben meghátrálásra készítette a jogalkotót.

6. LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

Mint látható a fájlmegosztást illetően jelentősen megoszlanak a vélemények, és fontos felismernünk, hogy mind a szerzői jogot, mind a szabad fájlcsere-t támogató véleményeknek vannak fontos igazságot tartalmazó pontjai. Ne essünk a témát jelenleg monopolizáló szélsőségesek csapdájába: az internet nem válhat sem „rendőrállammá”, sem „kalózparadicsommá”, hiszen ez csak egy-egy szűk csoportot elégítené ki. Előbbi pedig nemcsak a szabadságjogok terén lenne kontraproduktív, de végső soron a szerzői jog maradék társadalmi legitimitását is hathatósan aláásná, és soha sem számíthatna arra, hogy megkapja a neki kijáró tiszteletet.⁴⁹ Fontos kötelezettség hárul a szerzői jogi jogosultakra és a jogalkotókra abban, hogy közérthetővé tegyék a jogban járatlan felhasználók számára is, mi számít illegális, jogsértő tevékenységnek, illetve pontos, jól definiálható fogalmakkal operáljanak, szemben az eddigi amerikai kommunikációs stratégiával. Ezzel lehetséges elkerülni a jog meg nem értéséből eredő jogsértéseket, illetve a szabályok némelyikével kapcsolatos félreértelmezésekből származó ellenérzéseket.

Megoldást jelenthet, ha a jogi szabályozás megváltoztatására tett kísérletek helyett a fájlcsere által érintett iparágak inkább megpróbálnak alkalmazkodni az új helyzethez, olyan alternatívákat létrehozva, amik a fájlmegosztással felvehetik a versenyt, például jobb minőségű, mégis olcsó tartalommal.⁵⁰ Az elmúlt években több ilyen digitális terjesztési kezdeményezés is történt: az Amazon az e-könyvek, a *Steam* a videojátékok, az *iTunes* a filmek, sorozatepizódok, zenék, alkalmazások, a *Spotify* a zenék terén kínál legális és gyors hozzáférést, hogy a legismertebbeket említsük. Meg kell jegyeznünk, ezek jelentős sikereket értek el, például az *iTunes*-on 50 millió zeneszámot vásároltak meg 2002 és 2004 között.⁵¹ Ezek az Egyesült Államokban elérhető szolgáltatások lassan, de folyamatosan csökkentik az illegális fájlmegosztás mértékét. Fontos még az is, hogy amíg az ilyen szolgáltatások léteznek, nem lehet az illegális fájlcsere-t tekinteni a társadalmi fejlődés megszabott irányának, társadalmilag elfogadott dolognak.⁵² A technikai fejlődés is elősegíthető, illetve a p2p decentralizáltságának előnyei, és felhasználókra háruló erőforrásigény is kihasználható, ha a digitális disztribúció ilyen rendszerben folyik, ez ráadásul jóval stabilabb is a hivatalos központi oldalaknál. Erre említhető példaként a BBC kulturális archívumának ötlete, ahol nem kereskedelmi célra tennék elérhetővé p2p rendszerben az eddigi műsoraikat. Ez szinte teljesen megszünteti annak a jogtulajdonosnak a költségeit, aki széles körben akar digitálisan elérhetővé tenni egy művet.⁵³

A szerzői jogosultak fellépésük során nem igazán vették figyelembe, hogy a szankciók helyett a legitimitásánál erősítsék meg a szerzői jog helyzetét, miután előbbi kudarcot vallott. A jogkövető magatartás kialakulásában fontos szerepet játszhat az, hogy a felhasználók mennyire érzik igazságosnak azt,⁵⁴ jelenleg pedig sokak szemében a szerzői jog nem több, mint a nagyvállalatok érdekeit és profitját szolgáló egyik eszköz. Az internetre vonatkozó szabályozások komplex újragondolásának része lehetne egy önszabályozó rendszer bevezetése, ami elősegítené, hogy a felhasználókat és a szolgáltatókat ne terheljék a rendelkezések feleslegesen; és a szerzői jog ténylegesen elérje a célját, vagyis a szerzők anyagi védelmét. Egy ilyen rendszerben az állam csak a keretet, vagyis a kényszerítő eszközöket biztosítja, valamint kizárólag a nagyobb súlyú jogsértéseknél lép közbe a jog eszközével, míg egyébként a szolgáltatók saját eszközeikkel szankcionálnak (pl. elérhetetlenné teszik a jogsértő tartalmat). A szabályozás sorsa is egyedien alakulna: egy ilyen

---

⁴⁷ STRAUB ÁDÁM: Hoz-e magyar netcenzúrát az ACTA-egyezmény? Ld. <http://www.origo.hu/techbazis/20120127-vitajtak-hogy-netcenzurat-hoze-az-actaegyezmeny.html> (2014.02.14.).

⁴⁸ MEZEI: i. m. 50. o.

⁴⁹ MEZEI: i. m. 66-67. o.

⁵⁰ JENSEN: i. m. 568. o.

⁵¹ ROB – WALDFOGEL: i. m. 33. o.

⁵² A fájlmegosztás társadalmi elfogadottságáról bővebben lásd MEZEI: i. m. 54-55. o.

⁵³ LEMLEY – REESE: i. m. 1382. o.

⁵⁴ JENSEN: i. m. 566. o.

rendszerben a felhasználóktól indulva a szolgáltatók közvetítésével jut el az államhatalmi szintig.⁵⁵ Ez azonban nem helyettesíti, hanem kiegészítené a jelenleg létező joganyagot, konkretizálná a rendelkezéseket. A rendszer már több országban is bizonyított, és nagy előnye, hogy nem a tárgyalóteremben, hanem a tárgyalóasztal mellett dönt a felek között, erőteljes állami mediációval. Magyarországon is vannak erre felé mutató tendenciák, például a .hu domain kezelésénél vagy az értesítési-eltávolítási eljárásnál figyelembe vett megálapodás, ami a közös jogkezelők és a Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete között jött létre.⁵⁶ Az angol-szász országokban a szolgáltatók, megelőzendő az állami beavatkozást, bizonyos szabályokat maguk alkottak meg.⁵⁷

7. ÖSSZEGRZÉS

A fentieket áttekintve fontos, hogy észrevegyük, mindkét félnek vannak igazságai és hibái. Hozzánk közel áll az a vélemény, hogy a túlságosan merev, statikus szabályozás a gyorsan változó kibervilágban maga is generálja az illegális megszerzés iránti igényt, amely jóval gyorsabban és olcsóbban kielégíthető, mint a termék fizikai megvásárlása. A jogosultak kemény elutasító válasza minden változtatási kísérletre és az Egyesült Államokban megjelent kriminalizáló megbélyegzések használata a fájlmegosztás meg nem értéséről árulkodik és végső soron nem veszi figyelembe, hogy „a kalózok egyben fogyasztók is”,⁵⁸ és az eltérő igények gyakran kielégítetlenek maradnak, így azokra máshol keresnek megoldást. Mindezek mellett a szerzői jog létének értelmét nem lehet megkérdőjelezni, az még mindig fontos szerepet tölt be a gazdaságban és a társadalomban.

Megoldás erre a problémára csak akkor következhet be, ha mindkét fél változtat hozzáállásán, ami persze korántsem jelenti azt, hogy a fájlmegosztást legalizálni kéne vagy társadalmilag elfogadottá nyilvánítani. Sokat segíthet azonban a világos és közérthető jogi terminológia kialakítása és megismertetése a felhasználókkal, a fájlmegosztásánál csábítóbb legális alternatívák létrehozása, előnyeinek megtartásával; ha a szabályozás kialakításában nem csak a jogosultak, de a felhasználók is szerepet kaphatnak, és nagyobb szerep jut a nemzeti szabályozás mellett az internetes szereplők önszabályozásának. Mindezek mellett fontos, hogy az elrettentő szankciók alkalmazása az üzletszerű jogsértőkkel szemben történjen meg,⁵⁹ ne a programok készítőivel vagy az egyszerű letöltőkkel szemben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] BHATTACHARJEE, SUDIP – GOPAL, RAM D. – LERTWACHARA, KAVEEPAN – MARSDEN, JAMES R.: Impact of Legal Threats on Online Music Sharing Activity: An Analysis of Music Industry Legal Actions, in *Journal of Law and Economics*, 2006/1. szám, 91-114. o.
- [2.] BÉKÉS GERGELY: Internetszolgáltatók a fájlcseré ellen? in *Infokommunikáció és jog* 2009/34. szám, 194-200. o.
- [3.] BODÓ BALÁZS: A távközlési szolgáltatók felelőssége a továbbított tartalomért a fájlcseré és a szólásszabadság kérdései felől, in *Infokommunikáció és jog*, 2011/44. szám, 75-80. o.
- [4.] JENSEN, CHRISTOPHER: The More Things Change, the More They Stay the Same: Copyright, Digital Technology, and Social Norms, in *Stanford Law Review*, 2003/2. szám, 531-570. o.
- [5.] KOVACS, ALBERT Z.: Quieting the Virtual Prison Riot: Why the Internet's Spirit of "Sharing" Must Be Broken, in *Duke Law Journal*, 2001/2. szám, 753-785. o.
- [6.] MAGYAR CSABA: Fájlcseré és szabad felhasználás, in *Infokommunikáció és jog* 2008/25. szám, 131-138. o.
- [7.] LEMLEY, MARK A. – REESE, R. ANTHONY: Reducing Digital Copyright Infringement without Restricting Innovation, in *Stanford Law Review*, 2004/6. szám, 1345-1434. o.
- [8.] MÉSZÁROS ÁDÁM – SZABÓ IMRE: A szellemi tulajdonra sértő bűncselekmények nyomozásának néhány tapasztalata és az üldözés lehetőségei, in *Belügyi Szemle*, 2012/9. szám, 42-65. o.
- [9.] MEZEI PÉTER: A fájlcseré retorikája. Gondolatok egy álvita margójára, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2012/2. szám, 46-67. o.
- [10.] NAGY ZOLTÁN ANDRÁS: A Pirate Bay-per tanulságai. De lege ferenda a fájlcseréről, in *Ügyészek lapja*, 2010/2. szám 33-40. o.

⁵⁵ PARTI KATALIN: Nyomozás az interneten: együttműködés – korlátokkal, in *Belügyi Szemle*, 2004/11-12. szám, 209. o.

⁵⁶ BÉKÉS: i. m. 198-199. o.

⁵⁷ BODÓ: i. m. 78. o.

⁵⁸ MEZEI: i. m. 67. o.

⁵⁹ MAGYAR: i. m. 137-138. o.

- [11.] PARTI KATALIN – MARIN, LUISA: Foltvarrással az on-line illegális tartalom ellen: a tartalomblokkolás, a közvetítő szolgáltató felelőssége és az értesítési-levélteli eljárás, in *Infokommunikáció és Jog*, 2012/49. szám, 58-65. o.
- [12.] PARTI KATALIN: Nyomozás az interneten: együttműködés – korlátokkal, in *Belügyi Szemle*, 2004/11-12. szám, 204-220. o.
- [13.] WARREN, PETER – STREETER, MICHAEL: *Az internet sötét oldala*, 2005, HVG, Budapest.
- [14.] ROB, RAFAEL – WALDFOGEL, JOEL: Piracy on the High C's: Music Downloading, Sales Displacement, and Social Welfare in a Sample of College Students, in *Journal of Law and Economics*, 2006/1. szám, 29-62. o.
- [15.] SÁRY PÁL: Monográfia a szellemi alkotások védelmének történetéről, in *Jogtörténeti Szemle*, 2012/4. szám, 54-56. o.
- [16.] SEIDENBERG, STEVEN – PODGERS, JAMES: The Record Business Blues, in *ABA Journal*, 2010/6. szám, 54-61. o.
- [17.] TUSHNET, REBECCA: Copy This Essay: How Fair Use Doctrine Harms Free Speech and How Copying Serves It, in *The Yale Law Journal*, 2004/3. szám, 535-590. o.
- [18.] SUMMER, RENE: The single digital market: a vision for Europe, in *Ericsson Business Review*, 2010/3. szám, 53-54. o.
- [19.] STRAUB ÁDÁM: Hoz-e magyar netcenzúrát az ACTA-egyezmény? <http://www.origo.hu/techbasis/20120127-vitatjak-hogy-netcenzurat-hoze-az-actaegyezmeny.html> (2014.02.14.).

SZÁNTÓ KRISZTINA*

GONDOLATOK AZ ÚJ PTK. ELFOGADÁSÁRÓL – A TÁMOGATOTT DÖNTÉSHOZATAL BEVEZETÉSE A MAGYAR JOGRENDszerBE

1. BEVEZETÉS

Több mint ötven év telt el azóta, hogy a jelenlegi Polgári törvénykönyvünk¹ hatályossá vált. Hamarosan azonban új Ptk.-ja lesz az országunknak, hiszen a hosszú és alapos kodifikációs munka eredményeként megszületett az állampolgárok alapvető vagyoni és személyi viszonyait szabályozó magánjogi kódex.² A polgári jogi kodifikációs főbizottság 1998-ban kapott megbízást az új Ptk. előkészítésére. A testületet 1999 óta vezeti Vékás Lajos akadémikus.

A törvénykönyv több jelentős változást tartalmaz az 1959-ben elfogadott, azóta több mint százszor módosított, hatályos Ptk.-hoz képest. A nyolc könyvből, azon belül csaknem ezerhatszáz paragrafusból álló kódexben helyet kaptak a jelenleg külön törvényben szabályozott családjogi rendelkezések is.

A kódex az 1960 óta hatályos törvénykönyv jelenlegi szövegének hozzávetőleg a felét őrizte meg, a negyedét korigálta, ugyanakkora részében viszont lényegileg megváltozott, vagy teljesen új tartalmat kapott.

Az új Ptk. nyolc könyvből áll – Bevezető rendelkezések, Az ember mint jogalany, A jogi személy, Családjog, Dologi jog, Kötelmi jog, Öröklési jog és Záró rendelkezések –, a terjedelme pedig csaknem kétszerese a hatályosnak, ami javarészt abból fakad, hogy a családjog mellett a társasági jog anyagi szabályai is bekerültek a szövegbe.³

Jelentős változásként emelendő ki többek között az élettársi viszony szabályainak átalakulás, a házastársak közötti öröklési jog módosulása valamint a sérelemdíj bevezetése is. Mindezek mellett jelentős figyelmet vont magára a támogatott döntéshozatal jogintézménye is, amely egy teljesen új megoldásként kerül bevezetésre a gondnoksági rendszer alternatívájaként.

Az új jogintézmény azoknak jelent megoldást, akiknek döntéseik következményeinek mérlegeléséhez segítségre van szükségük, arra, hogy valaki „lefordítsa” számukra milyen választási lehetőségeik vannak. A hatályos szabályozási rendszer alapján őket gondnokság alá helyeznék, holott megoldás lenne számukra a már több országban (pl. Svédországban, Németországban) megvalósult támogatott döntéshozatal. Ezekkel a lehetőségekkel, valamint a gondnokság szabályainak megújításával a kódex az emberi jogokat a szükséges legkisebb mértékben korlátozó, de az érintettek érdekeit hatékonyan védő rendszert alakít ki.⁴

A támogatott döntéshozatal bevezetése üdvözölendő lenne, hiszen így tud Magyarország felzárkózni a nemzetközi elvárásokhoz. Azonban a megvalósulást és a szabályozást több fronton is támadások érik.⁵ Pontosan ezen bizonytalanságok miatt fontos a szabályozást kiemelni és áttekinteni.

Tanulmányom témája tehát a támogatott döntéshozatal, mint az új Ptk. által bevezetésre kerülő, eddig a magyar szabályozásban ismeretlen jogintézmény. A továbbiakban áttekintésre kerülnek a támogatott döntéshozatal részjogosítványai és a szabályozás is vizsgálat tárgyát fogja képezni, mind nemzetközi, mind magyar szempontok alapján.

---

* E tanulmány a Batthyány Lajos Szakkollégium által 2013 őszén meghirdetett Batthyány-esszé pályázaton III. helyezést ért el. A szerző a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának jogász szakos hallgatója. A kézirat lezárása: 2014. február 15.

¹ A Polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény.

² A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: új Ptk.).

³ Itt az új Ptk. – változások az öröklésben, a családjogban, sérelemdíj, ld. <http://szegedma.hu/hir/szeged/2013/02/itt-az-uj-ptk-valtozasok-az-oroklesben-a-csaladjogban-serelemdij.html> (2014.01.27.).

⁴ Az új polgári törvénykönyv néhány jelentős módosítása, ld. <http://www.veritasjogcsomag.hu/Hirek.aspx?id=67> (2014.01.27.).

⁵ A Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) szerint a törvénykönyv a nemzetközi normákkal ellentétesen lehetővé teszi, hogy értelmi fogyatékosokat, pszichiátriai betegeket és időseket megfossszanak személyi és vagyoni jogaiktól – emelték ki.

2. ÖNRENDELKEZÉS- ÉS CSELEKVŐKÉPESSÉG HIÁNYA KONTRA TÁMOGATOTT DÖNTÉSHOZATAL

Bármely helyzetben a döntést hozó személynek erre törvényes felhatalmazással kell rendelkeznie. A cselekvőképességben felmerülő hiányosságok megvonják a törvényes felhatalmazást a döntéshozattal kapcsolatosan, így ezen személyeknek a döntés meghozatalához bizonyos segítségre van szükségük. Eszerint problémát hordoz például a szellemileg erre képtelen személyek köre.

A cselekvőképességhez szorosan kapcsolódik az autonómia és a döntéshozatali képesség fogalma. Elengedhetetlen tehát ezen fogalmak tisztázása.

A cselekvőképességben felmerülő defektusok kiküszöbölésére azonban megoldást nyújthat egy alternatív – ugyanakkor a hazai jogban egyelőre még vitatott – módszer, amely nem más, mint a támogatott döntéshozatal intézménye. A támogatott döntéshozatal lényege, hogy a döntéshozatali képességükben akadályozott személyek mellett egy segítő működik a döntéshozatalkor. A támogató személy az értelmi sérült emberek „fehér botja, jelnyelvi tolmácsa”, vagy ha tetszik egy olyan „rámpa”, amely a közösségi életbe vezet. Nem a támogató hozza a döntéseket, hanem azt facilitálja, hogy a segített személy a saját döntését meghozhassa.⁶

A 2013. február 11-én a 2013. évi V. törvénnyel elfogadott új Ptk. a döntéshozatali képességhez kapcsolódó problémák kiküszöbölésére megoldást nyújthat a cselekvőképességet nem érintő támogatott döntéshozatal valamint a cselekvőképesség jövőbeli korlátozása esetére történő rendelkezés törvénybe foglalásával.

2.1. Cselekvőképesség

Jogaink gyakorlásához elengedhetetlen a cselekvőképesség megléte. Cselekvőképesség alatt a természetes személynek azt a képességét értjük, hogy cselekedeteivel jogokat és kötelezettségeket szerezhet magának és másoknak. Ahhoz, hogy egy személy a polgári jogi viszonyok aktívan közreműködő részese lehessen, bizonyos szellemi érettségre, megfontolási és döntési készségre van szüksége. Ezt az ügyek viteléhez szükséges belátási képességet nevezzük cselekvőképességnek. A belátási képessége, döntéshozatali képessége alapján lehet egy személy cselekvőképes, korlátozottan cselekvőképes, illetve cselekvőképtelen.

A cselekvőképesség fogalmát elsősorban a vagyoni jogi viszonyokra vonatkozóan állapították meg. Az egészségügyi ellátórendszer átalakulásával, az orvosi ellátás fejlődésével azonban jelentőssé váltak a gyógykezelésbe, vagy a pszichiátriai intézeti elhelyezésbe való beleegyezésre vonatkozó jognyilatkozatok is. Ezekre azonban nem használható teljes értékűen a korábban kidolgozott cselekvőképesség fogalom, tehát a már meglévő kategóriák árnyalása, rugalmasabbá tétele szükséges.

Csak a cselekvőképességükben nem érintett személyek számára lehetséges, hogy ügyek viteléről szabadon, teljesen önállóan dönthessenek. A cselekvőképesség korlátozása, teljes kizárása az önrendelkezési jog és ezen keresztül számos más alapvető jog lényeges tartalmát érinti, ezért különösen aggályos e jog különböző szintekre való bontása.

A cselekvőképesség teljes korlátozását lehetővé tevő jogintézmény, vagyis a cselekvőképességet kizáró gondnokság az élet szinte minden területén megvonja az ilyen módon bizonyos értelemben felügyelet alá helyezett állampolgárok döntési jogosítványait, ezzel pedig kiszolgáltatottá és védtelenné teszi őket, így többek között ellehetetleníti a jogaik gyakorlását is.

2.2. Autonómia

A cselekvőképesség egyes kérdéseinek, a támogatott döntéshozatal érvényesülésére irányuló vizsgálata kapcsán feltétlenül fontos kitérni az autonómia kérdéskörére is, hiszen amelyik személy nem autonóm, azt nem tekinthetjük cselekvőképesnek sem, és láthatjuk, hogy a cselekvőképesség hiánya kizárja, vagy legalábbis erőteljesen korlátozza a döntések lehetőségét is.

Az emberi autonómia tiszteletének elve szerint minden autonóm embernek joga van szabadon, saját értékei és élettervei szerint dönteni és cselekedni, s ennek a jognak csak mások hasonló jogai szabhatnak határt.⁷

---

⁶ Ld. http://szerintunkigy.blog.hu/2012/10/15/megjelent_a_tamogatott_donteshozatali_modellprogramunk_eredmenyeit_osszefoglalo_kiadvany (2014.01.27.).

⁷ BEAUCHAMP, L. D. – CHILDRESS, F. J.: *Principles of Biomedical Ethics*, 1999, Oxford University Press, New York Oxford, 67-74. o.

Autonóm az a személy, aki fizikai és pszichológiai korlátozás nélkül, szabadon mérlegelhet cselekvési alternatívák között, majd az általa választott alternatívának megfelelően cselekedhet.

Nem autonóm az az ember, aki nem képes szabadon mérlegelni (például elmebetegség, a rá gyakorolt pszichológiai presszió vagy egyszerűen informátlansága következtében), vagy nem cselekedhet az általa választott terv szerint (például a vele szemben alkalmazott fizikai korlátozás miatt).

Az autonómia tiszteletének filozófiai elvét a jogban az egyén önrendelkezési jogaként szokták megfogalmazni. Hasonlóan széles körűen elismert jog mindenkinek saját teste integritásához való joga: az angol-amerikai jogrendszer például testi sértésnek tekinti már azt is, ha valaki más testét annak beleegyezése nélkül szándékosan megérinti. Mivel az orvosi beavatkozások a test érintésével járnak, ezért ehhez cselekvőképes beteg esetén mindig az érintett beleegyezése szükséges.⁸

2.3. Döntéshozatali képesség

A cselekvőképesség számos aspektusa közül jelen esetben számunkra a döntéshozatali képesség a legrelevánsabb, hiszen ahhoz, hogy egy személy vele kapcsolatos döntést hozhasson, erre törvényes felhatalmazással kell rendelkeznie. A törvény pedig csak azon személyeknek adja meg a döntés lehetőségét, akik rendelkeznek döntéshozatali képességgel.

A döntéshozatali képesség, mint fogalom szintén az angolszász irodalomban jelentkezett először. A döntéshozatali képesség átmenetileg vagy tartósan korlátozott lehet. Tipikusan akkor korlátozott, ha az egyén intellektuális fogyatékossgal (demencia, szellemi betegség, agykárosodás) rendelkezik. Ugyanakkor az is gyakran előfordul, hogy az egyén kognitív képessége érintetlen marad, ugyanakkor képtelen kifejezésre juttatni akarátát (például beszédkézség elvesztése).⁹ A cselekvőképtelen személyek esetében is korlátozott döntéshozatali képességről beszélhetünk.

Új-Skóciában a kórházban kezelt páciens tényleges képességének a mérési feltételeit a Re McElroy ügy¹⁰ kapcsán törvényben rögzítették. Eszerint egy 78 éves hölgyet képesnek talált a bíróság arra, hogy házasságot kössön, de a végrendelet elkészítésére már nem. A tényleges képesség mérése során, amely a kezeléshez való hozzájárulásra vagy megtagadásra irányult, három kritérium volt döntő: a) a páciensképes- e megérteni azt az állapotát, amelyre a kezelés irányul, b) képes- e megérteni a kezelés mibenlétét és célját, c) képes-e megérteni a hozzájárulással vagy megtagadással járó kockázatot. Ezek a kritériumok azonban csak a kórházi betegekre vonatkoznak.

A fentiek alapján körvonalazódik, hogy az autonómia, az önrendelkezési jog és a döntéshozatali képesség nemcsak egymással áll szoros összefüggésben, hanem a cselekvőképesség meghatározásával is. Kiemelten fontos ezen fogalmak tisztázása, mivel aki nem autonóm, az nem is cselekvőképes. Az autonómiához pedig az kell, hogy az önrendelkezési jog ne sérüljön, mivel ha az önrendelkezési jog nem teljes, az hátrányosan érinti a döntéshozatali képességet is. Tehát ha valaki nem cselekedhet szabad belátása szerint, teljes döntéshozatali képességének birtokában, az nem tekinthető autonómnak, ezáltal cselekvőképesnek sem.

3. A TÁMOGATOTT DÖNTÉSHOZATAL

Azon személyek számára, akik korlátozott döntéshozatali képességgel rendelkeznek, ezért jelen szabályok szerint cselekvőképességük sem teljes, bevezethető a támogatott döntéshozatal intézménye. A Polgári Törvénykönyv kodifikációja során az új törvény a támogatott döntéshozatalt, mint egy eddig teljesen ismeretlen jogintézményt vezeti be a magyar jogrendszerbe.

A támogatott döntéshozatal modellje Kanadából származik, s a '60-as és '70-es évektől a szellemi egészség joga, a terapeuta igazságszolgáltatás nézetei folyamatosan készítették elő az intellektuális és pszicho-szociális fogyatékossgal élő emberek társadalmi integrációját is segítő támogatott döntéshozatal intézményét, ami az univerzális cselekvőképesség-elmélettel kapcsolható össze.¹¹

---

⁸ POZGAR, G.: *Legal Aspects of Health Care Administration*, 1987, Rockville, 99. o.

⁹ JAKAB NÓRA: *A margón és azon túl Az intellektuális és pszichoszociális fogyatékossgal élő emberek cselekvőképességéről*, 2013, Novotni Alapítvány, Miskolc, 146. o.

¹⁰ Re McElroy eset (1978) 93. D.L.R. (3d) 522.

¹¹ JAKAB NÓRA: A támogatott döntéshozatal elméleti és gyakorlati kérdései Kanadában, in *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, Tomus XXIX/2., 2011, 435–459. o.

De mi is pontosan a szellemi egészség joga? Ez a jogterület az angolszász irodalomban a XX. század első felében jelent meg, szülőhazája az Amerikai Egyesült Államok és Kanada. A szellemi egészség joga szoros kapcsolatban áll más tudományterületekkel, így a pszichiátriával, pszichológiával és az etikával. Ezen multidiszciplináris jogterület egyik kiemelkedő szegmensét az értelmileg vagy mentálisan sérült emberek orvosi kezelésekre való hozzájárulásának, illetve azok megtagadásának orvosi, jogi, etikai és filozófiai fejtegetései alkotják.¹²

A támogatott döntéshozatal egy olyan jogi helyzetet hoz létre, amelyben az érintett személyek segítséget kapnak. Eszerint az egyén teljes cselekvőképességgel rendelkezik, ha akaratát és szándékát teljes mértékben kifejezésre tudja juttatni; vagy ha mégsem, akkor mások elegendő információval rendelkeznek ahhoz, hogy megértsék az adott személy által kifejezésre szánt nyilatkozatot, a megfelelő kommunikációs tudás birtokában. A segítő ismeri az adott személy élettörténetét. Ez a szemlélet arra helyezi a hangsúlyt, hogy a döntéshozatal folyamatát kell a képesség meglétéhez vagy meg nem létéhez kapcsolni, és nem a személyt.

A cselekvőképesség gyakorlásában nyújtott támogatás azonban felveti azt a kérdést, hogy miként kellene kezelni a jogviszonyban így megjelenő harmadik személyt. A kanadai esetjogban a segítő csak akkor tartozik felelősséggel a szerződő fél irányában, ha a döntéshozatali eljárás során összeférhetlenségi ok merült fel vagy a segítő nem látta el megfelelő információval a fogyatékos embert.¹³

A támogatott döntéshozatalnak számos előnye is van, ilyen többek között az, hogy a cselekvőképesség teljes kizárásának megszüntetését eredményezi. Ez a jogintézmény a cselekvőképesség korlátozása helyett a cselekvőképesség gyakorlásához kapcsolódó jogi segítői modell megjelenése a szabályozásban, amely olyan nagykorú személy esetében válik szükségessé, akit mentális, intellektuális károsodása, szenvedélybetegsége és az ezekből következő, a társadalmi részvételt akadályozó egyéb körülmények korlátoznak abban, hogy vagyoni és egyes személyi viszonyaiban teljes körűen, hatékonyan és másokkal egyenlően vegyen részt.¹⁴

3.1. A támogatott döntéshozatal szabályozása az új magyar Polgári Törvénykönyvben

Az új Ptk. rendelkezéseit figyelembe véve a döntéshozatali képességhez kapcsolódó problémák kiküszöbölésére megoldást nyújthat a cselekvőképességet nem érintő támogatott döntéshozatal valamint a cselekvőképesség jövőbeli korlátozása esetére történő rendelkezés törvénybe foglalásával.

Azonban jelenleg több fórumon is támadások érik az új Ptk. támogatott döntéshozatalra vonatkozó rendelkezéseit. Ezek a kritikák nem konkrétan magát a jogintézményt, sokkal inkább annak szabályozását, szabályozási módszerét érintik, hiszen az említett jogintézmény mellette a helyettes döntéshozatal rendszere továbbra is fennmarad.

A helyettes döntéshozatal tulajdonképpen a gondnokság intézményét jelenti, amikor is az adott személyről azt feltételezik, hogy nem képes megérteni a döntés lehetséges következményeit.¹⁵ A jogintézmény azonban nem egyezik meg a Fogyatékos Személyek Jogairól szóló Egyezmény¹⁶ (a továbbiakban: Egyezmény) követelményeivel, amelyek legfőbb célja, hogy a cselekvőképesség korlátozása háttérbe szoruljon és egy cselekvőképességet nem érintő segítő, támogató rendszer alakuljon ki a gondnokság alternatívájaként.

A gondnokság rendszere a helyettes döntéshozatal metodikáján nyugszik, míg a segítő modellek a támogatott döntéshozatal elvein alapulnak. Az Egyezmény szorgalmazza, hogy a gondnoksági modelleket fel kell, hogy váltsa a fogyatékos személyek döntéshozatalának biztosítása és segítése, így a gondnok feladata sem a döntés meghozása vagy jóváhagyása, hanem a megfelelő és hozzáférhető információk biztosítása és a döntéshozatal esetlegese segítése kell hogy legyen.¹⁷

A még jelenleg hatályos Polgári Törvénykönyv a cselekvőképességgel, illetőleg annak korlátozásával

---

¹² JAKAB (2013): i. m. 54. o.

¹³ Uo. 106. o.

¹⁴ GOMBOS GÁBOR – HOFFMAN ISTVÁN – KÖNCZEI GYÖRGY – NAGY ZITA – SZABÓ GYULA: *A támogatott döntéshozatal elmélete és gyakorlata*, 2012, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest, 3-19. o.

¹⁵ JAKAB (2013): i. m. 101. o.

¹⁶ Cselekvőképtelen Nagykorúak Jogi Védelméről, Fogyatékossgal Élő Személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény (kihirdette: 2007. évi XCII. törvény).

¹⁷ Értelmi Fogyatékossgal Élők és Segítői Országos Érdekvédelmi Szövetsége: *Észrevételek és Javaslatok az Új Polgári Törvénykönyv cselekvőképességi szabályaihoz*. Ld. http://www.ujptk.hu/dok2012/cikkek/EFOESZ_javaslatok_uj_Ptk.pdf (2014.01.27.).

kapcsolatosan két kategóriát állít fel. Az egyik a cselekvőképességet kizáró gondnokság, a másik a cselekvőképességet korlátozó gondnokság. A cselekvőképtelen személy jognyilatkozata semmis, helyette törvényes képviselője jár el. Önállóan egyetlen jognyilatkozatot tehet, mégpedig a különösebb megfontolást nem igényelő, a mindennapi életben tömegesen előforduló, csekély jelentőségű szerződéseket.¹⁸

A korlátozottan cselekvőképes személy lehetőségei részben bővebbek, hiszen bizonyos jogcselekményeket önállóan is kifejtethet: szabadon rendelkezik munkával szerzett keresményével, tehet olyan személyes jellegű jognyilatkozatokat, amelyre jogszabály feljogosítja, megkötheti azokat a szerződéseket, amelyekkel kizárólag előnyt szerez, valamint azokat a kisebb jelentőségű szerződéseket is, amelyek a mindennapi élet szokásos szükségleteinek fedezése körébe tartoznak.¹⁹ Számos alapvető jognyilatkozat azonban nem tartozik ebbe a körbe, tehát ezekben a kérdésekben a törvényes képviselő ugyanúgy dönthet az érintett személy helyett, mintha az cselekvőképtelen volna. Ezek közé tartozik például a kórházi felvétel, vagy a gyógykezelésbe történő beleegyezés is.²⁰

Az új Ptk. által bevezetésre kerül a cselekvőképességet nem érintő támogatott döntéshozatal intézménye.²¹ A jogintézmény olyan nagykorú személyek számára biztosít segítséget, akiknek a belátási képességük kisebb mértékben csökkent. A támogatott döntéshozatallal elkerülhető a cselekvőképesség korlátozása, így a támogató kirendelése a cselekvőképességet nem érinti.

Ellenben a korábbi eljárásokkal, ahol a gondnokot a bíróság rendelte ki, a támogatott döntéshozatal során a gyámhatóság rendeli ki a támogatót. A támogató személyével kapcsolatban nem tartalmaz a törvény rendelkezéseket. Azonban a jogintézmény jellegéből, céljából egyértelműen kitűnik, hogy csak olyan személy lehet támogató, aki bizalmi viszonyban áll a támogatásra szorulóval, hiszen csak ekkor tud megfelelő segítséget nyújtani az ügyek viteléhez.

Szintén nem találunk utalást arra, hogy mit jelent a belátási képesség kisebb mértékű csökkenése.

Az új Ptk. tehát bevezeti a támogatott döntéshozatal intézményét, míg a szabályozást részletes tartalommal egyéb jogi normáknak kell megtölteniük.

3.2. 2013. évi CLV. törvény a támogatott döntéshozatalról

Az Országos Fogyatékosügyi Tanács civil oldala részéről indult az a kezdeményezés, amely szerint az új jogintézmény megfelelő működése szempontjából további törvényi szintű szabályozásra, garanciákra lenne szükség, különösen a támogató személy és a támogatott személy jogait és kötelezettségeit, a támogató személy felelősségének kérdését, továbbá a támogató személy és a gondnok egymáshoz való viszonyát illetően. Egy országgyűlési határozati javaslat – a fentiek alapján – feladatul tűzi a Kormánynak, hogy vizsgálja meg a támogatott döntéshozatal alkalmazásának tapasztalatait, és a szabályozási igénynek megfelelően készítse elő a szükséges törvényi rendelkezéseket.²²

Az új Ptk. támogatott döntéshozatalra vonatkozó keretszabályinak kitöltésére 2013 szeptemberében megszületett egy konkrét törvényjavaslat is.²³ A javaslat már pontosabb szabályokat ad a támogatott döntéshozatal vonatkozásában, noha még inkább a gondnokság intézményét veszi mintaként a normák megalkotásakor. A javaslat 2014. január 1-től lépett hatályba.²⁴

A támogatott döntéshozatal intézménye alá vonható személyek körét csak kis mértékben konkretizálja az új törvény. A „belátási képesség kisebb mértékű csökkenése” megfogalmazás tartalommal való kitöltésében a gyámhatóság kap szerepet, hiszen ezen hatóság feladata a támogató kijelölése. Az eljárása során a gyámhatóság személyes meghallgatást tart, továbbá a belátási képesség kisebb mértékű csökkenésének igazolása érdekében szakértői véleményt szerezhet be, valamint a családsegítő szolgálat véleményét is kérheti.²⁵ Mindezek lefolytatása után a gyámhatóság képessé válik arra, hogy meghatározza az érintett személy belátási képességének érintettségét.

---

¹⁸ Ptk. 15/A. § (2) bek.

¹⁹ Ptk. 14/B. § (2) bek.

²⁰ DÓSA ÁGNES: A nem teljesen cselekvőképes személyek jogai: a rugalmasabb szabályozás felé, in *Fundamentum*, 2000/2. szám, 83. o.

²¹ Új Ptk. IX. cím.

²² H/11311. számú országgyűlési határozati javaslat a támogatott döntéshozatal jogintézményével kapcsolatos további jogalkotási feladatokról.

²³ T/12099. számú törvényjavaslat a támogatott döntéshozatalról.

²⁴ A támogatott döntéshozatalról szóló 2013. évi CLV. törvény (a továbbiakban: Tdtv.)

²⁵ Tdtv. 3. § (3) bek.

A támogató kirendelésének indokoltsága abban az esetben is vizsgálat tárgyát kell, hogy képezze, ha az érintett fél kezdeményezi a támogató kirendelését.

A támogató személy kiléte sem taxatív lehetőségek útján tisztázott a fent nevezett törvényben. Támogatóként elsősorban a támogatott személy által megjelölt személyt kell kirendelni, aki vállalja a feladat ellátását.

A támogatói tisztség viselésére vonatkozó kizáró okok hasonlóak a gondnokság viselésére vonatkozó kizáró okokkal, hiszen ugyanúgy biztosítani szükséges a támogatásra szoruló személy véleményének, érdekeinek érvényesülését, valamint a támogató személy alkalmasságát feladatának ellátására. Eszerint nem lehet támogató, aki ellen a támogatott tiltakozik, akivel szemben érdekellentét áll fenn, továbbá a gondnokolt és a támogatott sem.²⁶ A jogszabály lehetőséget teremt két támogató kijelölésére is.²⁷

A kijelölt támogató személy általános jelleggel vagy egyes ügycsoportok tekintetében is segítheti a döntéshozatalt.²⁸ Az új norma egyértelműen rendezi, hogy a támogatott személy kérelmére, a vonatkozó jogszabályokban meghatározott módon a támogató azoknál a közigazgatási, polgári és büntető eljárási cselekményeknél jelen lehet, amelyekben a támogatott személy érintett, és vele az eljárási cselekmény rendjét meg nem zavaró módon egyeztethet. Jelen lehet a támogató a támogatott személy jognyilatkozatának megtételekor, és tanácsaival, tájékoztatásával a támogatott személy jognyilatkozatának megtételét elősegítheti, azonban nem veheti át a döntést támogatottjától.²⁹

A támogatott döntéshozatalról szóló jogszabály rendelkezik a támogató kirendelésének felülvizsgálatáról is.³⁰ Ez alapvetően ötévente történik, de például a támogatott kérése esetén is rendkívüli, soron kívüli felülvizsgálatnak van helye. Ilyen esetekben lehetőség van a támogatott döntéshozatal feloldására vagy a támogató személy megváltoztatására is.

A hivatásos támogató intézménye is bevezetésre került.³¹ Ez azonban véleményem szerint nem felel meg a támogatott döntéshozatal intézményének alapvető személyes, bizalmi követelményeinek, még ha szem előtt is tartjuk, hogy csak végső esetben lehetséges. Hiszen nagyszámú támogatotti kör (akár 30-45 fő is) tartozhat egy hivatalos támogatóhoz, egy időben. Mindez díjazás ellenében. Úgy vélem, hogy ilyen körülmények között a jogintézmény nem képes betölteni a célját.

A javaslat indokolásában felhívja a figyelmet arra, hogy további törvénymódosítások is szükségesek, például a támogatott döntéshozatallal összefüggésben módosítani szükséges a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényt is.³² A gyámhatósági eljárásban is meg kell határozni ugyanis a támogató részvételére vonatkozó alapvető rendelkezéseket.

A támogatott döntéshozatal a cselekvőképesség szabályozásán túl a betegjogokhoz is szervesen kapcsolódik, éppen ezért indokolt annak polgári jogi kódexben való elhelyezése és intézményrendszerének hazai gyakorlatban való kialakítása, figyelemmel az angolszász példákra, hiszen a szociálisan hátrányos helyzetben lévők közé a betegeket is be kell sorolnunk, főként akkor, ha még a cselekvőképességükben is akadályozottak, s mint ilyeneknek még nagyobb szükségük van a jogaik biztosítására.

3.3 Az új Ptk. rendelkezése által érintett egyéb jogszabályok

A támogatott döntéshozatal szabályozása és a téma napirenden történő kiemelése azért is nagyon fontos, mert az újPtk. ezzel a rendelkezésével számos más törvényre is jelentős kihatással van. Ezek közül említésre került már például a Gytv. is, hiszen a gyámhatósági rendszert is alapjaiban érinti az új jogintézmény.

A Gytv. mellett fontosnak tartom még kiemelni az egészségügyi törvényt³³ is. A betegjogok alapjait lefektető jogszabály fontos követelményként emeli ki a betegek tájékoztatáson alapuló döntési jogosultságát. Döntést hozni azonban csak az erre felhatalmazással rendelkező személy képes.

Az egyik meghatározó részjogosítvány tehát az önrendelkezési jog, amely az ember alapvető személyiségi joga, mely az egészségügyben, diagnosztikus és a gyógyító eljárásokkal kapcsolatban is

---

²⁶ Tdtv. 2. § (3) bek.

²⁷ Tdtv. 3. § (1) bek.

²⁸ Tdtv. 4. §.

²⁹ T/12099. számú törvényjavaslat a támogatott döntéshozatalról részletes indokolása.

³⁰ Tdtv. 6. §.

³¹ Tdtv. 7-10. §§.

³² A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (továbbiakban: Gytv.).

³³ Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.).

érvényesül. Az Eütv. megfogalmazása szerint: a betegnek joga van arra, hogy a kivizsgálását és a kezelését érintő döntésekben részt vegyen. Az egészségügyi beavatkozás elvégzésének feltétele, hogy ahhoz a beteg megtevéstől, fenyegetéstől és kényszertől mentes, megfelelő tájékoztatáson alapuló beleegyezését adja.³⁴

A tájékozott beleegyezés, mint követelmény filozófiai alapja az emberi autonómia tiszteletének az elve, amely szerint minden autonóm embernek joga van szabadon, saját értékei és élettervei szerint dönteni és cselekedni, s ennek a jognak csak mások hasonló jogai szabhatnak határt.³⁵

A beleegyezés csak akkor tekinthető azonban autonómnak, ha az illető tudja, hogy mibe egyezik bele. Mivel egy személy autonómiája, szabadsága csak akkor tényleges, ha az illető megfelelően tájékozott saját helyzete s a számára lehetséges cselekvési alternatívák tekintetében, így a beteg tájékoztatása a tervezett beavatkozások előnyeiről, hátrányairól stb. voltaképpen a beteg szabad döntéséhez szükséges feltételek megteremtését is jelenti, a beteg szabadságjogainak a biztosítását az egészségügy területén. Az autonómia elve egyszerűen megfogalmazva azt jelenti, hogy mindenkinek joga van arra, hogy élete fontos dolgaiban saját maga döntsön saját céljai, elvei és értékei alapján, az autonómia tiszteletének az elve orvosi vonatkozásban pedig azt, hogy tiszteletben kell tartani a betegeknek azt a jogát, hogy kezelésükről saját maguk döntsenek. Az autonóm döntés lehetősége adja emberi méltóságunk tudatának jelentős részét, s méltóságunk sérül, ha számunkra fontos dolgokban mások döntenek helyettünk.³⁶

Az autonómia kérdésköre szoros összefüggésben áll a döntéshozatali képességgel, így a cselekvőképességgel is.

A cselekvőképesség fogalma az egészségügyi jogban is kiemelt szerepet kap, hiszen a betegjogok közül az egyik legfontosabb az önrendelkezési jog. Amint az már fentebb kifejtésre került, a cselekvőképesség elképzelhetetlen az önrendelkezési jog nélkül. Az egészségügyi jog területén az önrendelkezés azt jelenti, hogy a beteg a gyógykezelésével kapcsolatos döntéseket maga hozza meg. Erre azonban csak a teljesen cselekvőképes személyeknek ad lehetőséget az Eütv., a korlátozottan cselekvőképes, illetve a cselekvőképtelen személyek helyett törvényes képviselőjük jogosult dönteni.

A cselekvőképességet nem érintő támogatott döntéshozatal lehetőséget ad arra, hogy gyógykezelésükkel kapcsolatos döntéseket hozhassanak azok a betegek is, akiknek belátási képességük kisebb mértékben csökkent, de rendelkeznek olyan ésszerű, értelmi és erkölcsi érettséggel, ami lehetővé teszi, hogy az egészségügyi beavatkozás jelentőségét felismerjék. Ezáltal az egészségügyi jog területén is érvényesítést nyer a szükségesség- arányosság követelménye a cselekvőképesség korlátozásával kapcsolatosan.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

Láthatjuk tehát, hogy mind az új Ptk, mind a támogatott döntéshozatalra vonatkozó törvény igyekszik megteremteni az iránymutatásokat a bíróságok és gyámhatóságok számára, hogy meghonosítsák ezt az új jogintézményt a magyar szabályozásban is. Így ennek hatásai elengedhetetlen módon tükröződni fognak a kapcsolódó jogintézményekben és szabályozásokban is.

Habár új Ptk. nem ad kielégítő szabályozást a támogatott döntéshozattal kapcsolatban, mivel a jogszabályi rendelkezéseket nem tölti ki a megfelelő tartalommal, de pontosan ezáltal biztosít lehetőséget arra, hogy a mostani rugalmatlan szabályozást felváltsa egy rugalmasabb, egyéniesíthetőbb szabályozási rendszer, hiszen a joggyakorlat, a bíróságok feladata lesz a pontos részletszabályok meghatározása, illetve emellett elengedhetetlen egyéb jogszabályok segítő rendelkezéseinek igénybevétele is.

Láthattuk azt is, hogy az új Ptk. jelentősége nemcsak a polgári jog kodifikálásában rejlik, hanem nagy hatást gyakorol más, kapcsolódó jogterületekre is. Ilyen többek között az egészségügyi jog is, ahol a betegek a gyógykezeléseik kapcsán folyamatos döntési helyzetbe kerülnek. Az orvosi beavatkozások egy olyan fokozott belátási képességet igényelhetnek, ahol szükséges lehet a támogató jelenléte, azaz a támogatott döntéshozatal alkalmazása is.

Az új Ptk. szabályozásától elvárható, hogy lépéseket tegyen annak érdekében, hogy visszaszorítsa a gondnoksági rendszert és elmozduljon a helyettes döntéshozattól a támogatott döntéshozatal felé, mely

---

³⁴ Eütv. 15. § (3) bek.

³⁵ BEAUCHAMP – CHILDRESS: i. m. 67-74. o.

³⁶ KOVÁCS JÓZSEF: *A cselekvőképesség megállapításának bioetikai elvei*, ld. http://www.efoesz.hu/download/uptk_c_kovacs_jozsef_acselekvokepessegmegallapitanakbioetikaielvei.pdf (2014.01.27.).

tiszteletben tartja az egyén autonómiáját, akaratát és választásait, beleértve az egyén önálló jogának biztosítását is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] BEAUCHAMP, L. D. – CHILDRESS, F. J. : *Principles of Biomedical Ethics*, 1999, Oxford University Press, New York Oxford.
- [2.] DÓSA ÁGNES: A nem teljesen cselekvőképes személyek jogai: a rugalmasabb szabályozás felé, in *Fundamentum*, 2000/2. szám.
- [3.] GOMBOS GÁBOR – HOFFMAN ISTVÁN – KÖNCZEI GYÖRGY – NAGY ZITA – SZABÓ GYULA: *A támogatott döntéshozatal elmélete és gyakorlata*, 2009, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest.
- [4.] JAKAB NÓRA: *A margón és azon túl Az intellektuális és pszichoszociális fogyatékkal élő emberek cselekvőképességéről*, 2013, Novotni Alapítvány, Miskolc.
- [5.] JAKAB NÓRA: A támogatott döntéshozatal elméleti és gyakorlati kérdései Kanadában, in *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, Tomus XXIX/2. 2011.
- [6.] POZGAR, G.: *Legal Aspects of Health Care Administration*. 1987, Rockville.

Felhasznált jogforrások

- [1.] A Polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény.
- [2.] Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény.
- [3.] A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény.
- [4.] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény.
- [5.] A támogatott döntéshozatalról szóló 2013. évi CLV. törvény.
- [6.] T/12099. számú törvényjavaslat a támogatott döntéshozatalról.
- [7.] H/11311. számú országgyűlési határozati javaslat a támogatott döntéshozatal jogintézményével kapcsolatos további jogalkotási feladatokról.
- [8.] Cselekvőképtelen Nagykorúak Jogi Védelméről, Fogyatékkal Élő Személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény (kihirdette: 2007. évi XCII. törvény).
- [9.] Re McElroy eset (1978) 93. D.L.R. (3d) 522.

Egyéb források

- [1.] KOVÁCS JÓZSEF: A cselekvőképesség megállapításának bioetikai elvei, ld. http://www.efoesz.hu/download/uptk_c_kovacs_jozsef_acselekvokepessegmegallapitasana_kbioetikaielvei.pdf (2014.01.27.).
- [2.] Értelmi Fogyatékkal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége: Észrevételek és Javaslatok az Új Polgári Törvénykönyv cselekvőképességi szabályaihoz http://www.ujptk.hu/dok2012/cikkek/EFOESZ_javaslatok_uj_Ptk.pdf (2014.01.27.).
- [3.] Itt az új Ptk. – változások az öröklésben, a családjogban, sérelemdíj, ld. <http://szegedma.hu/hir/szeged/2013/02/itt-az-uj-ptk-valtozasok-az-oroklesben-a-csaladjogban-serelemdij.html> (2014.01.27.).
- [4.] Az új polgári törvénykönyv néhány jelentős módosítása, ld. <http://www.veritasjogcsomag.hu/Hirek.aspx?id=67> (2014.01.27.).
- [5.] http://szerintunkigy.blog.hu/2012/10/15/megjelent_a_tamogatott_donteshozatali_modellprogramunk_eredmenye_it_osszefoglalo_kiadvany (2014.01.27.).

SZERZŐINKHEZ (A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI)

---

1. A *Diskurzus* című tudományos folyóirat magyar nyelven beküldött tanulmányokat fogad el.
2. A kézirat terjedelme nem haladhatja meg az 50.000 karaktert. Kérjük szerzőinket a terjedelmi korlát szigorú betartására.
3. A szöveget elektronikus formátumban kérjük leadni (az MS Word bármelyik változatában elmentve) a janos.kalman88@gmail.com email címre.
4. A tanulmányok tartalmazzák a szerző nevét és a mű címét. A név balra zárva, félkövéren, 11pt betűmérettel, kiskapitálissal szedve szerepeljen. Alatta a cím, szintén balra zárva, félkövéren, 14pt betűmérettel, kiskapitálissal szedve.
5. A következő formai kritériumokat kérjük betartani: A/4-es lapméret, 11pt betűméret, szimpla sorköz, 2 cm oldalsó és alsómargók, 2,5 cm felsőmargó, első sor behúzása 1 cm. A fejezetek és alfejezetek legelső bekezdései, illetve a pontokba szedett felsorolások utáni első bekezdések esetén azonban nem kell az első sort behúzni.
6. Az első szintű fejezet címek arab számmal sorszámozva, sorkizártan, félkövéren, 11pt betűmérettel, kiskapitálissal szedve szerepelnek. Előtte 18pt, utána 12pt térköz áll. A másodsintű alfejezetek címei sorkizártan, félkövéren, 11pt betűmérettel szedve szerepelnek, kéttagú arab számmal sorszámozva. Előtte 12pt térköz áll. Három vagy annál több szintű fejezeti rendszer csak kivételes esetben fogadható el.
7. A szöveg közbeni kiemelésként dőlt betű alkalmazható, ritkítás, aláhúzás, vastag betű, csupa nagy betű csak kivételes esetben fogadható el.
8. A közvetlen hivatkozásokat lábjegyzetekben, az oldal alján kérjük feltüntetni. A lábjegyzetben és az irodalomjegyzékben szereplő hivatkozások rendje a következő: SZERZŐ: *Cím*, évszám, kiadó, kiadás helye, oldalszám. Kérjük, hogy mindenhol vesszőt (és nem pontot) alkalmazzanak a bibliográfiai adatok között. Első alkalommal a szerző nevét kiskapitálissal, teljes egészében ki kell írni, külföldiek esetében a vezetéknev kerül előre, majd vesszővel elválasztva a keresztnév. Ha háromnál több szerző van, csak a szerkesztőt kell megjelölni a (szerk.) jelzéssel. Példa: SZLADITS KÁROLY: ..., ZAKKARIA, FAREED: ..., MEZEY BARNA (szerk.): A mű címét és alcímét dőlt betűtípussal jelöljük. Ha van alcím, akkor azt a rendes címtől ponttal szükséges elválasztani, egyébként csak a bibliográfiai hivatkozás legvégén van pont. Amennyiben folyóiratból, gyűjteményes kötetből származik a forrás, úgy a mű címe után vessző következik, majd az „in” szócska (ami kisbetűvel, kettőspont nélkül szerepel) és a folyóirat vagy gyűjteményes kötet adatai. Utóbbinak rendszerint van szerkesztője, így azt is fel kell tüntetni. Folyóirat esetén a számot az alábbi formában szíveskedjenek megjelölni: évszám/sorszám. „szám”.pl. ..., in *Magyar Jog*, 2006/7. szám, 34. o. Ezekben az esetekben nem a közvetlen forrás, hanem a folyóirat vagy gyűjteményes mű címe szerepel dőlt betűvel. Az oldalszámot kis „o” betűvel jelöljük. Internetes forrás esetén a letöltés helyét és idejét fel kell tüntetni. Példák:

¹ CSÉCSY GYÖRGY: *Védjegyjog és piacgazdaság*, 2001, Novotni kiadó, Miskolc, 36. o.

² BÍRÓ GYÖRGY: Átruházó szerződések, in *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2003/2. szám, 14–30. o.

³ EÖRSI GYULA: A tulajdonátszállás kérdéseiről, in SÁRKÖZY TAMÁS – VÉKÁS LAJOS (szerk.): *Eörsi Gyula emlékkönyv*, 2002, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 277–420. o.

⁴ MENYHÁRD ATTILA: A tulajdonjog tárgyai, előadás a *Symposium Iubilaei Facultatis Iaurinensis* című konferencián, 2010. szeptember 21., Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Kar.

⁵ CSIKY PÉTER: A TRIPS egyezmény szerepe a nemzetközi iparjogvédelmi rendszerben, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1998/3. szám, <http://www.mszh.hu/kiadv/ipsz/199806/csiki.html>, 2010. március 14.

Egy mű ismételt hivatkozása esetén a SZERZŐ VEZETÉKNEVE valamint az „i. m.” megjelölés és az oldalszám szerepel. Ha ugyanannak a szerzőnek több műve is szerepel a hivatkozások között, az „i. m.” után zárójelben az érintett mű évszámát is fel kell tüntetni. Egymást követő lábjegyzetekben, ugyanarra a műre történő hivatkozás esetén pedig az „Uo.” és oldalszám jelölést kérjük alkalmazni.

⁶ EÖRSI: i. m. 298. o.

⁷Uo. 332. o.

A fentiekben nem részletezett esetekre GYURGYÁK JÁNOS: *Szerzők és szerkesztők kézikönyve*, 2005, Osiris, Budapest, című mű az irányadó.

Felhívjuk szerzőink figyelmét, hogy a hivatkozási rendszer nagyfokú be nem tartása, következetlensége illetve plágiumgyanú esetén a tanulmány elutasításra kerül!

9. Egy szó szerint átvett gondolatot kötelező idézőjelbe rakni, és lábjegyzetben a forrást megjelölni. Az idézet ne legyen dőlt betűs. Több szintű idézés esetén a következő forma alkalmazandó: „...»...’...’...«...”
10. A mű végén irodalomjegyzék szerepel, a szerzők vezetéknéve szerinti ábécé sorrendben, [1] [2] formátumú számozással. Formailag és tartalmilag is a lábjegyzetnél írottak az irányadóak azzal, hogy itt a folyóiratban vagy gyűjteményes műben szereplő cikkek esetén legutolsó bibliográfiai adatként a kezdő és záró oldalszámokat is fel kell tüntetni.
11. Az irodalomjegyzékben csak olyan tételek szerepelhetnek, amelyek lábjegyzetben is hivatkozásra kerültek. A megfelelő irodalomjegyzék hiánya a tanulmány elutasítását vonja maga után!
12. A (fekete-fehér) táblázatokat és ábrákat megfelelően formázva, az eredetüket a lábjegyzetknél írottak szerint feltüntetve, a szövegbe építve kell megjeleníteni.
13. A szerkesztőbizottsághoz beérkezett - formailag megfelelő - tanulmányokat az állandó és eseti tagokból álló lektori bizottságnak küldjük ki jóváhagyásra. A közlés feltétele a lektor támogató véleménye, illetve a javítandónak értékelt pontok átdolgozása.
14. A szerkesztőség a beérkezett kéziratokért honoráriumot nem fizet.

Köszönjük, hogy megfelelően elkészített kézirat beküldésével segítik munkánkat.

A szerkesztőség

TÁMOGATÓINK

SZÉCHENYI ISTVÁN
EGYETEM

UNIVERSITAS – GYŐR
ALAPÍTVÁNY

DEÁK FERENC
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

A Batthyány Lajos Szakkollégium Tudományos Folyóirata

**Kérjük ajánlja fel adója 1%-át a Batthyány Lajos
Szakkollégiumért Alapítvány számára.**

Adószám: 18983034-1-08

DISKURZUS